

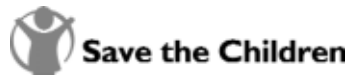
 Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Zaštita najboljeg interesa djeteta

www.dijete.hr

★ Republika Hrvatska
Pravobranitelj za djecu

Save the Children

ZAŠTITA NAJBOLJEG INTERESA DJETETA

Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije
i Tematskog sastanka
Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe

Zagreb
2015.

Izdavač

Pravobranitelj za djecu Republike Hrvatske, Zagreb, Teslina 10

Za izdavača

Doc. dr. sc. Ivana Milas Klarić

Urednice

Doc. dr. sc. Ivana Milas Klarić

Ester Radmilo

Lektorica

Sanda Uzun-Ikić

Prevoditeljica

Tina Antonini

Ostvareno uz potporu

Save the Children, Sarajevo, Ljubljanska 16, Bosna i Hercegovina

Save the Children

Grafička obrada

Mala kreativna grafička zadruga

Tisak

Matejić d.o.o.

Naklada

500 primjeraka

Tiskano u prosincu 2015.

ISBN 978-953-7790-07-3

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000920838

Stavovi autora izraženi u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove organizacije Save the Children i Pravobranitelja za djecu RH

SADRŽAJ

<i>Ivana Milas Klarić</i> Predgovor pravobraniteljice za djecu.....	5
GODIŠNJA KONFERENCIJA MREŽE PRAVOBRANITELJA ZA DJECU JUGOISTOČNE EUROPE – CRONSEE PRAVA DJETETA - IZMEĐU INTERESA RODITELJA I DUŽNOSTI DRŽAVE	
<i>Peter Guran</i> Roditeljske odgovornosti i prava djeteta	11
<i>Nevena Vučković Šahović</i> Najbolji interesi deteta: pravo, principi i procesno pravilo – Međunarodni standard i alatke za sprovođenje	15
<i>Aleksandra Galonja</i> Procena najboljeg interesa dece u pokretu	21
<i>Valentina Otmačić</i> Ključna uloga pravobranitelja u očuvanju prava djeteta na život u obiteljskom okružju	31
<i>Gordana Buljan Flander, Tea Brezinščak i Ana Marija Španić</i> Zaštita najboljeg interesa djeteta u razvodu braka: Potkrjepljuje li sustav manipulirajuća ponašanja roditelja?.....	40
<i>Eva Anđela Delale</i> Kako je subjektivni doživljaj roditeljstva povezan s ponašanjem roditelja i najboljim interesom djeteta?.....	48
<i>Tamara Poljičanin i Bernard Kaić</i> Cijepljenje – pravo svakog djeteta.....	61
<i>Gabrijela Martić</i> O hrvatskom debatnom društvu i pripremi debate.....	69

TEMATSKI SASTANAK MREŽE PRAVOBRANITELJA ZA DJECU JUGOISTOČNE EUROPE – CRONSEE-a:
TREĆI FAKULTATIVNI PROTOKOL – POLOŽAJ/ULOGA PRAVOBRANITELJA ZA DJECU

Paula Poretti

Treći fakultativni protokol – kolektivna zaštita dječjih prava75

Danijela Žagar

Aktivnosti pravobraniteljice za djecu Republike Hrvatske u povodu donošenja Fakultativnog protokola
uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi87

PRILOZI

Zaključci Godišnje konferencije CRONSEE-a (28. i 29. svibnja 2015. u Zagrebu)95

Zaključci Tematskog sastanka CRONSEE-a (28. listopada 2015. u Osijeku)99

Opći komentar br. 14 (2013) – o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost
(čl. 3. st. 1).....101

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi.....120

Doc. dr. sc. Ivana Milas Klarić

PREDGOVOR PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU

Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske članica je mreže CRONSEE (engl. *Childrens Rights Ombudspersons Network in South and Eastern Europe*)¹, a u 2015. godini, kao koordinatorica Mreže organizirala je Godišnju konferenciju (Zagreb, svibanj 2015.) i Tematski sastanak (Osijek, listopad 2015.). Tema godišnje konferencije „Prava djeteta između interesa roditelja i dužnosti države” odabrana je zbog više razloga. Naime, pitanje prava djeteta koje dijete stavlja u poziciju subjekta ljudskih, građanskih prava i danas, četvrt stoljeća nakon donošenja Konvencije o pravima djeteta, i nadalje izaziva prijepore i oprečna gledišta. Iz pozicije razumijevanja sadržaja i smisla Konvencije o pravima djeteta, kao i uloge pravobranitelja za djecu, dvojbi oko položaja djeteta kao subjekta prava ne bi smjelo biti. No, u praksi različitih društava i država, pa tako i u Republici Hrvatskoj, postoje, a u različitim razdobljima i jačaju, prijepori oko uloge roditelja i države u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

Izbor teme konferencije CRONSEE-a uvelike su potaknuli aktualni prijepori u Hrvatskoj oko pojedinih pitanja kao što su obvezno cijepljenje djece, uvođenje spolnoga i građanskog odgoja u redoviti odgojno-obrazovni program, stajališta o tjelesnom kažnjavanju i druga. Sličnih prijepora ima i u drugim državama, pa i u državama članicama mreže CRONSEE-a. Cilj konferencije bio je raspraviti o tome kako ostvariti prava djeteta i njegov najbolji interes onda kad se čini da je interes roditelja u suprotnosti s interesom djeteta i s obvezama države u zaštiti djetetove dobrobiti.

Naime, neosporno je da Konvencija o pravima djeteta, kao i različiti nacionalni dokumenti roditelje apostrofiraju kao one koji su prvi pozvani i odgovorni brinuti se o zaštiti prava i dobrobiti djeteta. No, katkad, možda i s dobrim namjerama, postupanja roditelja idu na štetu djeteta, a uloga je države zaštititi dijete. Država svojim javnopravnim ovlastima ne treba zadirati u prava pojedinca, privatnost doma i obitelji onda kada to nije potrebno i kada ne postoji sumnja u povredu prava djeteta. No, u slučaju sumnje u ugroženost prava djeteta država je dužna istražiti okolnosti slučaja i zaštititi dijete ako se to pokaže potrebnim. U praksi se često otvaraju pitanja koja u središte zanimanja stavljaju pitanja prava roditelja kao onih koji odlučuju o djeci, ili, udruga roditelja koje katkad zastupaju prava roditelja prije negoli prava djece. Često

¹ Riječ je o mreži nezavisnih institucija za zaštitu prava djece na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini, koja je osnovana 2006. u svrhu suradnje i osnaživanja pravobraniteljstava za djecu u zemljama Jugoistočne Europe te promicanja i razmjene dobre prakse među njima. Danas ova regionalna mreža ima 14 članica i čine je predstavnici pravobranitelja iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Srpske, Bugarske, Crne Gore, Cipra, Grčke, Hrvatske, Kosova, Makedonije, Rumunjske, Slovenije, Srbije i AP Vojvodine.

se ističe i pravo obitelji, pri čemu se često gubi fokus s djeteta kao pojedinca nositelja ljudskih, građanskih prava.

Također, iz nesumnjive pozicije roditelja, kao onih koji su doista prije svih odgovorni za zaštitu prava svojega djeteta te pozicije obitelji kao najboljeg okružja za razvoj i odgoj djeteta kad god je to moguće, država je sa svojim javnopravnim ovlastima katkad sklona i ustuknuti od svojih obveza i odgovornosti u zaštiti prava djeteta, i to zbog straha ili nelagode od pritiska roditelja ili udruga. Navedene dvojbe, prijepori i „fine” granice između prava i ovlasti pojedinaca, roditelja i države bili su inspiracija za odabir teme Konferencije. No, početna pozicija prava djeteta kao subjekta ljudskih, građanskih prava nije i ne smije biti prijeporna. Smatramo da radovi u zborniku ovu tezu i potvrđuju, svaki iz različitih kuteva i sadržaja o kojemu je u pojedinom radu riječ.

Kao i ostale publikacije koje prate rad CRONSEE-a i ova je priređena na engleskom jeziku i na jezicima kojima se služe autori. Dio radova zbornika odnosi se na prava djeteta i najbolji interes djeteta općenito. Autori (Guran, Vučković Šahović) analiziraju odredbe, sadržaj i značenje Konvencije o pravima djeteta kao i Opći komentar br. 14 Odbora za prava djeteta o davanju prednosti najboljem interesu djeteta. Temeljna poruka autora² jest nužnost sagledavanja prava djeteta u cjelini, posebice načelnih odredaba koje se odnose na nediskriminaciju, najbolji interes djeteta, pravo na život, preživljavanje i razvoj te pravo djece na sudjelovanje, odnosno pravo na izražavanje mišljenja. Pritom, koncept prava djeteta nije ugrožavajući za roditeljski autoritet, a isticanje prava djeteta, kao ljudskih, građanskih prava, ne umanjuje prava drugih, pa niti prava svakog roditelja kao nositelja vlastitih ljudskih, građanskih prava.

U zborniku se obrađuju i pojedina, specifična prava djece i njihova zaštita. Tako se govori o ulozi pravobranitelja u ostvarivanju prava djeteta na život u obitelji, odnosno obiteljskom okružju (Otmačić); o pravu djeteta na najveći standard u zaštiti zdravlja te prijepornim trendovima i odbijanju cijepljenja djece (Poljičanin, Kaić); zaštiti najboljeg interesa djeteta u razvodu braka i ulozi sustava u o(ne)mogućavanju manipulirajućih ponašanja roditelja (Buljan Flander, Brezinščak, Španić); subjektivnom doživljaju roditeljstva povezanom s ponašanjem roditelja i najboljim interesom djeteta (Delale). Jedan od zaključaka Konferencije je potreba izrade pokazatelja najboljeg interesa djeteta za različita područja, a jedan od radova bavi se upravo tom temom s aspekta zaštite *djece u pokretu* (Galonja).

Naposljetku, izuzetno smo ponosni na sudjelovanje djece, i na samoj Konferenciji, i zbog njihova priloga u zborniku. Naime, Debatni klub Druge gimnazije iz Zagreba *Bušmani*, Hrvatskoga debatnog društva, pokazao je kako se, a u skladu sa smislom i prirodom debatiranja kao forme govornišva, za svaku tezu mogu naći kvalitetni argumenti. U pojedinim trenucima u nekom je društvu moguće da u javnosti prevladaju i teze koje nisu u najboljem interesu djeteta. Upravo zato potrebno je stalno podsjećati na sadržaj, doseg i značenje Konvencije o pravima djeteta te na djecu kao subjekte prava.

2 Navedeni stručnjaci bivši su ili sadašnji članovi odbora UN-a za prava djeteta.

Dio zbornika posvećen je i Tematskom sastanku CRONSEE-a „Treći fakultativni protokol – položaj/uloga pravobranitelja za djecu”³ na kojemu se raspravljalo o pitanjima položaja i uloge pravobranitelja za djecu povodom trećega fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta. Rasprava o protokolu koji se odnosi na mogućnost podnošenja pritužbe Odboru za prava djeteta svojevrsni je nastavak rasprave o pitanju najboljeg interesa djeteta. Naime, prijava Odboru, prema odredbama Protokola, upravo će i dolaziti u obzir u slučajevima povrede prava djeteta, a kada je iscrpljen pravni put u zemlji članici. Zahvaljujući Protokolu djeca će imati mogućnost neposredno podnijeti tužbu UN-ovu odboru.

Autorica Poretti analizira sadržaj, a posebice postupak povodom individualne pritužbe na temelju Protokola, te uspoređuje argumente koji govore u prilog i protiv odustanka od mogućnosti podnošenja kolektivne pritužbe. Autorica Žagar daje pregled uključenosti pravobraniteljice za djecu u inicijativu ratifikacije Protokola u Hrvatskoj te međunarodne suradnje pravobranitelja u tom području. U raspravi na samoj tematskoj sjednici CRONSEE-a posebna pozornost posvećena je ulozi i položaju pravobranitelja za djecu u vezi s Protokolom, a jedan od temeljnih zaključaka je nužnost promocije sadržaja i značenja Protokola, kao i potreba njegove ratifikacije.

Dodanu vrijednost čine i prilozi, pa tako zbornik sadržava i izvorne tekstove Općeg komentara br. 14 Odbora za prava djeteta o obveznom davanju prednosti najboljem interesu djeteta i trećega fakultativnog protokola te zaključke Godišnje konferencije i Tematskog sastanka CRONSEE-a.

Posebno zahvaljujemo organizaciji *Save the Children* na suradnji u organizaciji Godišnje konferencije i Tematskog sastanka Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe te sufinanciranju ovoga zbornika. Nadamo se da će radovi i prilozi u zborniku potaknuti čitatelje, stručnjake koji se bave zaštitom djece i njihovih prava, ali i roditelje i samu djecu, u daljnjem promišljanju teorijskih, pravnih i praktičnih dvojbi i prepreka u zaštiti prava djece.

3 Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbe u nekim se tekstovima spominje i kao Treći opcijski protokol ili OP3 CRC.

Godišnja konferencija Mreže pravobranitelja
za djecu Jugoistočne Europe – CRONSEE

PRAVA DJETETA – IZMEĐU INTERESA RODITELJA I DUŽNOSTI DRŽAVE

Zagreb, 28. i 29. svibnja 2015.

Peter Guran

Odbor za prava djeteta UN-a

RODITELJSKE ODGOVORNOSTI I PRAVA DJETETA

U posljednje vrijeme pojedini stručnjaci, javnost kao i dio političkih struktura izražavaju svoj zahtjev za povratak i ponovnu uspostavu tradicionalne obitelji i njezinih vrijednosti. Takva se obitelj smatra temeljem stabilnosti društva i razvoja. Individualizacija obitelji i društva, povezana s težištem na pravima pojedinaca odnosno članova obitelji, posebno žena i djece, smatra se jednim od činitelja odgovornih za destabilizaciju obitelji i takozvane „krize” obitelji. Time se postavlja korelacija prema kojoj veća prava djece podrazumijevaju manja prava roditelja, a raste i pojavnost raspada obitelji i destabiliziranih obitelji. Nastoje se diskreditirati napori koji se poduzimaju u posljednjih 25 godina za uspostavu, razumijevanje i uspješnu provedbu Konvencije o pravima djeteta i kako bi se navelo na pogrešno tumačenje same Konvencije, posebice pojedinih njezinih članaka i načela.

Stoga je važno posvetiti malo vremena pojašnjenju Konvencije i njezine filozofije, posebno onih članaka Konvencije koji se odnose na obitelj. Konvencija je ratificirana u UN-u 20. studenoga 1989. i nesumnjivo označuje najveću prekretnicu u povijesti čovječanstva kada su u pitanju prava djeteta, zaštita tih prava i zaštita digniteta djece. U 25 godina njezina postojanja, Konvenciju su do danas ratificirale 194 zemlje, što je čini brojčano najviše ratificiranom konvencijom. To, naravno, ne znači da je ona provedena jednako uspješno.

Nova filozofija Konvencije zasniva se na praktično „revolucionarnoj” promjeni; prvi put u povijesti dijete prestaje biti **objektom** prava i naše skrbi te postaje **subjekt**, odnosno **nositelj prava**. Time dijete postaje aktivan i ravnopravan partner u donošenju odluka koje utječu na njega ili nju.

Prije nego što prijedemo na tumačenje članaka o obitelji, potrebno je objasniti filozofiju Konvencije koja se temelji na četiri osnovna načela. Ta četiri članka Konvencije nisu samo prava, već se smatraju njezinim načelima ili pravilima.

Provedba i tumačenje svih ostalih članaka ili prava (njih ukupno 41) implicitno zahtijevaju njihovu primjenu, i to uvijek i u svim okolnostima, a da to nije određeno posebnim člankom. Riječ je o sljedeća četiri članka:

- pravo i načelo zaštite od svih oblika diskriminacije (članak 2.)
- pravo i načelo najboljih interesa djeteta (članak 3.)
- pravo i načelo koje se odnosi na prirodno pravo na život, opstanak i razvoj (članak 6.)
- pravo i načelo koje se odnosi na pravo djeteta da bude saslušano, pravo na slobodu izražavanja u vezi sa svim pitanjima koja se odnose na dijete.

Ta četiri načela čine nedjeljiv dio članaka Konvencije koji se odnose na obitelj, a to su članci 5., 7., 8., 9., 10. i 18.

Članak 5.

Radi osiguranja odgovarajućeg usmjeravanja i vođenja djeteta u korištenju prava priznatih ovom Konvencijom, a u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta, države stranke poštivat će odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, zakonskih skrbnika ili drugih osoba zakonski odgovornih za dijete, ili, ako je potrebno, članova proširene obitelji ili zajednice kako to nalažu mjesni običaji.

Naveden je glavni pojam - **poštivanje** odgovornosti, prava i dužnosti roditelja...

Izraz „poštivanje obitelji” ponavlja se u većini međunarodnih dokumenata i on podrazumijeva poštivanje i jednako uvažavanje različitih vrsta obitelji i vrijednosti koje postoje u tim obiteljima, pod uvjetom usklađenosti s načelima Konvencije. Filozofija koja se odnosi na pristup obitelji zasniva se na velikoj fleksibilnosti u smislu vrsta i oblika obitelji s naglaskom na njezinoj nezamjenjivoj ulozi u rastu i razvoju djeteta. U samoj preambuli Konvencije govori se o obitelji kao o temelju društva i prirodnom okružju za rast i dobrobit svih njezinih članova, posebno djece. Nigdje nije definirana „bolja” ili „lošija” vrsta obitelji, već se uvijek govori o tome da je obitelj najbolje prirodno okružje za dijete.

Nadalje, govori se o **odgovornostima, pravima i obvezama** roditelja ili zakonskih skrbnika. Kao što možemo vidjeti, riječ je o skupini od tri pojma u kojoj je ključni pojam odgovornost, čime se želi reći da roditelj nema samo prava i obveze već i, što je mnogo važnije, odgovornost za primjereno usmjeravanje i vođenje djeteta u ostvarivanju njegovih prava. Uzimajući u obzir fizičku i mentalnu nezrelost djeteta, primarna je odgovornost roditelja da djetetu osigura posebnu zaštitu i skrb, a država to mora poštivati pod uvjetom da je to u skladu s četiri načela Konvencije, što znači pod uvjetom da se poštuju načela zaštite od diskriminacije, najboljih interesa, razvoja i prava na sudjelovanje. Na taj je način moguće osigurati harmoniju i sreću, a sretno i zadovoljno dijete donosi sreću roditelju koji uistinu voli svoje dijete. Prava roditelja i prava djece nisu u suprotnosti jedna s drugima, već se nadopunjuju.

Na kraju članka govori se o vođenju djeteta u ostvarivanju njegovih prava **u skladu s njegovim ili njezinim razvojnim sposobnostima**. Ovdje je ključna dob djeteta. I opet je potrebno osigurati povezanost s člankom 12. Konvencije, koji govori o pravu djeteta da bude saslušano u skladu s njegovom/njezinom dobi i zrelošću. Time se osigurava manevarski prostor za obazrivo i primjereno razmatranje mišljenja djeteta koje nikad nije ograničeno dobi, već stavovima roditelja i odraslih osoba o njegovu mišljenju. Prava roditelja ne ograničavaju se, već se ograničuje pristup koji nije u skladu s najboljim interesima djeteta, a potiče se pristup koji se zasniva na povjerenju i raspravi. Kao što možemo vidjeti, u Konvenciji ne postoji nikakav sukob interesa između prava roditelja i prava djeteta, upravo suprotno.

Ovakvo tumačenje u punoj se mjeri može vidjeti u članku 18. stavku 1. Konvencije.

Članak 18.

1. Države stranke učinit će sve što je u njihovoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili zakonski skrbnici snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta. Dobrobit djeteta mora biti njihova temeljna briga.

Jasno je da je uređenje tripartitnih odnosa između države, obitelji i djeteta prilično teško te da zahtijeva brižan pristup, primjerene informacije, obuku svih sudionika itd. Cilj Konvencije nije jednostrano zastupanje interesa djeteta bez uzimanja u obzir jasnoga konteksta u skladu s načelom najboljeg interesa djeteta. Njezin je cilj uspostaviti ravnotežu između obitelji, države i djeteta, pri čemu je dijete najranjiviji dio te tročlane skupine. S te perspektive, Konvencija se može smatrati određenom vrstom **afirmativnoga međunarodnog prava**.

Država treba pomoći u izvršavanju roditeljskih odgovornosti i aktivno intervenirati samo kada roditelji ne mogu ili ne žele preuzeti te odgovornosti. Nijedan dokument međunarodnog prava ne govori o pravu na obitelj; govori se o poštivanju obiteljskog života, obiteljskog okružja (npr. Europska konvencija o ljudskim pravima). Ne postoji obiteljska forma kojoj se daje prioritet. Kao što je navedeno u dokumentu o zajedničkom stajalištu (engl. *Joint position paper*) najvažnijih organizacija koje se bave pravima djeteta, izdanom u lipnju 2014. kao odgovor na prijedloge nekoliko država članica UN-a o ratifikaciji rezolucije o „zaštiti obitelji” – obitelj u stvarnosti obuhvaća „sve oblike obitelji u različitim kontekstima”, uključujući i širok niz udomiteljskih tipova obitelji, rodbinu, šire obitelji (koje ne uključuju samo roditelje i djecu), obitelji sa samo jednim roditeljem, posvojiteljske obitelji, kućanstva zadužena za skrb o djeci i mnoge ostale oblike obitelji kojima se osiguravaju skrb, njega i rast.

I na kraju, može se nedvosmisleno utvrditi da filozofija Konvencije ni na koji način ne dovodi u pitanje primarnu i nezamjenjivu ulogu roditelja i obiteljskog okružja za razvoj djeteta. Ona sagledava ulogu roditelja i djece kroz prizmu roditeljske odgovornosti i sa stajališta ranjivije strane, a to je dijete, osiguravajući mu prava, odgoj i sretno djetinjstvo. To, pak, s druge strane štiti i obogaćuje roditelje. Odnosi koji se zasnivaju na poštivanju često mogu biti krhkiji, no sigurno su vrijedniji.

Što se tiče zabrinutosti u vezi s gubitkom roditeljskog autoriteta i prava koja proizlaze iz jačanja prava djeteta, možemo reći da se roditeljska prava i prava djeteta definitivno ne kose već da su komplementarna.

Prof. dr. Nevena Vučković Šahović
Pravni fakultet, Univerzitet UNION, Beograd, Srbija

NAJBOLJI INTERESI DETETA: PRAVO, PRINCIPI I PROCESNO PRAVILO – MEĐUNARODNI STANDARD I ALATKE ZA SPROVOĐENJE

Uvod

Koliko puta smo se, kao roditelji, prijatelji ili stručnjaci, suočili sa pitanjem šta raditi kad se pojavi neka nedoumica u vezi sa nečim što bi trebalo da bude „dobro” za dete. Moja kći želi da se upiše u srednju muzičku gimnaziju, a ja kao mama smatram da je za njeno dobro da ide u gimnaziju koja će joj pružiti šire obrazovanje. Šta je najbolje za moju kći? Ili, moj trinaestogodišnji sin smatra da ima previše obaveza u školi i želi da napusti košarku, koju trenira od svoje sedme godine. Njegov trener kaže da je to šteta jer je vrlo talentovan. Razredna kaže da je on zbog košarke popustio u školi. Šta je najbolje za mog sina? Ili, kako se to sad formuliše, u skladu sa Konvencijom o pravima deteta (KPD), šta je u njegovom najboljem interesu? Primera je mnogo, od ovakvih, do onih koji se pojavljuju u oblasti zdravlja deteta, prava na porodični život ili, pak, u nekom upravnom ili sudskom postupku.

U ovom kratkom radu želim da prikazem kako za naizgled svakodnevne, često „privatne” ali i „javne” situacije u kojima treba odrediti šta je u najboljem interesu deteta međunarodno pravo ima rešenje: Konvencijom o pravima deteta se proklamuje pravo deteta da njegovi ili njeni interesi budu od *prvenstvenog značaja* a ugovorno telo KPD – Komitet za prava deteta, usvaja *Opšti komentar* kojim detaljno analizira ovo pravo i nudi formulu za tumačenje. Države ugovornice imaju obavezu da poštuju ovo pravo i da ga sprovode u delo. Naravno, ovo je lakše reći nego učiniti, posebno zbog specifične prirode ovog prava, odnosno njegovog teško odredivog sadržaja. Naime, i sam Komitet za prava deteta priznaje da ne postoji unapred predviđeno rešenje za svaku situaciju u kojoj treba da se utvrdi šta je u najboljim interesima deteta, već da je jedino moguće postaviti principe za utvrđivanje.

Najbolji interesi deteta u KPD

Princip najboljeg interesa deteta (NID) je odavno prihvaćen u okviru mnogih nacionalnih zakona. Najbolji interesi deteta (NID) proklamovani su u članu 3. stavu 1. KPD. Formulacija stava 1. člana 3. Konvencije o pravima deteta je zaista najinovativnija, zato što je princip eksplicitno priznat u okviru posebne odredbe. Stav 2. sadrži osnovu ideje o zaštiti dece i obavezama država da preduzmu sve zakonske i administrativne mere radi ostvarivanja ovog prava a stav 3. sadrži odredbu kojom se obezbeđuju standardi kvaliteta svih usluga za decu, uključujući institucionalne.

Komitet za prava deteta proglašava ovo pravo deteta za jedan od četiri principa KPD, pored prava na život, opstanak i razvoj, prava na poštovanje mišljenja deteta i prava na zaštitu od diskriminacije.¹ Dakle, Komitet kaže: sva su prava važna, ali četiri navedena prava su do te mere značajna za ostvarivanje svih prava iz Konvencije da su izdignuta na nivo *osnovnih principa KPD*. Suština ovog principa se sastoji od obaveza države i nadležnih institucija da u svim postupcima u vezi sa decom uzimaju u obzir NID. Ovaj princip se u najvećem broju međunarodnih ugovora pojavljuje kao okvir na osnovu kojeg se oblikuje pravo, a ne formuliše se kao samo pravo.

Iako je princip NID formulisan kroz međunarodnopravnu normu, njega treba posmatrati kao pravilo za sebe. Odredbe člana 3. KPD ne definišu tačno kako primeniti ovaj princip, niti postavljaju obaveze i precizna pravila za njegovu primenu, već samo uspostavljaju princip koji glasi „*najbolji interes deteta će biti od prvenstvenog značaja*”.²

Može se reći da pojam najboljeg interesa deteta, kako je definisan Konvencijom ili Haškom konvencijom o međunarodnom usvojenju,³ ima dve klasične uloge – ulogu kontrole i ulogu pronalazjenja rešenja.⁴ Prema kriterijumu kontrole, najbolji interes deteta se u ovom slučaju koristi da bi se utvrdilo da su prava i obaveze prema detetu pravilno sprovedene, dok kriterijum rešenja nameće obavezu utvrđivanja najboljeg interesa deteta, čime su osobe koje donose odluke o detetu primorane da razmotre sva moguća rešenja za konkretan slučaj, i da promovišu i izaberu rešenje koje je u najboljem interesu deteta.

Pojam najboljeg interesa deteta je stoga podložan promeni.⁵ To znači da bi doktrina i sudska praksa trebalo značajno da razviju ovaj pojam. Jedna od prednosti ovog principa je njegova fleksibilnost i prilagodljivost kulturnim, socijalnim i ekonomskim razlikama različitih pravnih sistema, u prostorno-vremenskom smislu. Upravo zbog toga, on je univerzalno prihvatljiv i koristan. Neki autori ovaj princip živopisno nazivaju „slugom Konvencije”.⁶

1 UN Doc: CRC/C/5, 1991: Opšte smernice koje se odnose na formu i sadržaj inicijalnih izveštaja koje države ugovornice podnose u skladu sa članom 44. stavom 1. (a) KPD, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/5&Lang=en

2 Verschraegen, B. Die Kinderrechtskonvention. Wien: Manz Verlag, 1996, str. 5.

3 Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu, Hague Convention on the Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, 29 May 1993.

4 Fulchiron, H. De l'intérêt de l'enfant aux droits de l'enfant in Une Convention, plusieurs regards. Les droits de l'enfant entre théorie et pratique. Sion: IDE, 1997., str. 30.

5 Vučković Šahović, N. Doek, E. J.; Zermatten, J.: The Rights of the Child In International Law, Bern, Staempfli Publishers, 2012., str. 98.

6 *Ibid*, str. 30.

- » *Najbolji interesi deteta je jedan od četiri principa KPD (uz članove 2., 6. i 12.).*
- » *Predstavlja jedno od najeksplicitnijih prava (uz član 12.) kojima se označava novi status deteta kao nosioca prava.*
- » *Ovo pravo izražava zahtev da se dete postavi u centar svih odluka koje za nju/njega imaju značaj.*
- » *Najbolji interesi se takođe pominju u drugim članovima KPD:*
 - *Član 9.: odvajanje od roditelja*
 - *Član 10.: spajanje s porodicom*
 - *Član 18.: roditeljske odgovornosti*
 - *Član 20.: dete bez roditeljskog staranja*
 - *Član 21.: usvojenje*
 - *Član 37.: lišenje slobode – odvajanje od odraslih*
 - *Član 40. par 2 b) iii: procesne garancije*
 - *Član 8. OPSC + preambula*
 - *Član 2. i 3. OPIC.*

Opšti komentar br. 14 (2013.) o pravu deteta da njegovi ili njeni interesi budu od prvenstvenog značaja (član 3. stav 1.)

Zbog očigledne amorfnosti, princip najboljih interesa deteta iz KPD nije uvek jasan državama, iako ga sve unose u svoje nacionalne zakone. Zato je Komitet za prava deteta 2013. godine konačno usvojio *Opšti komentar br. 14 (2013.) o pravu deteta da njegovi ili njeni interesi budu od prvenstvenog značaja (član 3. stav 1.)* (dalje: Opšti komentar).⁷ Ovaj komentar se odnosi samo na stav 1. člana 3., a ne na ceo član. Komitet na samom početku Opšteg komentara naglašava: „Koncept najboljih interesa deteta ima za cilj da obezbedi kako puno i efektivno uživanje svih prava priznatih u Konvenciji tako i holistički razvoj deteta.” Komitet je već istakao da „stav odrasle osobe o tome šta je u najboljem interesu deteta ne može zameniti obavezu da ta osoba poštuje sva prava deteta u skladu s Konvencijom.” To podseća da ne postoji hijerarhija prava u Konvenciji; sva prava predviđena u njoj su u „najboljem interesu deteta” (paragraf 3.) Dalje, Komitet naglašava da „puna primena koncepta najboljih interesa deteta zahteva razvoj pristupa zasnovanog na pravima i angažovanje svih aktera da se obezbedi holistički fizički, psihološki, moralni i duhovni integritet deteta i promoviše njegovo/njeno ljudsko dostojanstvo”.

Ciljevi Opšteg komentara

Pored već navedenog opšteg cilja Opšteg komentara, da se državama i svima koji sa decom rade objasni NID kao princip, pravo i proceduralno pravilo, proklamuje se i cilj da se obezbedi *da države primenjuju i poštuju ovaj princip*. Kada je reč o sudskim i administrativnim odlukama, Opšti komentar *definiše uslove za adekvatno razmatranje* svih okolnosti za utvrđivanje NID. Adekvatno razmatranje je ključno i u svim drugim odlukama koje se tiču deteta, kao na primer onim koje se donose u obrazovnom ili zdravstvenom sistemu ali i svim drugim odlukama bitnim za dete, uključujući one opšteg karaktera, kao što su procedure usvajanja i izmena zakona, podzakonskih akata, smernica,

⁷ http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

strategija, planova, budžeta, odnosno svih mera za sprovođenje KPD. Dakle, Opštim komentaram se nude smernice i okvir za procenjivanje i utvrđivanje NID a „ne propisuje se šta je najbolje za dete u bilo kojoj situaciji ili bilo kom trenutku” (paragraf 11.).

Kao jedan od ciljeva se navodi i da se „*osnaži razumevanje da najboljim interesima deteta treba da se prida prvenstveni značaj* a u nekim slučajevima prevashodni”. (paragraf 12.). Ostvarivanje ovih ciljeva ne bi bilo moguće bez promene u stavovima koji će dovesti do apsolutnog poštovanja dece kao nosilaca prava.

►► *Ciljevi Opšteg komentara o NID:*

- *Da bude osnov za razradu svih mera za sprovođenje koje preduzimaju vlade;*
- *Da bude osnov za pojedinačne odluke sudskih i upravnih vlasti ili javnih institucija preko njihovih zastupnika, koje se tiču jednog deteta ili poimenično određene grupe dece;*
- *Da bude osnov za odluke koje donose organizacije civilnog društva i privatni sektor, uključujući profitne i neprofitne organizacije, koje pružaju usluge za decu ili usluge koje imaju posledice po decu;*
- *Da ponudi smernice za aktivnosti koje preduzimaju osobe koje rade sa decom ili u korist dece, uključujući roditelje i staratelje.*

Veza sa opštim principima KPD

Kod utvrđivanja i poštovanja NID, države moraju da preuzmu zakonske i administrativne mere da se poštovanje ovog prava uskladi sa poštovanjem tri druga osnovna principa. Prvo, države i svi drugi koji odlučuju ili se bave decom, treba da imaju u vidu obavezu da obezbede jednake mogućnosti za svu decu, te da *spreče diskriminaciju* po bilo kakvom osnovu. Kod utvrđivanja NID nemoguće je zamisliti da je bilo kakva mera koja dete dovodi u diskriminisan položaj mera kojom se obezbeđuje ostvarivanje ovog principa. Naravno, treba imati u vidu ograničenja koja proizilaze iz potrebe uvođenja principa pozitivne diskriminacije ili afirmativne akcije a koje po svojoj prirodi mogu da dovedu do sukoba interesa ali i služe za ispravljanje dugo ponavljane nepravde.

Postoji tesna veza između utvrđivanja NID i *prava deteta na život, opstanak i razvoj*, te su države u obavezi da obezbede puno poštovanje ovog inherentnog prava deteta. Na primer, u situaciji kad postoji dilema oko interesa porodice ili deteta da se odbije transfuzija, mora da se proceni do koje mere je ovakav zahtev u najboljim interesima deteta i prioritet da pravu na život i opstanak.

Najzad i verovatno najzanimljivija je veza između NID i prava deteta da bude saslušano, odnosno da njegovo/njeno mišljenje bude uvaženo. Jedno od najstarijih pitanja koje je treslo stručnu i drugu javnost od usvajanja KPD je bilo: „A u čijem najboljem interesu?”. Naime, trebalo bi da svako dete, u skladu sa svojim razvojnim kapacitetima, samo zna da formuliše šta je u njegovom/njenom najboljem interesu. U praksi ovakav stav dovodi do nesuglasica, uključujući unutar porodice. Čak se i dalje, sledeći konzervativni pristup odgoju dece, olako drži do toga da samo odrasli znaju šta je za dete najbolje. KPD uvodi novinu, oličenu u principu prava deteta da njegovo mišljenje bude uvaženo u svim stvarima koje ga se tiču, počev od odlučivanja o izboru nameštaja za sobu, do odluka o tome s kojim će roditeljem živeti nakon razvoda. Komitet za prava deteta u Opštem

komentaru o NID ističe suštinski značaj veze između ova dva prava iz člana 3. i člana 12. KPD, naglašavajući ključnu ulogu dece u svim odlukama koje utiču na njihove živote. Zato se u komentaru zahteva: „Države moraju da obezbede odgovarajuće uslove, uključujući zastupanje, kada je to prikladno, prilikom procene najboljih interesa; isto se odnosi i na decu koja ne mogu ili ne žele da izraze svoje stavove.” (paragraf 44.)

Priroda i obim obaveza država ugovornica

Svaka država ugovornica KPD ima obavezu da sprovodi sve odredbe ovog međunarodnog ugovora, uključujući pravo deteta da se njegovi/njeni interesi procene i uzmu u obzir, te da shodno tome preduzme sve potrebne mere. Komitet u Opštem komentaru identifikuje *tri vrste obaveza za države*: obavezu da princip NID na odgovarajući način integriše i dosledno primeni u svim aktivnostima koje preduzima javni sektor; obavezu države da obezbedi da se za sve odluke i aktivnosti koje preduzima javni sektor može identifikovati da je sproveden i primenjen postupak procene i utvrđivanja NID i da se sve to odnosi i na privatni sektor (paragraf 14.). Pored toga, Komitet identifikuje posebne aktivnosti koje država treba da preduzme da bi se obezbedilo da se u potpunosti sprovede poštovanje principa NID (paragraf 15.).

» *Specifične aktivnosti koje država treba da preduzme radi sprovođenja principa NID:*

- *Provera i ako je potrebno, izmena propisa*
- *Poštovanje NID prilikom koordinacije i sprovođenja politika na svim nivoima, od centralnog, do lokalnog*
- *Uspostavljanje mehanizama za pritužbe, pravne lekove i obeštećenja*
- *Poštovanje principa NID prilikom raspodele budžeta i posebno kod alokacija za ostvarivanje prava deteta*
- *Poštovanje NID kod istraživanja i prikupljanja podataka*
- *Organizovanje odgovarajućih obuka za sve koji rade s decom, sa posebnim osvrtom na princip NID*
- *Pružanje informacija o principu NID samoj deci i njihovim roditeljima ili starateljima, kako bi adekvatno mogli da uživaju i pravo na participaciju*
- *Borba protiv negativnih stavova koji sprečavaju da se NID procenjuje u svim stvarima koje su relevantne za decu (paragraf 15.).*

Sprovođenje: procena i utvrđivanje NID

Kako je definisano u Opštem komentaru: „Procena najboljih interesa deteta je određena aktivnost koju treba sprovesti u svakom pojedinačnom slučaju, imajući u vidu specifične okolnosti svakog deteta ili grupe dece ili dece uopšte.” Naravno, svako dete i svaka situacija se rukovodi specifičnim okolnostima poput, između ostalog, „uzrasta, pola, zrelosti, iskustva, pripadnosti manjinskoj grupi, fizičkom, senzornom ili intelektualnom invaliditetu, kao i društvenog i kulturnog konteksta u kojem se nalazi dete ili deca, poput prisustva ili odsustva roditelja, pitanja da li dete živi sa njima, kvaliteta odnosa deteta i njegove/njene porodice ili staratelja, bezbednosnih okolnosti, dostupnosti kvalitetnih alternativnih sredstava za porodicu, širu porodicu ili staratelje, itd.” (paragraf 48.). Da bi državama olakšao ovaj naizgled komplikovan postupak utvrđivanja NID, Komitet u Opštem komentaru ističe da je vrlo bitno za svaku situaciju i za sve službe ili postup-

ke koji se bave decom *pripremiti provizoran i nasumičan spisak elemenata koji osobe koje donose odluke u postupcima utvrđivanja NID mogu uključiti u procenu ovog principa*. Naravno, elementi koji bi bili u suprotnosti sa pravima deteta iz KPD ili čiji bi efekat bio u suprotnosti sa KPD, ne mogu se smatrati valjanim za procenu NID. U Opštem komentaru se nudi lista elemenata, koja je u potpunosti zasnovana na listi prava deteta i prosto izdvaja neka koja bi mogla biti od posebnog značaja (paragraf 52.)

► *Komitet smatra da sledeće elemente treba uzeti u obzir prilikom vršenja procene i utvrđivanja najboljih interesa deteta, u skladu sa određenom situacijom:*

- *Mišljenja deteta*
- *Identitet deteta*
- *Očuvanje porodične sredine i održavanje odnosa*
- *Briga, zaštita i sigurnost deteta*
- *Situacije ranjivosti*
- *Pravo deteta na zdravlje*
- *Pravo deteta na obrazovanje.*

Sukob interesa i balansiranje elemenata

Kao što je već napomenuto, nekad je teško izaći na kraj sa situacijom u kojoj nam se čini da postoji sukob interesa. To može biti sukob interesa deteta i interesa roditelja, ili interesa deteta i interesa škole, ili zdravstvenog sistema a može biti i sukob samih elemenata unutar jedne situacije. Naravno, svi elementi za procenu koji su ranije navedeni, neće uvek i na isti način biti od značaja i biti procenjivani, već će to zavistiti od date situacije. Ipak, neminovne su situacije u kojima će se odgovorni zapitati kako da postupe. Na primer, očuvanje porodične sredine može da bude u suprotnosti sa potrebom da se dete zaštiti od zlostavljanja ili zanemarivanja. Ili, na primer, pravo deteta da ima redovan kontakt sa roditeljem može da bude komplikovano ili neostvarivo u situaciji u kojoj je jedan roditelj van države ili, pak, na izdržavanju zatvorske kazne. Zato se u Opštem komentaru predlaže da se međusobno uporede elementi i utvrde rešenja koja su u skladu sa najboljim interesima deteta. Posebno se preporučuje državama da se pri proceni NID, ako postoje sukobi interesa, uvek razmotre razvojne mogućnosti dece da sama učestvuju aktivno u proceni svojih najboljih interesa.

Procesni elementi od suštinskog značaja za osiguravanje poštovanja principa NID

Kao i u svim postupcima u kojima deca učestvuju ili se tiču deteta, potrebno je uspostaviti neke garancije. Ne može se očekivati, niti je nužno da se svaki roditelj upozna i postupa u svakoj situaciji utvrđivanja NID strogo poštujući ova pravila postupka. To bi bilo preterano i predlagati a da se ne dovede u pitanje neprimereno mešanje u privatnost porodice i međuljudskih odnosa uopšte. Ali, u svakoj situaciji u kojoj je dete u sudskom, administrativnom ili bilo kakvom postupku, javne vlasti su u obavezi da postupaju tako da na odgovarajući način procenjuju i utvrđuju najbolje interese deteta. Kako se u Opštem komentaru navodi: „Države moraju da razviju transparentne i objektivne postupke za donošenje svih odluka koje donose zakonodavci, sudije ili upravni organi, posebno u oblastima koje direktno utiču na dete ili decu.»

- » *Komiteta poziva države i sve osobe koje su zadužene da vrše procenu i utvrđuju najbolje interese deteta, da posvete posebnu pažnju sledećim mehanizmima zaštite i garancijama:*
- *Pravo deteta da iznosi sopstveno mišljenje*
 - *Utvrđivanje činjenica*
 - *Doživljaj vremena*
 - *Kvalifikovani profesionalci*
 - *Pravno zastupanje*
 - *Pravno obrazloženje*
 - *Mehanizmi za proveru ili reviziju odluka*
 - *Procena uticaja prava deteta (PUPD).*

Zaključak

Na kraju ovog rada ostaje da primetimo da Opšti komentar o pravu deteta da njegovi ili njeni interesi budu od prvenstvenog značaja pruža odličan osnov za države, profesionalce, roditelje i samu decu, da bolje razumeju i steknu kapacitet da odrede šta je u svakoj situaciji u najboljem interesu deteta. Nažalost, Opšti komentar ne nudi magični štapić ili neku čudesnu formulu koju je moguće jednostavno primeniti i rešiti svaki problem. Opšti komentar, kao što smo videli, nudi rešenja za bolje razumevanje obaveza u odnosu na poštovanje NID, ali i za podizanje kapaciteta u postupcima utvrđivanja ovog principa. Utvrđivanje NID nije samo sebi cilj, već je, pre svega, kontekst u kome se sva prava harmonično balansiraju i ostvaruju. Najvažniji zadatak svake države je da odmah sprovede analizu o svojoj učinkovitosti kad je u pitanju sprovođenje principa NID. Rezultati takve analize bi pokazali šta je učinjeno, kako razumemo NID i šta je potrebno dalje da učinimo da bi obezbedili da se svakom detetu garantuje da će se uvek voditi računa o njegovim/njenim interesima, da će to biti prioritet i da će procena njegovih/njenih najboljih interesa biti u potpunosti u skladu sa svim pravima iz KPD, nezavisno od uvreženih stavova.

- » *Da bi najbolji interesi dece u najvećoj mogućoj meri bili ostvareni, treba imati u vidu sledeće parametre:*
- *univerzalnu, nedeljivu, međuzavisnu i uzajamno povezanu prirodu prava deteta;*
 - *prepoznavanje dece kao nosilaca prava;*
 - *globalnu prirodu i domašaj Konvencije;*
 - *obavezu država ugovornica da poštuju, štite i omogućavaju ostvarivanje svih prava sadržanih u Konvenciji;*
 - *kratkoročne, srednjoročne i dugoročne efekte aktivnosti koje vremenom utiču na razvoj deteta.*

Aleksandra Galonja

Udruženje ATINA, Beograd, Srbija

PROCENA NAJBOLJEG INTERESA DECE U POKRETU¹

Međunarodni standardi i instrumenti

Konvencija o pravima deteta iz 1989. godine je ključni međunarodni pravni instrument za zaštitu dece. Kao jedan od četiri principa Konvencije, pravo na najbolji interes deteta, uz ostala tri – pravo na nediskriminaciju, pravo na život, opstanak i razvoj i pravo na participaciju – predstavlja opšti princip koji u najširem smislu vodi ostvarivanju dobrobiti deteta. Iako Konvencija ne nudi preciznu definiciju principa najboljeg interesa deteta, omogućava i usmerava na promišljanje pozicije svakog deteta u specifičnom kontekstu u kom se nalazi i obavezuje na kreiranje jasnog proceduralnog okvira koji će obezbediti uzimanje u obzir ključnih faktora u proceni – godišta, pola, zrelosti deteta i njegovih iskustava, prisustvo/odsustvo roditeljske i/ili starateljske nege, okolnosti pod kojima se deca razvijaju, kao i okolnosti pod kojima se odvijaju programi zaštite.

Ovakvo individualizovan pristup obavezuje na utvrđivanje smernica za rad institucija i organizacija koje pružaju različite vidove podrške deci. Svrha Vodiča je upravo da odgovori na ovu potrebu u procesu kreiranja održivog i sveobuhvatnog sistema za zaštitu dece u pokretu.

Kao ključni princip Konvencije, princip najboljeg interesa deteta, uz ostala tri, treba da usmerava i primenu ostalih prava iz Konvencije i zamajac je procesa programiranja zasnovanog na pravima deteta². Osim na pravima iz Konvencije, Vodič u obzir uzima i standarde propisane drugim međunarodnim instrumentima³: Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji i Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima (2000.) (prateći protokoli uz Konvenciju o

-
- 1 Adaptirano za potrebe Zbornika prema: Galonja, A., Vodič za procenu najboljeg interesa dece u pokretu, Udruženje Atina, Beograd, 2015.
 - 2 Programiranje zasnovano na pravima deteta predstavlja okvir za analizu, planiranje, primenu, praćenje i procenu uspešnosti pristupa programa razvoja i zaštite. Ovaj pristup obuhvata primenu različitih praksi, koncepata i iskustava koji se odnose na prava i razvoj deteta u jedinstvenom okviru. Primarno je baziran na principima i standardima dečjih ljudskih prava, ali i na standardima i praksama direktnog rada s decom, kao i opštim uspešnim razvojnim praksama. A Handbook for International Save the Children Alliance Members. Child Rights Programming - How to Apply Rights-Based Approaches to Programming. Lima, Peru, July 2005.
 - 3 Međunarodni okvir za zaštitu dece u pokretu je detaljnije opisan u već navodenoj publikaciji Deca u pokretu.

pravima deteta); Opšti komentar br. 6 (2005.) objavljen od strane Komiteta za prava deteta kao odgovor na povećanje broja dece koja putuju bez staratelja iz različitih razloga, uključujući potragu za boljim ekonomskim mogućnostima, konflikte i ratove, trgovinu ljudima, i drugo; Konvencija o statusu izbeglica (1951.) i prateći Protokol o statusu izbeglica (1967.); Konvencija o statusu lica bez državljanstva (1954.); Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961.); Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1965.); Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (1979.); Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (1984.); Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, posebno ženama i decom (2000.).

Osim pomenutih instrumenata Ujedinjenih nacija, u izradi Vodiča su korišćeni i specifični standardi u oblasti zaštite izbeglica i zaštite dece izbeglica i dece bez roditeljske/starateljske pratnje: Smernice za alternativnu brigu o deci⁴ koje je Generalna skupština UN-a usvojila 2010. godine, a tiču se principa obezbeđivanja nege za decu bez roditeljskog staranja ili dece koja su u riziku da bez njege ostanu; Politiku za decu izbeglice UNHCR-a iz 1993.⁵; Međuagencijska vodeća načela o deci bez pratnje i razdvojenoj deci⁶.

Evropski instrumenti koji su poslužili kao okvir za razvoj formulara za procenu najboljeg interesa deteta su: Evropska konvencija o vršenju dečijih prava (1996., stupila na snagu 2000. godine)⁷; Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima⁸; Konvencija o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja⁹; EU Strategija za prava deteta¹⁰; EU smernice za promociju i zaštitu prava deteta (2007.)¹¹; EU Agenda za prava deteta (2011.)¹²; Akcioni plan o maloletnim licima bez pratnje (2010.)¹³.

Kao smernice za izradu instrumenata korišćeni su i instrumenti koje su razvili: Save the Children¹⁴, UNHCR¹⁵, projekat Connect¹⁶ i Udruženje građana "Zdravo da ste" iz Banja Luke¹⁷.

4 Guidelines for the Alternative Care of Children, Rezolucija 64/142.

5 Policy on Refugee Children, UNHCR 1993, EC/SCP/82.

6 *Inter Agency Guiding Principles*, dostupno na http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/IAG_UASCs.pdf.

7 Srbija je potpisala Konvenciju 2009., ali je nije ratifikovala. Tekst Konvencije dostupan na: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=160&CL=ENG>.

8 Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, „Sl. glasnik RS Međunarodni ugovori”, br. 19/2009.

9 Srbija je ratifikovala 2010. godine i donela Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog nasilja, „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 1/2010.

10 Towards an EU Strategy on the Rights of the Child COM (2006) 367.

11 *EU guidelines on the Promotion and Protection of the Rights of the Child*, dostupno na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC8308123ENC.pdf

12 EU Agenda for the Rights of the Child, COM (2011) 60 final http://ec.europa.eu/justice/policies/children/docs/com_2011_60_en.pdf.

13 EU Action Plan on Unaccompanied Minors, COM (2010)213 final.

14 Best Interest Determination for Children on the Move: A Toolkit for Decision-Making. Save the Children UK South Africa Programme. September 2010.

15 Field Handbook for the Implementation of UNHCR BID Guidelines. United Nations High Commissioner for Refugees, 2011.

16 Identifying good practices in, and improving, the connections between actors involved in reception, protection and integration of unaccompanied children in Europe, dostupno na: <http://www.connectproject.eu/>

17 Kukuljac, A., Bajramović, M., Djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini _ Pregled materijala i Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)

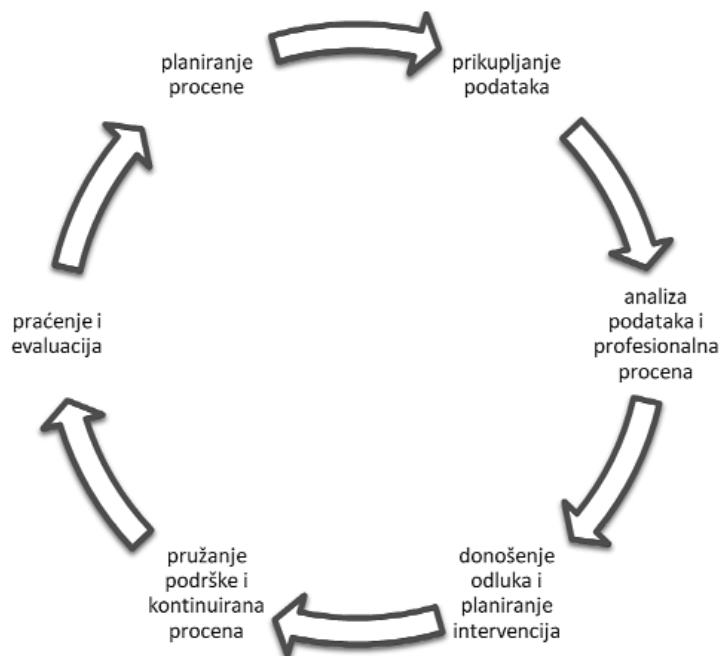
Ciklus procene najboljeg interesa deteta

Svako dete u pokretu koje tokom boravka u Srbiji ima potrebu za dodatnom zaštitom i negom treba da bude u fokusu posebne pažnje sistema i svih aktera u sistemu zaštite dece. Da bi se to ostvarilo, nužno je da se pre svega utvrde najbolji interesi svakog pojedinačnog deteta kroz organizovanje individualizovanog procesa procene, kako bi sistem što bolje odgovorio na sve ključne potrebe devojčica i dečaka.

Preduslov uspešne procene najboljeg interesa deteta jeste dosledno poštovanje principa participacije, od najboljeg interesa neodvojivog i imanentnog svim procesima adekvatne i uspešne zaštite dece, pa tako i dece u pokretu. Deca moraju da budu potpuno uključena u proces procene, u zavisnosti od godina, razvojne faze i identiteta. Njihovi zahtevi i stavovi treba da se čuju, a kontekst iz koga dolaze mora da bude razumljiv svima koji s detetom dolaze u kontakt.

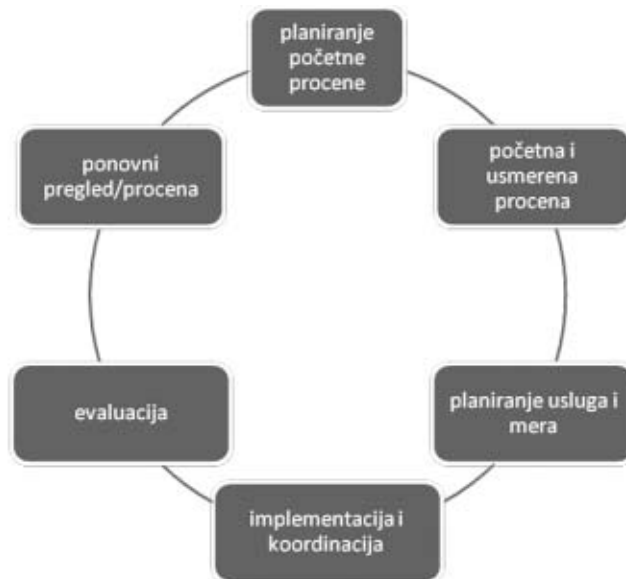
Sama procena najboljeg interesa mora da se obavlja kontinuirano i revidira tokom rada na programu podrške, kako bi se omogućilo donošenje najboljih i najadekvatnijih odluka. Osim toga, direktan rad sa decom i roditeljima/starateljima treba da uključuje i stalno praćenje/posmatranje veza koje dete ostvaruje, kako bi služile kao elementi za dalje procene. U ovom procesu je neophodno obezbediti saradnju i razmenu informacija među svim institucijama i organizacijama aktivnima na konkretnom slučaju, kako bi se organizovali adekvatni programi pomoći i podrške.

Sam proces procene može da se prikaže kroz nekoliko faza: planiranje procene, prikupljanje podataka, analiza podataka i profesionalna procena, donošenje odluka i planiranje intervencija, pružanje podrške i kontinuirana procena, praćenje i evaluacija.

Slika 1.
Ciklus procene
najboljeg interesa
deteta

Terminima nacionalnog sistema socijalne zaštite i Pravilnika o organizaciji, normativima i standardima rada centara za socijalni rad¹⁸, ciklus procene bi mogao da se predstavi nizom koraka koji se smatraju vođenjem slučaja¹⁹:

Slika 2. Ciklus procene tokom vođenja slučaja - sistem socijalne zaštite Republike Srbije

Specifičnija određenja i smernice je moguće pronaći u definiciji pojmova iz Pravilnika (član 2. stav 8. - 12.):

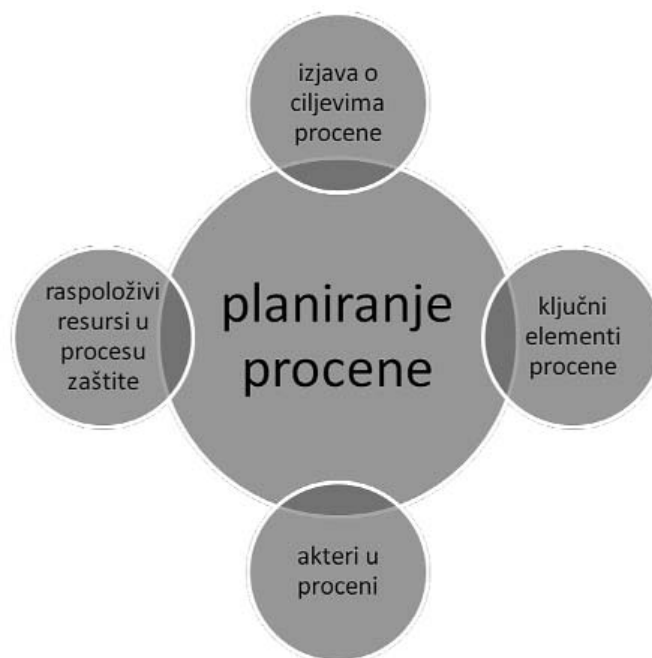
- 8) „procena” označava organizovan proces prikupljanja podataka, prepoznavanja i ocene problema, potreba, snaga i rizika, situacije i uključenih osoba koji se postepeno razvija kako bi se odredili ciljevi rada sa korisnikom, potrebne usluge i mere;
- 9) „planiranje” označava proces u kome se, na osnovu informacija koje su dobijene tokom procene, razvija usmeren, sistematičan i vremenski ograničen plan u saradnji sa korisnikom i porodicom i drugim uključenim stručnjacima, službama i osobama;
- 10) „plan usluga i mera” određuje osnovni skup usluga, mera, zadataka i aktivnosti za dostizanje željenih ciljeva rada i ishoda za korisnika, povezivanjem rezultata procene sa intervencijama, uslugama i merama;
- 11) „evaluacija” označava postupak kojim se u određenim vremenskim intervalima, upoređivanjem planiranih ishoda sa aktuelnim stanjem korisnika i porodice, razmatra adekvatnost

¹⁸ „Sl. glasnik RS” br. 59/2008., 37/2010., 39/2011. _ dr. pravilnik i 1/2012. _ dr. pravilnik

¹⁹ „Vođenje slučaja” označava sistemski pristup u socijalnom radu koji obuhvata aktivnosti procene, aranžiranja pristupa uslugama, planiranja, koordinacije, nadgledanja i evaluaciju usluga koje treba da odgovore na potrebe konkretnog korisnika. Ibid., član 2.

procene i rezultati usluga i mera, odnosno u kom stepenu su zadaci postavljeni planom obavljani i dostignuti ishodi koji vode cilju rada;

- 12) „ponovni pregled” označava postupak u kome se na osnovu rezultata evaluacije vrši revizija, odnosno ponovna procena potreba, snaga i rizika i revidira plan rada u cilju prilagođavanja usluga i mera promenama u okolnostima i funkcionisanju korisnika i porodice.²⁰ Svaka procena mora da bude temeljito planirana i koordinirana, a svrha procene transparentna, jasna i prihvatljiva svim učesnicima u procesu. Ovo je najbolje ostvariti tako što bi se u fazi planiranja: a) formulisala pisana izjava o ciljevima procesa procene, za svako pojedinačno dete u pokretu. Tokom faze planiranja bi trebalo i b) identifikovati ključne elemente procene (sam formular nudi neophodan okvir, ali ostavlja i mogućnosti za mapiranje dodatnih važnih elemenata), kao i c) osoba koje treba da budu uključene u proces. U fazi planiranja treba d) imati na umu i sve resurse koji detetu stoje na raspolaganju - od zadovoljavanja njegovih urgentnih potreba, do resursa za dugoročnu podršku i uključivanje (treba imati u vidu da su u praksi to najčešće programi organizacija civilnog društva).

Slika 3. Planiranje procene najboljeg interesa deteta

²⁰ *Ibid.*, član 2. stav 8. - 12.

Neka od pitanja važna za ovu fazu su:

- Ko obavlja početnu procenu potreba?
- Da li se uključuju članovi porodice i na koji način?
- Koje tehnike za prikupljanje podataka će biti korišćene?
- Koje su usluge i programi na raspolaganju?
- Koja urgentna podrška je na raspolaganju, a koji dugoročni programi i usluge?
- Postoje li potrebe za prevodenjem?
- Da li postoje drugi specifični zahtevi/potrebe u komunikaciji?
- Na koji način procena uzima u obzir kulturološke i druge specifičnosti deteta (religija, nacionalna pripadnost, rodni identitet, invaliditet...)?
- Koje informacije su već dostupne?
- Ko su izvori informacija i kako će biti uključeni u proces procene?
- Kako se pribavlja pristanak deteta i roditelja/staratelja?
- Koji su rokovi za procenu?
- Kako se analiziraju i ko učestvuje u procesu analize?
- Kako funkcionišu sistemi upućivanja i razmene informacija?

Na sličan način, iako svedenije, planiranje početne procene u funkcionisanju centara za socijalni rad, treba da obuhvati i odgovore na sledeća pitanja:

- Sa kim će kontaktirati?
- Ko će sve biti intervjuisan?
- Ko će još biti uključen u postupak (npr. policija, zdravstvena služba, drugi stručni radnik ukoliko je potrebno)?
- Način prikupljanja neophodnih podataka (intervjui, dokumentacija, testovi, skale, upitnici, kućna poseta, poseta školi, radnom mestu i sl.);
- Vremenski okvir za sprovođenje potrebnih aktivnosti.²¹

Sva postojeća istraživanja pokazuju da je sistematičan pristup prikupljanju informacija/podataka, ključan za potonju profesionalnu procenu najboljeg interesa deteta, te donošenje informisanih i adekvatnih odluka o potrebnim merama i intervencijama. U tom smislu se uspešna procena zasniva na tri ključne oblasti okvira za procenu - razvojnim potrebama deteta (zdravlje, obrazovanje, razvoj emocija i ponašanja, identitet, porodični i socijalni odnosi, predstavljanje u društvu, veštine samozaštite), kapacitetima roditelja/staratelja (osnovna nega, osiguranje bezbednosti, emotivna toplina, stimulacija, vodstvo i granice, stabilnost), porodici i faktorima okruženja (resursi zajednice, društvena integracija porodice, prihodi, zaposlenje, stanovanje, šira porodica, porodična istorija i funkcionisanje). Analiza interakcije elemenata triju oblasti, uključujući posebne aspekte važne za razumevanje pozicije dece u pokretu i rizika kojima su izložena u Srbiji (socijalna isključenost, potencijalna izloženost nasilju, tok i dinamika migracija, i drugo), uz punu participaciju dece, pretpostavka je za iznalaženje najadekvatnijih rešenja za zaštitu dece u pokretu.

²¹ *Ibid.*, član 54. stav 2.

Okvir za procenu najboljeg interesa dece u pokretu u Republici Srbiji

Za primenu i analizu ostvarivanja prava deteta, u Srbiji je relevantno preko osamdeset zakona. Kako još uvek nije donet Zakon o deci, prava i standardi dečije zaštite, samim tim i dece u pokretu, proističu iz niza drugih zakona iz oblasti porodičnog prava, krivičnog prava ili socijalne zaštite, obrazovanja, zdravstva, regulisanja prelaza državne granice itd. Ključni dokumenti koji opisuju okvir za procenu najboljeg interesa deteta i omogućavaju njegovo kreiranje na nacionalnom nivou su: Ustav Republike Srbije²², Zakon o zabrani diskriminacije²³, Zakon o socijalnoj zaštiti²⁴, Porodični zakon²⁵, Zakon o prebivalištu i boravištu građana²⁶, Zakon o zdravstvenoj zaštiti²⁷, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja²⁸, Zakon o strancima²⁹, Zakon o azilu³⁰, Zakon o izbeglicama³¹, Zakon o potvrđivanju sporazuma Republike Srbije i Evropske unije o readmisiji lica koja nezakonito borave³², Zakon o zaštiti državne granice³³, Krivični zakonik³⁴, Zakon o maloletnim izvršiocima kriminalnih dela i krivičnom pravnoj zaštiti maloletnih lica³⁵, Nacionalni plan akcije za decu³⁶, Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja³⁷, Opšti protokol o zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja³⁸, Posebni protokol o postupanju policijskih službenika u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja, Posebni protokol za zaštitu dece u ustanovama socijalne zaštite od zlostavljanja i zanemarivanja, Strategija za borbu protiv trgovine ljudima³⁹ i Strategija reintegracije povratnika po osnovu Sporazuma o readmisiji⁴⁰.

Za razumevanje pristupa u formulisanju instrumenata za prikupljanje podataka i procenu najboljeg interesa deteta, od posebnog su značaja nalazi i uvidi o rizicima kojima su deca u pokretu izložena u svim fazama. U cilju boljeg razumevanja konteksta za razvoj instrumenata, na ovom mestu predstavljamo ključne uvide koji su detaljnije razrađeni u samoj publikaciji.⁴¹

Deca u pokretu predstavljaju izuzetno vulnerabilnu grupu dece. U svim fazama, ova deca kontinuirano su izložena rizicima od nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe, eksploatacije i zanemarivanja. Često izbegavajući uključivanje u sistem identifikacije i zaštite u pokušaju da stignu do željene destina-

22 „Sl. glasnik RS”, br. 98/06.

23 „Sl. glasnik RS”, br. 22/2009.

24 „Sl. glasnik RS”, br. 24/2011.

25 „Sl. glasnik RS”, br. 18/2005 i 72/2011.

26 „Sl. glasnik RS”, br. 87/2011.

27 „Sl. glasnik RS”, br. 107/2005., 72/2009. dr. zakon, 88/2010., 99/2010. i 57/2011.

28 „Sl. glasnik RS”, br. 72/2009. i 52/2011.

29 „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.

30 „Sl. glasnik RS”, br. 109/2007.

31 „Sl. glasnik RS”, br. 18/92, „Sl. list SRJ”, br. 42/2002 odluka SUS i „Sl. glasnik RS”, br. 30/2010.

32 „Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 103/2007.

33 „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008.

34 „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005., 88/2005. ispr., 107/2005. ispr., 72/2009. i 111/2009.

35 „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005.

36 Nacionalni plan akcije za decu, http://www.mpn.gov.rs/resursi/dokumenti/dok45-srp-Nacionalni_plan_akcije_za_decu.pdf.

37 „Sl. glasnik RS”, br. 122/2008.

38 Vlada Republike Srbije, Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja, Zaključak Vlade 05 Broj: 5196/2005 od 25. avgusta 2005.

39 „Sl. glasnik RS”, br. 111/2006.

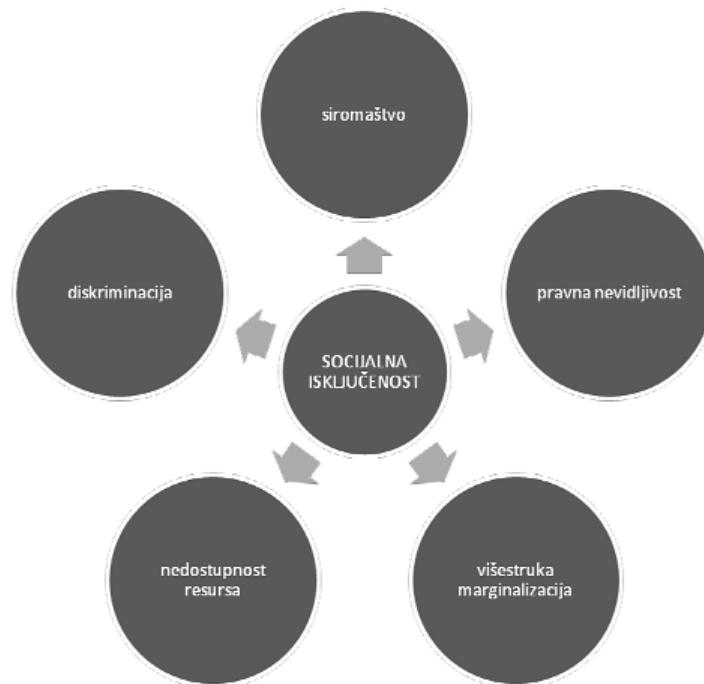
40 „Sl. glasnik RS”, br. 15/09.

41 Galonja, op. cit, str. 71-99.

cije ili pod pritiskom odraslih, ova deca „ispadaju” iz postojećeg okvira zaštite i asistencije koje pružaju zvaničan sistem i organizacije civilnog društva.

Adekvatan sistem zaštite tako bi podrazumevao temeljnu participativnu procenu potreba i odgovor na ove potrebe, i to odgovor koji je potpuno primeren uzrastu i polu, specifičnom kontekstu... kako bi se obezbedio responsivan i fleksibilan, individualizovani pristup koji se rukovodi principima nediskriminacije, najboljeg interesa deteta, participacije, prava na život, opstanak i razvoj, kao ključnim principima Konvencije o pravima deteta.

Uzroke vulnerabilnosti, prema nalazima iz prethodne faze projekta, i viđenju profesionalaca/ki i same dece, moguće je predstaviti kroz prizmu socijalne isključenosti, i to na sledeći način:

Slika 4. Uzroci vulnerabilnosti dece u pokretu

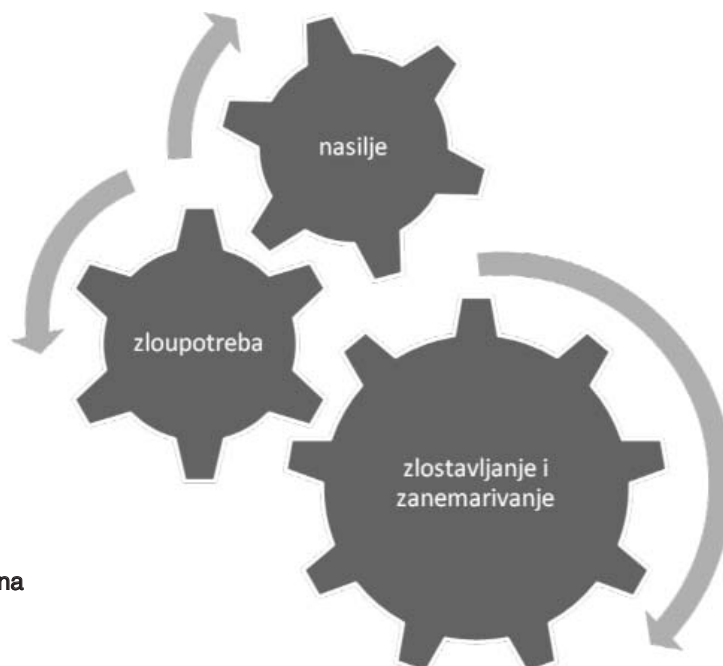
U sklopu tvrdnje da su deca u pokretu, bez obzira o kojoj se specifičnoj grupi radi, najčešće socijalno isključena, pominju se i sledeće okolnosti: isključenost iz obrazovnog sistema, nerešen građansko-pravni status, jezička barijera (često nepoznavanje ili nedovoljno poznavanje jezika većinske zajednice), otežan ili potpuno onemogućen pristup resursima, kao što su zdravstvene usluge, obrazovni sistem, adekvatan smeštaj, finansijski resursi, nepoznavanje životnih veština, nemogućnost uživanja osnovnih prava, i tako dalje.

Osim toga, siromaštvo i nedostupnost resursa su najčešće pominjane karakteristike dece u pokretu sa kojima su profesionalci u sistemima u Srbiji radili. Takođe, jedna od značajnih i to-

kom istraživanja pomno analiziranih karakteristika dece u pokretu jeste česta „pravna nevidljivost“, koja ih, s jedne strane, čini apsolutno socijalno isključenima, a sa druge – podložnijim zloupotrebama i eksploataciji (posebno prisili na vršenje krivičnih dela). Izvesno je tako da je ključni prvi korak u pružanju adekvatne podrške, zaštite i izvođenju programa asistencije deci u pokretu – potpuno rešavanje građansko-pravnog statusa, odnosno kreiranje preduslova za uključivanje u obrazovni sistem, sistem socijalne i zdravstvene zaštite. Prethodna diskriminacija, često i izloženost višestrukoj marginalizaciji, transgeneracijska, u velikom broju slučajeva, česti su uzroci vulnerabilnosti dece u pokretu. Kada se radi o deci tražiocima azila i izbeglicama – progon, konflikt, masovna kršenja ljudskih prava u zemlji porekla, kao uzroci njihovog bega, istovremeno su i uzroci njihove dodatne vulnerabilnosti. Uz to je potrebno imati u vidu i pokidane socijalne mreže, promenu sredine (neretko boravak u državama veoma udaljenim, drugačijim od države porekla), traume izazvane begom i iskustvima doživljenim u zemlji porekla, i drugo.

Posledice neadekvatnog delovanja na ove uzroke po pravilu dovode do njihovog daljeg multiplikovanja i rizika od još ozbiljnijih posledica – nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja i zloupotrebe/eksploatacije.

Kada je reč o kreiranju i izvođenju sveobuhvatnih programa podrške, dužina trajanja socijalne isključenosti, nasilja, zanemarivanja, zloupotrebe i/ili eksploatacije, veoma su važni za procenu najboljeg interesa i osmišljavanje adekvatnih aktivnosti. U tom smislu instrument predviđa i procenu ovih okolnosti u svim fazama – u mestu/zemlji porekla, tokom puta i po izvršenoj identifikaciji.

Slika 5.
Rizici kojima su izložena
deca u pokretu

Profesionalci u sistemu zaštite, ali i sama deca, navode i neke od mogućih karakteristika dece u pokretu i time dodatno pomažu u utvrđivanju pravca delovanja u procesu procene najboljeg interesa – posredno daju smernice za tehnike intervjuisanja, ali i za osmišljavanje adekvatnih programa. Naime, kao jedna od posledica neadekvatnog odgovora institucija sistema na potrebe deca u pokretu, primećuje se izraženo nepoverenje dece (i njihovih roditelja) u institucije. Deca su često instruisana da izbegavaju predstavnike/ce institucija, lažno se predstavljaju i slično.

U još specifičnijoj situaciji nalaze se deca iz ove grupe koja su (bila) i žrtve krivičnih dela (žrtve trgovine ljudima). Naime, kod njih je dodatno izražen strah od odmazde (bez obzira da li je počilac krivičnog dela član porodice ili ne), osuđivanja ili potpunog odbacivanja od strane porodice, od etiketiranja i diskriminacije od strane socijalnog okruženja, ali i osećanje stida i krivice zbog pretrpljene eksploatacije, naročito ako se radi o seksualnoj eksploataciji.

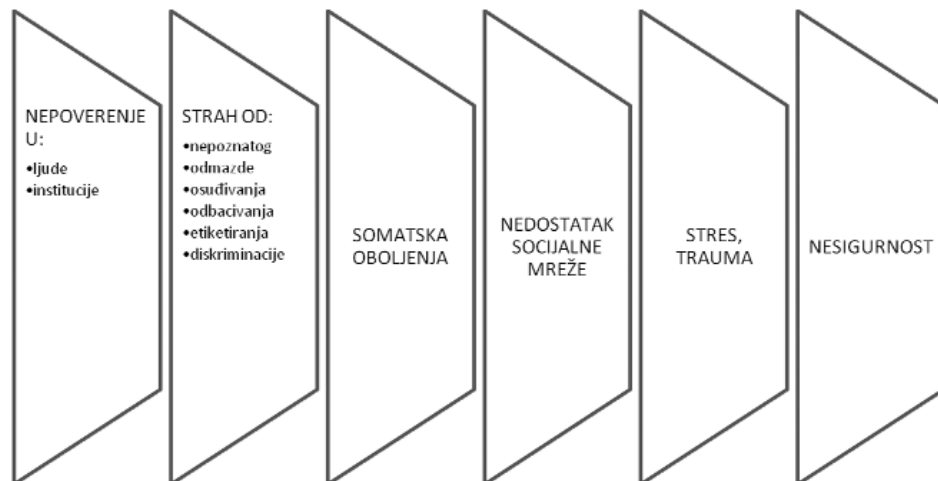
Kod dece migranata/kinja iz bilo koje od grupa prisutan je i izražen strah od nepoznatog, a evidentno je i prisustvo nesigurnosti ukoliko ne govore jezik sredine, a korisnici/ce su programa sistema socijalne zaštite koji ne raspolaže sredstvima za usluge prevođenja. Strah i nesigurnost posebno su izraženi kod dece migranata koji žive u kolektivnim centrima.

Kao suštinski nedostatak na putu ka punom socijalnom uključivanju dece iz grupe interno raseljenih lica i povratnika u procesu readmisije uočen je i nedostatak socijalne mreže.

Kao karakteristike maloletnih tražilaca azila profesionalci posebno navode da su deca pod velikim stresom, istraumirana, nekada čak i poremećenog mentalnog zdravlja. Često su i somatski bolesna tako da su im potrebne i urgentna i hronična zdravstvena briga i zaštita.

U utvrđivanju ključnih uzroka vulnerabilnosti, kao i rizika kojima su deca u pokretu izložena, posebno je važno imati na umu i rodnu dimenziju fenomena, kako bi odgovor na potrebe dece bio što specifičniji i adekvatniji.

Sumirano, osnovne karakteristike dece u pokretu u Srbiji mogu da se predstave na sledeći način:

Slika 6.
Karakteristike
dece u pokretu

Valentina Otmačić

Ured UNICEF-a u Hrvatskoj, Zagreb, Hrvatska

KLJUČNA ULOGA PRAVOBRANITELJA U OČUVANJU PRAVA DJETETA NA ŽIVOT U OBITELJSKOM OKRUŽJU

Predgovor

„Svako dijete ima pravo na obitelj. Obiteljima treba pružiti pomoć koja im je potrebna u skrbi i odgoju vlastite djece. U malom broju slučajeva u kojima se obitelj ne može brinuti o djeci, treba pronaći alternativni smještaj u obitelji ili zajednici. Smještaj bilo kojeg djeteta u ustanovu trebalo bi biti zadnje rješenje.”

Aktualno (2014.) vrednovanje sustava skrbi o djeci u zemljama Srednje i Istočne Europe te Zajednici neovisnih država pokazuje da je u ovoj regiji i nadalje visoka stopa broja djece koja odrastaju u sustavu službene skrbi. Otprilike 1,2 milijuna djece u regiji odrasta u sustavu službene skrbi, od čega 501.000 djece odrasta u domovima za djecu. Od ukupnog broja te djece, njih 200.000 djeca su s invaliditetom, a 26.000 mlađe je od tri godine.²

Djeca koja žive u ustanovama među najranjivijima su na svijetu. Kod njih je povećan rizik od zaostajanja u razvoju, emocionalnih i psihosocijalnih problema te zlostavljanja i zanemarivanja u institucionalnom okružju. Djeca mlađa od tri godine posebno su izložena riziku trajnoga razvojnog oštećenja zbog izostanka obiteljske skrbi, odgovarajućeg poticaja i povezanosti s primarnim skrbnikom. Nadalje, dugotrajan boravak u ustanovama može imati trajan negativan utjecaj na svu djecu.³

1 Child Right Resource Package, European Commission, UNICEF, NGO Networks on Children's Rights, 2005.

2 Multi-country evaluation of results achieved through child care system reform 2005-2012, UNICEF RO CEE/CIS RKLA1 Evaluation, 2014.

3 Keeping Children Out of Harmful Institutions, Why we should be investing in family-based care, Save the Children, 2009.

Obiteljsko okruženje iz perspektive prava djeteta: zakonski okvir

Pravo djeteta na život u obiteljskom okruženju jedno je od temeljnih prava djeteta određenih brojnim međunarodnim dokumentima i konvencijama.

Konvencija o pravima djeteta prije svega u preambuli kaže da dijete, radi potpunoga i skladnog razvoja svoje osobnosti treba rasti u obiteljskom okruženju, u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja. Nadalje, u članku 9. stoji „da se dijete ne odvaja od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležne vlasti pod sudbenim nadzorom odluče, u skladu s važećim zakonima i postupcima, da je odvajanje potrebno radi dobrobiti djeteta. Takva odluka može biti naročito potrebna u posebnim slučajevima, kao što su zloraba roditeljskog položaja ili zanemarivanje djeteta.” Konvencija također prepoznaje „da obitelji, kao temeljnoj društvenoj grupi i prirodnom okruženju za razvoj i dobrobit svih njezinih članova, osobito djece, treba pružiti prijeko potrebnu zaštitu i pomoć kako bi ona u potpunosti mogla preuzeti odgovornost u zajednici.”

Konvencija također navodi niz prava djeteta koja u cjelini upućuju na to da bi većina djece trebala živjeti i uživati skrb obitelji u kojoj su rođena (članci 9. i 7.). Primarna odgovornost roditelja jest odgajati vlastitu djecu, dok je odgovornost države pružati podršku roditeljima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu (članak 18.). Djeca imaju pravo na zaštitu od povreda i zlostavljanja (članak 19.), na obrazovanje (članak 28.) i odgovarajuću zdravstvenu skrb (članak 24.), ali istodobno imaju pravo na odgoj u vlastitoj obitelji. Ako im obitelj, unatoč primjerenoj potpori države, ne može pružiti potrebnu skrb, dijete ima pravo na zamjensku obiteljsku skrb (članak 20.). Djeca s intelektualnim ili fizičkim poteškoćama imaju pravo na „život u uvjetima koji jamče dostojanstvo, jačaju djetetovo oslanjanje na vlastite snage i olakšavaju njegovo djelatno sudjelovanje u zajednici” (članak 23.).⁴

Smjernice UN-a za alternativnu skrb o djeci, donesene 2009. godine, unapređuju provedbu Konvencije o pravima djeteta te relevantnih odredaba drugih međunarodnih instrumenata za zaštitu i osiguravanje dobrobiti djece kojima je uskraćena roditeljska skrb ili kod kojih za to postoji rizik. Smjernice ističu važnost pružanja institucionalne skrbi samo onda kada je to najprikladnije (stavak 21.) te važnost alternativne skrbi u obiteljskom okruženju za mlađu djecu, osobito onu mlađu od 3 godine (stavak 22.).

Smjernice UN-a namijenjene su širokoj primjeni u svim sektorima koji se izravno ili neizravno bave pitanjima alternativne skrbi, a njima se osobito nastoji:

(a) poduprijeti napore da se djeca zadrže ili vrate na skrb u vlastitu obitelj ili, ako to nije moguće, da se pronađe drugo odgovarajuće ili trajno rješenje, uključujući usvajanje i kafalu po islamskom pravu;

(b) osigurati da se, tijekom razdoblja u kojem se takva trajna rješenja traže ili u slučajevima kada ona nisu moguća ili nisu u najboljem interesu djeteta, utvrde i pruže najprikladniji oblici alternativne skrbi, pod uvjetima koji promiču potpun i skladan razvoj djeteta;

⁴ Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care, European Expert Group on the Transition from Institutional to Community-based Care, November 2012.

(c) poduprijeti i potaknuti vlade da bolje primjenjuju svoje odgovornosti i obveze u tom smislu, imajući na umu gospodarske, socijalne i kulturne uvjete koji prevladavaju u svakoj državi te

(d) usmjeravati politike, odluke i aktivnosti svih koji se bave pitanjima socijalne zaštite i skrbi o djeci, i u javnom, i u privatnom sektoru, uključujući civilno društvo.⁵

Smjernice UN-a posebno ističu važnost obitelji kao „temeljne skupine društva i prirodnog okruženja za razvoj, dobrobit i zaštitu djece”. U tom smislu one naglašavaju kako „država treba osigurati da obitelji u svojoj ulozi pružanja skrbi imaju pristup odgovarajućim oblicima podrške”.

„U slučajevima kada vlastita obitelj, čak ni uz odgovarajuću potporu, nije u stanju djetetu pružiti odgovarajuću skrb, odnosno ukoliko ga/ju napusti ili ga/je se odrekne, država je odgovorna zaštititi prava djeteta, i osigurati mu/joj odgovarajuću alternativnu skrb, u suradnji s, ili putem nadležnih lokalnih vlasti i ovlaštenih organizacija civilnog društva. Uloga je države putem svojih mjerodavnih tijela osigurati nadziranje sigurnosti, dobrobiti i razvoja svakog djeteta smještenog u uvjete alternativne skrbi, a također provoditi i redovite provjere prikladnosti skrbi koja se pruža.”

Odbor za prava djeteta, u svom Općem komentaru br. 9, „poziva države članice da smještaj u ustanovu koriste samo kao zadnju mjeru, kada je to apsolutno neophodno i u najboljem interesu djeteta”.

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom (2008.) u članku 19. ističe važnost razvoja kvalitetnih i održivih alternativa institucionalnoj skrbi, što podrazumijeva zaokret politike od institucionalizacije prema službama za potporu u zajednici, u vlastitom domu ili drugim vrstama smještaja.

Preporuka Vijeća Europe o deinstitucionalizaciji i životu u zajednici djece s invaliditetom [CM/Rec(2010)2] ističe da smještaj djece u institucionalizirane oblike skrbi „izaziva ozbiljnu zabrinutost oko njegove usklađenosti s ostvarivanjem dječjih prava” te preporučuje vladama država članica da „poduzmu sve primjerene zakonske, administrativne i druge mjere u skladu s načelima navedenima u aneksu ove preporuke da bi se institucionalna skrb u razumnom roku i na sveobuhvatan način zamijenila službama za potporu u zajednici”.

Posljedice uskraćivanja obiteljskog okružja

Od početka 20. stoljeća postoje mnogi dokazi da uskraćivanje obiteljskog okruženja i smještaj djece u institucionalnu skrb imaju negativne posljedice na ukupan razvoj djeteta. Rezultati mnogih znanstvenih istraživanja pokazuju da institucionalna skrb ima štetan utjecaj na djecu. To je posebno vidljivo kod najmlađe djece koja trpe dugoročne posljedice zbog izostanka razvoja sigurne povezanosti s primarnim skrbnikom, što ostavlja trajne posljedice na emocionalni razvoj i sposobnosti djeteta. Nadalje, uskraćivanje senzornih, kognitivnih i motoričkih poticaja ima ozbiljan utjecaj na razvoj mozga i onemogućuje djetetu da ostvari sve svoje potencijale. Život u ustanovi vodi ka društvenoj isključenosti i onemogućuje djetetu da razvija ili održava mrežu obiteljske potpore i/ili potpore zajednice tijekom života.

⁵ Smjernice za alternativnu skrb o djeci, Opća skupština Ujedinjenih naroda, 65. plenarni sastanak 18. prosinca 2009.

Utjecaj institucionalne skrbi na pojedina područja djetetova života i razvoja slikovito prikazuje David K. Tolfree u tablici u nastavku⁶, koji povezuje konkretne posljedice institucionalne skrbi s relevantnim člancima Konvencije o pravima djeteta:

Institucionalno obilježje	Relevantni članci Konvencije	Primjeri utjecaja na razvoj djeteta	Ilustrativni primjer
1. Institucije teže segregaciji djece, što kod njih uzrokuje snažan osjećaj diskriminacije i stigmatizacije.	Načelo nediskriminacije (članak 2.).	Stigmatizacija i diskriminacija imaju snažan utjecaj na identitet i samopoštovanje djeteta u razvoju.	"Uvijek smo se osjećali poniženo jer živimo u domu." "Uvijek su nas tretirali kao siročad."
2. Smještaj djeteta u ustanovu često je posljedica želje obitelji, a ne poštivanja najboljih interesa djeteta.	Načelo najboljih interesa djeteta (3.).	Smještaj u ustanovu dijete može doživjeti kao odbacivanje od strane obitelji, što može uzrokovati osjećaj napuštenosti i gubitak samopoštovanja.	"Tražili su prijem djelomično i stoga jer se djeci garantirala dobra prehrana i pristup obrazovanju, što im nije bilo dostupno u izbjegličkim kampovima."
3. Iako dijete ima jednog ili oba roditelja, dokazano je da se odnos s roditeljima ili širom obitelji s vremenom narušava.	Pravo na redovito održavanje odnosa s oba roditelja (9.3.). Pravo na očuvanje svog identiteta (8.) i na sjedinjenje obitelji (10.).	Gubitak osobnog ili obiteljskog identiteta, osjećaja pripadnosti zajednici te posljedično gubitka mreže potpore za budućnost.	"Osjećao sam da mi treba obitelj, iako sam uvijek bio okružen drugim ljudima." "Nikada nas nisu posjećivali nikakvi rođaci."
4. Izostanak individualne i osobne skrbi, pažnje i ljubavi jer institucionalne potrebe imaju prednost pred potrebama pojedinog djeteta.	Pravo na odrađanje u ozračju sreće, ljubavi i razumijevanja (preambula). Pravo na izražavanje vlastitog mišljenja (12.).	Mogućnosti za povezivanje i relativno trajne odnose s roditeljima osnova su za razvoj djeteta, posebno u ranoj dobi.	"Nikada nismo osjetili ljubav: imali smo sve materijalne stvari – krevet, hranu, odjeću – ali ljubav nikad nismo imali."
5. Mnoge ustanove ne pružaju djeci dovoljno poticaja i smislenih aktivnosti.	Pravo na odmor i slobodno vrijeme, igru i razonodu primjerenu dobi djeteta (31.).	Poticaj je ključan u razvoju motoričkih vještina, intelektualnih sposobnosti i socijalnih vještina. Uskraćivanje može imati duboke i dugoročne posljedice.	"Bilo nam je kao u zatvoru." "Bebe....su ostavljali u krevetićima veći dio dana."

⁶ Tolfree, David K., Community Based Care for Separated Children, Save the Children Sweden, 2003.

<p>6. Djeci koja odrastaju u ustanovama može biti uskraćena prilika da uče o ulogama odraslih u određenoj kulturi.</p>	<p>Dijete treba biti potpuno pripremljeno za samostalan život u društvu (preambula).</p>	<p>Svrha iskustava u djetinjstvu je djelomično i to da dijete stekne znanja i vještine koje će mu trebati kad odraste.</p>	<p>"Nemam pojma kako je to živjeti u obitelji." "Ravnateljka smo zvali "tata"... , ali on je imao vrlo malo vremena za nas."</p>
<p>7. Ustanove rijetko ili uopće ne omogućuju djeci da se druže s drugom djecom izvan ustanove.</p>	<p>Pravo na slobodu udruživanja (15.).</p>	<p>Raznolikost vršnjačkih odnosa i izlaganje "normalnom" obiteljskom životu važni su za razvoj djeteta.</p>	<p>"Veliko dječje selo... doima se udobnom utvrdom oko koje je visoka ograda od bodljikave žice."</p>
<p>8. Razni oblici zlostavljanja djece česti su u ustanovama – čak i u dobro opremljenim ustanovama industrijaliziranih zemalja – i provode se godinama, skriveni od vanjskog svijeta.</p>	<p>Pravo na zaštitu od svih oblika zlostavljanja (19.) i spolnog izrabljivanja (34.).</p>	<p>Zlostavljanje djeteta dokazano ima razorne, a često i dugoročne posljedice za njegov razvoj i dobrobit.</p>	<p>"Tukli bi nas čak i peglom, a bili smo bez odjeće." "Svećenik...mi je počeo dodirivati trbuh i intimne dijelove... Nekoliko drugih mi je reklo da ih je spolno zlostavljao."</p>
<p>9. Smještajne ustanove rijetko mogu adekvatno odgovoriti na psihološke potrebe djece.</p>	<p>Pravo na rehabilitacijsku skrb (39.) koja posebice uključuje oporavak od posljedica oružanog sukoba.</p>	<p>Iskustva odvajanja, gubitka i izlaganja zastrašujućim događajima mogu imati ozbiljne negativne posljedice na razvoj djeteta.</p>	<p>"Kazali su mi da bih trebala sve zaboraviti. Odgovorila sam: Kako mogu ovo zaboraviti? Biste li vi mogli zaboraviti smrt vlastitog djeteta?"</p>
<p>10. Mnoga institucionalizirana djeca imaju velikih problema u prilagodbi na život izvan ustanove. Mnoga završavaju u zatvorima ili psihijatrijskim ustanovama.</p>	<p>Pravo na pomoć koja će omogućiti djetetu kako bi ono u potpunosti moglo preuzeti odgovornost u zajednici (preambula i 18.).</p>	<p>Ustanove teže poticanju ovisnosti i obeshrabruju djecu da sama razmišljaju i rješavaju probleme, što ih čini nedostatno spremnima za samostalan život.</p>	<p>"Ne daju nam odgovarajuće alate za preživljavanje u društvu." "Bace te van u društvo bez ikakve strukture za preživljavanje."</p>

Još jedan vrlo dobar primjer istraživanja provedenog da bi se prepoznale posljedice institucionalne skrbi na razvoj djeteta jest **Bukureštansko istraživanje rane intervencije** (engl. Bucharest Early Intervention Study, 2000.).

Istraživanje se provodilo tijekom pet godina u Bukureštu u Rumunjskoj. Ispitivao se utjecaj institucionalizacije na kognitivni i bihevioralni razvoj djece rane dobi. Istraživanjem se željelo procijeniti može li udomiteljstvo popraviti štetan utjecaj institucionalizacije te je li udomiteljstvo odgovarajuća alternativa⁷.

Najvažniji zaključci o djeci koja žive bez obiteljske skrbi:

- Djecu koja žive bez obiteljske skrbi treba u što je moguće mlađoj dobi smjestiti u obitelj. Rani smještaj u obitelj najbolji je ishod za dijete.
- Djeca koja žive bez obiteljske skrbi trpe velike posljedice zaostajanja u razvoju.
- Smještaj u obitelj u ranoj dobi bitno poboljšava kognitivni, emocionalni i bihevioralni razvoj.

Djeca koja žive bez obiteljske skrbi imaju niz socijalnih problema i problema u ponašanju:

- Problem s agresivnim ponašanjem
- Izostanak pažnje/hiperaktivnost
- Zaostajanje u socijalnom/emocionalnom razvoju
- Sindrom koji nalikuje autizmu, a koji nestaje kad se dijete posvoji.

Slab rast

- Djeca bez obiteljske skrbi gube jedan mjesec rasta na svaka 3,0 mjeseca života u ustanovi.

Slab kvocijent inteligencije

- Djeca bez obiteljske skrbi pokazuju smanjene intelektualne sposobnosti koje graniče s mentalnom retardacijom.
- Djeca koju se smješta u obitelj prije 24. mjeseca života pokazuju bitno povećanje kvocijenta inteligencije.
- Djeca koju se smješta u obitelj nakon 24. mjeseca života pokazuju neznatno povećanje kvocijenta inteligencije.

Moždana aktivnost

- Djeca bez obiteljske skrbi imaju smanjenu razinu moždane aktivnosti u svim područjima mozga.
- Djeca bez obiteljske skrbi koju se smjesti u obitelj pokazuju povećanje kvocijenta inteligencije i bolji razvoj mozga.

Emocionalna reaktivnost

- Djeca bez obiteljske skrbi pokazuju znatan nedostatak senzorne percepcije uključujući razumijevanje i odgovaranje na facijalne emocije.

⁷ <http://www.bucharestearlyinterventionproject.org/index.html>

Profesor Kevin Browne sa Sveučilišta u Birminghamu, kao jedan od vodećih europskih stručnjaka za zaštitu djeteta, ističe utjecaj institucionalne skrbi na razvoj mozga djeteta u ranoj dobi.

Komparativne snimke mozga prikazuju učinak teškog zanemarivanja na mozak, razvoj empatije te na socijalno ponašanje. Pokazuju razliku u moždanoj aktivnosti djeteta koje je odraslo u obiteljskom okruženju i rumunjskog djeteta koje je institucionalizirano nedugo nakon rođenja.⁸

Na temelju velikog broja rezultata znanstvenih istraživanja, on pokazuje „da djeca mlade dobi koju se institucionalizira prije no što navršše šest mjeseci starosti trpe dugoročne posljedice zaostajanja u razvoju. Ona djeca koju se smjesti u brižno obiteljsko okružje prije no što navršše šest mjeseci starosti vjerojatno će se oporaviti i nadoknaditi zaostatak u fizičkom i kognitivnom razvoju. Poboljšanja su vidljiva u kognitivnoj sposobnosti u onim slučajevima u kojima se djeca u ranoj dobi uzimaju iz ustanova i smještaju u obitelj. Međutim, poteškoće s problemima u ponašanju i povezivanjem mogu se nastaviti, što može uzrokovati povećan rizik od socijalno neprihvatljivog ponašanja i problema s mentalnim zdravljem. Slijedom navedenog, preporučuje se da se djeca mlađa od 3 godine, sa i bez invaliditeta, ne smještaju u ustanove bez roditelja ili primarnog skrbnika”⁹.

Ključni izazovi prisutni u ostvarivanju prava djeteta na život u obiteljskom okružju

Tijekom 2013. i 2014. godine UNICEF za Srednju i Istočnu Europu i Zajednicu neovisnih država proveo je u toj regiji sveobuhvatno neovisno vrednovanje sustava skrbi o djeci u 11 zemalja (Azerbajdžan, Bjelorusija, Bugarska, Hrvatska, Gruzija, Moldavija, Crna Gora, Rumunjska, Srbija, Turska i Ukrajina) za razdoblje od 2005. do 2012. Unatoč tome što je prepoznat opći napredak prema djetetu sklonijem sustavu skrbi, vrednovanjem se utvrdilo da postoji nekoliko ključnih izazova u ostvarivanju prava djeteta na život u obiteljskom okružju:

Društvene norme

Rezultati vrednovanja pokazali su da se društvene norme javnosti, stručnjaka i političara sporo mijenjaju ili su otporne na promjenu u kratkoročnom i srednjoročnom razdoblju. Osim općeg uvjerenja roditelja da su djeca njihova „imovina” i da se odluke o životima djece tiču samo njih, te uvjerenja profesionalaca da su oskudni životni uvjeti i nesposobnost roditelja za skrb o djeci dostatni razlozi za odvajanje djeteta od obitelji, postoji i ustaljeni prevladavajući medicinski model invaliditeta. Znatan dio medicinskog osoblja, posebice liječnika, ustrajan je u svome uvjerenju da je djeci s invaliditetom bolje u ustanovi u kojoj im je stalno dostupna specijalizirana medicinska potpora.

Zakonodavstvo i politika

Što se tiče normativnog okvira, vrednovanje je pokazalo da postoji velika neusklađenost između zakonodavstva i politike koji podupiru razvoj službi kojima je uloga da spriječe odvajanje djece od obitelji te njihove operacionalizacije i realizacije u praksi.

⁸ Profesor Kevin Browne, prezentacija na Europskoj ljetnoj školi socijalnih pedijatara, Šibenik, Hrvatska, 2007.

⁹ Johnson, R., Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C. (2006.) *Young Children in Institutional Care at Risk of Harm: A Review. Trauma, Violence and Abuse*, Sage.

Proračunska sredstva

Vrednovanje je utvrdilo da zbog nedostatka planiranja proračuna temeljenog na dokazima nema jasnih informacija o promjenama u financijskom tijeku i proračunima, niti o učinkovitosti korištenja proračunskih sredstava namijenjenih poboljšanju dobrobiti djece putem investiranja u djecu i u službe za zaštitu djece.

Ponuda

Iako je vrednovanje prepoznalo da je učinjen bitan napredak u razvoju novih službi koje su alternativa institucionalizaciji (npr. udomiteljstvo), službe koje bi trebale sprečavati odvajanje djeteta od obitelji još su nedostatno razvijene. Nadalje, vrednovanje je jasno utvrdilo da nove službe nisu uvijek dostupne u cijeloj zemlji, posebno u udaljenim i siromašnim područjima i zemljama.

Potražnja

Rezultati vrednovanja upućuju na to da je najranjivijim obiteljima najteže iskazati potrebu za uslugama jer nisu svjesne svojih prava. Postoji i nedostatak usklađenosti s drugim mjerama i instrumentima politike usmjerenima prema skrbi o djeci (vezano uz ponudu usluga i upravljanje slučajevima).

Neravnopravnost

U većini zemalja obuhvaćenih vrednovanjem, u najneravnopravnijem položaju su općenito **djeca s invaliditetom, djeca rane dobi i djeca iz ruralnih ili siromašnih područja**, gdje su i najveće razlike u ravnopravnosti. Iako se u većini zemalja smanjio broj djece s invaliditetom u institucionalnoj skrbi, UNICEF, vlade i drugi sudionici svjesni su da je potrebno učiniti mnogo više za ovu skupinu.

Još jedna skupina kod koje se, čini se, nije smanjila neravnopravnost tijekom referentnog razdoblja su **samohrani roditelji u teškim životnim okolnostima i njihova djeca, kao i djeca koja napuštaju skrb**, što djelomično upućuje na nesposobnost sustava da odgovori na njihove potrebe za reintegracijom u društvo.

U nekim zemljama uključenima u istraživanje ključno pitanje vezano uz reforme sustava skrbi o djeci odnosi se na **romsku manjinu**. Iako se tijekom reformi u nizu zemalja jugoistočne Europe socijalno uključivanje Roma percipira kao važno, problem rizika da romska djeca budu previše zastupljena u javnoj skrbi nije postao važno pitanje javne politike.¹⁰

Uloga pravobranitelja u očuvanju prava sve djece na život u obiteljskom okružju: Što je ključno

U skladu s glavnom ulogom pravobranitelja za djecu u zaštiti i promicanju prava djece i mladih, uključivanje i aktivno djelovanje pravobranitelja, i u donošenju politika, i u praksi, ključno je za promicanje i zaštitu prava djeteta na život u obiteljskom okružju.

Budući da, kako je gore navedeno, najranjivija djeca i obitelji često nisu svjesni svojih prava te su često uskraćeni i stigmatizirani, ključno je uložiti dodatne napore da im se pruže informacije i podrška u ostvarivanju prava obitelji na potporu od strane nadležnih službi i skrb u obitelji.

¹⁰ Multi-country evaluation of results achieved through child care system reform 2005-2012, UNICEF RO CEE/CIS RKLA1 Evaluation.

Nadalje, imajući na umu ukorijenjene društvene norme koje zagovaraju institucionalnu skrb, posebno kad je riječ o djeci s invaliditetom, ključno je uložiti dodatne napore u osvješćivanju javnosti, ali prije svega stručnjaka u sektorima zdravstva i socijalne skrbi, o štetnim posljedicama institucionalizacije.

Preporuke proizašle iz vrednovanja sustava skrbi o djeci u regiji Srednje i Istočne Europe te Zajednici neovisnih država trebale bi poslužiti kao smjernice pravobraniteljima za djecu u promicanju prava svakog djeteta na život u brižnom obiteljskom okruženju, a to su:

1. **Veća usmjerenost prema sprečavanju razdvajanja obitelji** – povezivanje prijenosa novca, pristupa uslugama te upravljanja slučajevima u socijalnim službama ključno je za budućnost sustava skrbi o djeci.
2. **Zagovaranje primjerene dodjele proračunskih sredstava** – uključivanje u smislene intervencije u području upravljanja javnim financijama da bi se utjecalo na sve korake u procesu proračunskog planiranja na nacionalnoj i regionalnoj razini, uključujući i posvećenost višegodišnjem proračunskom planiranju da bi se poboljšali ishodi za djecu.
3. Intenzivnija i sistematičnija **usmjerenost prema djeci s invaliditetom, djeci mlađoj od tri godine** te bavljenje **pitanjem diskriminacije** (posebno s obzirom na Rome).
4. **Razvoj socijalnog rada** – razvoj relevantnih kompetencija u zaštiti djece, upravljanju slučajevima, etici socijalnog rada i, što je ključno, suvremenom upravljanju.
5. **Uspostava mehanizama za koordinaciju međusektorskih aktivnosti** – nacionalna i regionalna nadležna tijela trebaju se posvetiti jasnom prepoznavanju uloga „upravljanja slučajem” u sustavu skrbi o djeci donošenjem jasnih procedura i protokola unutar ministarstava i nadležnih službi.
6. **Rješavanje pitanja društvenih normi/promjena u ponašanju** trebalo bi biti sastavni dio provedbe ključnih socijalnih politika.
7. **Osvješćivanje medicinskih stručnjaka** o pitanjima zaštite djece i prava djeteta kako bi promijenili svoje ponašanje u radu, svoja uvjerenja te radne protokole osoblja zaposlenog u sektoru zdravstva.
8. **Razvoj prikladnih načina mjerenja i pokazatelja** kako bi se bolje procijenio učinak reformi na kvalitetu života djece i obitelji koji su njima obuhvaćeni.
9. **Decentralizacija reformi treba razjasniti ključne odgovornosti** na nacionalnoj razini, uključujući primjerene dodjele proračunskih sredstva te mehanizme potpore siromašnijim područjima i regijama.
10. Treba osigurati trajniju i učinkovitiju potporu **jačanju glasa djece i adolescenata** u sustavu skrbi.
11. **Sustav skrbi o djeci u izvanrednoj situaciji**: države trebaju razviti kapacitete sustava skrbi o djeci kako bi se omogućio pravodoban, fleksibilan, ali sustavan odgovor na izazove kao što su: gospodarska i financijska kriza, elementarne nepogode (npr. poplave i potresi); znatne radne migracije odraslih članova obitelji koji za sobom ostavljaju djecu; te novi međuetnički ratni sukobi.
12. **Poboljšanje osnovnih podataka za donošenje politika u skladu s dokazima** – ključni prioritet za budućnost jest razvoj usklađenih indikatora koji odražavaju situaciju djece kojoj je potrebna skrb.¹¹

¹¹ Multi-country evaluation of results achieved through child care system reform 2005-2012, UNICEF RO CEE/CIS RKLA1 Evaluation

Prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander
Tea Brezinščak
Ana Marija Španić

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Hrvatska

ZAŠTITA NAJBOLJEG INTERESA DJETETA U RAZVODU BRAKA: POTKRJEPLJUJE LI SUSTAV MANIPULIRAJUĆA PONAŠANJA RODITELJA?

Velik broj djece koja danas odrastaju ima iskustvo procesa razvoda roditelja. Razvodom završava brak roditelja, no to ne znači i kraj djetetove obitelji. Potrebe djece tijekom i nakon razvoda braka od iznimne su važnosti, pri čemu su djeci potrebni stabilnost, kontinuitet te uključenost i dostupnost oba roditelja (Sandler i sur., 2008.). Tako najbolji interes djeteta tijekom i nakon razvoda braka roditelja uključuje dostupnost i podršku oboje roditelja, pravo djeteta na odnos i iznošenje mišljenja roditeljima te suradnju roditelja vezano uz važne i zajedničke odluke o djetetu, pozitivan stav i aktivno poticanje odnosa djeteta s drugim roditeljem, kao i primjerenu zaštitu djeteta od partnerskih sukoba.

Dosadašnja saznanja upućuju na to da razvod sam po sebi ne mora imati dugoročne posljedice po dijete, odnosno da je mnogo važnija od činjenice razvoda li se roditelji činjenica je li razvod obilježen visokim stupnjem konflikta (Amato i Keith, 1991.). Niz istraživanja dosljedno pokazuje da je stupanj konflikta među roditeljima, a ne sam razvod, rizičan za djecu roditelja koji se razvode (Amato i Afifi, 2006.; Sandler i sur., 2008.). Kao dva najvažnija činitelja koji određuju prilagodbu djeteta nakon razvoda ističu se izloženost djeteta konfliktu među roditeljima i kvaliteta roditeljstva (Kelly i Emery, 2003.). Izloženost djece kroničnim, otvorenim i nerazriješenim sukobima povećava rizik dugoročnih poteškoća u djece (Amato i Afifi, 2006.), pri čemu su manipulirajuća ponašanja roditelja osobito rizična.

Manipulacija djetetom u okviru razvoda braka podrazumijeva niz ponašanja, odnosno negativnih verbalnih i neverbalnih poruka o drugom roditelju, upućenih djetetu s namjerom njegova isključivanja iz života djeteta, iako za prekid tog odnosa ne postoji valjani razlog koji bi proizlazio iz samog odnosa djeteta s tim roditeljem (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.). Motivacija i djelovanje otuđujućeg roditelja pritom sadržavaju svjesne, ali i nesvjesne komponentne. Osoba koja svojim postupanjem pridonosi otuđenju osim samog roditelja zapravo može biti i bilo koji drugi član obitelji, ali i

osobe izvan djetetove primarne obitelji, kao što je primjerice odvjetnik ili stručnjak mentalnog zdravlja uključen u slučaj (Baker, 2008.; Darnall, 1997.).

Manipulirajuća ponašanja kojima jedan roditelj (ili druga osoba) narušava odnos djeteta s drugim roditeljem mogu imati niz neposrednih, ali i dugoročnih posljedica za dobrobit djeteta, te se smatraju emocionalnim zlostavljanjem djece. Naime, korištene strategije izravno dovode do toga da se djeca osjećaju „bezvrijedno, kao da nešto s njima nije u redu, neželjeno, ugroženo te kao da vrijede samo ako ispunjavaju nečije potrebe”, što je općeprihvaćena definicija emocionalnog zlostavljanja (Binggeli, Hart i Brassard, 2001., str. 6).

Svjesnost o brojnim, često suptilnim strategijama kojima roditelji nastoje narušiti odnos djeteta s drugim roditeljem nezaobilazna je u radu s djecom roditelja u razvodu, jer u slučaju pogrešne procjene sustav zaštite djece zapravo postaje sudionikom u kršenju djetetovih prava i potencijalno dugoročnom narušavanju njegove dobrobiti.

Strategije otuđivanja

Strategije otuđivanja od roditelja definiraju se kao niz roditeljskih ponašanja koja namjerno ili na drugi način narušavaju odnos djeteta s drugim roditeljem (Baker i Ben-Ami, 2011.). Ove strategije poprimaju brojne oblike, međutim ono što im je zajedničko jest to da izravno šalju ili potkrjepljuju poruku da je drugi roditelj nesiguran, nedostupan i da ga ne voli (Baker, 2007.). Neizravne strategije mogu uključivati ograničavanje pozitivnih iskustava djeteta s drugim roditeljem, stvaranje privida da je drugi roditelj odbacio dijete, iniciranje konflikta između djeteta i drugog roditelja, kao i stvaranje snažne povezanosti i ovisnosti djeteta o roditelju koji iskazuje ova ponašanja. Pritom je važno imati na umu da dijete ulazi u savez s onim roditeljem o kojemu je ovisno ili čije odobravanje želi pridobiti, a ne nužno s roditeljem koji je osjetljiviji na njegove potrebe (Baker, 2008.).

U radu s djecom roditelja koji su u procesu razvoda obilježenom visokim međuroditeljskim konfliktom važno je obratiti pozornost na sljedeća ponašanja (Warshak, 2008.):

- ružni komentari o drugom roditelju
- obezvrjeđivanje i vrijeđanje drugog roditelja
- preuveličavanje i naglašavanje propusta drugog roditelja
- izostavljanje pozitivnih komentara, priča i uspomena o drugom roditelju
- lažne optužbe za zlostavljanje od strane drugog roditelja
- polariziranje (predstavljanje sebe idealnim, a drugog roditelja iznimno negativnim)
- ometanje ili zabrana susreta s članovima obitelji drugog roditelja
- pretjerano kontroliranje i zadiranje u vrijeme koje dijete provodi s drugim roditeljem
- organiziranje odlazaka u kino, na predstavu i slično, baš u vrijeme susreta s drugim roditeljem
- tužan izraz lica i/ili verbaliziranje tuge kada dijete odlazi na susret i druženje s drugim roditeljem
- poticanje na iskorištavanje drugog roditelja
- pretjerano ugađanje djetetu s ciljem da se pridobije njegova naklonost.

Kako prepoznati manipulaciju djetetom tijekom razvoda

U prepoznavanju potencijalnog sindroma roditeljskog otuđenja Bone i Walsh (1999.) identificirali su četiri osnovna kriterija, koja uz identificiranje strategija otuđivanja uključuju i sagledavanje prirode odnosa djeteta s otuđenim roditeljem te psiholoških procesa unutar djeteta:

1. Ometanje pristupa i kontakata

Tijekom procesa razvoda braka i nakon njegova okončanja pojedini roditelji skloni su sprječavanju kontakta drugog roditelja s djetetom, čime se smanjuje količina vremena provedenog s drugim roditeljem, šalje poruka da je drugi roditelj manje važan te umanjuju prilike za pozitivna iskustva i izgradnju odnosa s djetetom.

Roditelj to može objašnjavati svakodnevnim, praktičnim razlozima (npr. drugim aktivnostima ili planovima), ali i tvrditi da susreti s drugim roditeljem djeluju uznemirujuće na dijete, dovoditi u pitanje kompetencije drugog roditelja ili čak iskazivati zabrinutost za sigurnost djeteta kada je s drugim roditeljem, što u najtežim slučajevima poprima razmjere optužbi za zlostavljanje.

Uvidom u vještačenja roditeljske skrbi Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba o prilagodbi djece na razvod roditelja (2014) utvrđeno je da je u 33,7% slučajeva ovih visokokonfliktnih razvoda bilo prisutno aktivno, a u 29% pasivno ometanje kontakta i odnosa s drugim roditeljem od strane jednog ili oboje roditelja.

2. Neosnovane optužbe za zlostavljanje

Uvidom u slučajeve obitelji koje su se obratile Poliklinici za zaštitu djece grada Zagreba sa sumnjom na spolno zlostavljanje djeteta utvrđeno je da je, kada se sumnja na spolno zlostavljanje javila u okviru razvoda braka, znatno veća šansa da multidisciplinarnom obradom bude utvrđeno da je ona neutemeljena ili lažna (Buljan-Flander, 2012.). U slučajevima kada su se roditelji obratili Poliklinici s navedenom sumnjom za pomoć tijekom procesa razvoda braka, podaci dobiveni multidisciplinarnom obradom upućivali su na spolno zlostavljanje samo u 11% slučajeva, u odnosu na 51% u obiteljima u kojima je razvod braka okončan te 44,8% u cjelovitim obiteljima.

Upravo lažne optužbe za zlostavljanje Bone i Walsh (1999.) smatraju drugim kriterijem u utvrđivanju otuđenja od roditelja. Pritom autori navode da su češće optužbe za one oblike nasilja nad djetetom koji ne ostavljaju fizičke tragove i za koje nema dostupnih svjedoka, kao što su emocionalno ili seksualno zlostavljanje, pa ih je samim time teže potvrditi ili opovrgnuti.

Tablica 1. Analiza rezultata multidisciplinarnе obrade u slučajevima sumnje na seksualno zlostavljanje u odnosu na partnerski status roditelja (N = 27) (Buljan Flander, 2013.)

	Razvod roditelja (okončan postupak)	Razvod roditelja je u tijeku	Roditelji nisu razvedeni
Potvrđeno seksualno zlostavljanje	51,9%	11%	44,8%
Nedokazana sumnja na seksualno zlostavljanje	11,1%	33%	22,4%
Nema seksualnog zlostavljanja	37%	55,6%	32,8%

3. *Narušenost odnosa u razdoblju nakon separacije roditelja*

Kvalitetan odnos roditelja i djeteta ne nestaje samom činjenicom da dijete više ne živi s roditeljem. Ako je odnos djeteta s roditeljem s kojim ne ostaje živjeti do prestanka zajedničkog života bio blizak i pozitivan, naglo narušavanje odnosa u razdoblju nakon separacije može upućivati na proces otuđenja. Stoga, propuštanje detaljnijeg uvida u prethodni odnos djeteta s roditeljem može pridonijeti pogrešnoj procjeni.

4. *Intenzivne reakcije straha u djece*

Prema Bone i Walsh (1999.) posljednji se kriterij otuđenja od roditelja odnosi na reakcije straha od neodobravanja otuđujućeg roditelja, koji na neizravan način kao uvjet svoje ljubavi postavlja odbacivanje drugog roditelja. Izbor djeteta o tome želi li kontakt roditelja s kojim ne živi zapravo dovodi u pitanje lojalnost otuđujućem roditelju, zbog čega djeca razvijaju sposobnost čitanja suptilnih znakova odobravanja i neodobravanja otuđujućeg roditelja te se priklanjanju njihovim očekivanjima, čak i kada ona nisu eksplicitno izrečena ili je izrečeno u suprotnosti s implicitnim očekivanjima roditelja, koje komunicira na neverbalnoj razini.

Otpor prema jednom roditelju - neupitni znak manipulacije

Upućuje li otpor prema jednom od roditelja tijekom razvoda braka nužno na prisutnost manipulacije? Prije svega, autori se slažu u tome da se o otuđenju može govoriti jedino ako ne postoje realni razlozi za narušenost odnosa djeteta s roditeljem s kojim ne živi, odnosno ako ne postoje elementi koji upućuju na izloženost djeteta zlostavljajućim ili zanemarujućim ponašanjima roditelja (Bone i Walsh, 1999.; Gardner, 1998.). Snažna negativna iskustva s roditeljem jedan su od razloga koji proizlaze iz samog odnosa djeteta s otuđenim roditeljem, a koja opravdano mogu dovesti do odbijanja kontakata.

Nadalje, jasno je da i u okviru uobičajenog tijeka odrastanja svako dijete povremeno izražava negativan stav prema roditelju, međutim roditelja ne odbacuje u potpunosti. Negativne se emocije s vremenom ublaže i ne rezultiraju prekidom odnosa djeteta i roditelja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.).

Otuđenim djetetom smatramo dijete koje perzistentno izražava negativna uvjerenja i osjećaje prema roditelju, kao što su ljutnja, mržnja, odbacivanje i/ili strah, a koja su neproporcionalna stvarnom iskustvu djeteta s tim roditeljem (Kelly i Johnston, 2001.).

Gardner (1998.) navodi nekoliko znakova koji mogu upućivati na otuđenost od roditelja primarno uzrokovanu manipulacijom:

- 1) *Kampanja ocrnjivanja* – dijete iznosi mržnju prema jednom roditelju te negira sva pozitivna iskustva koja je imalo s tim roditeljem, iako ga je prije voljelo.
- 2) *Apsurdni razlozi i racionalizacije za odbacivanje roditelja* - kao razloge za odbacivanje roditelja djeca često navode nevažne stvari.
- 3) *Idealizacija manipulirajućeg roditelja* – jednog roditelja dijete vidi kao savršenog, bez ijedne mane, a drugog kao apsolutno lošeg.

- 4) *Fenomen „nezavisnog mislitelja”* – dijete inzistirana na tome da su njegove odluke samo njegove, naglašava svoju volju u odlučivanju i postupanju prema roditelju kojeg odbija te samoinicijativno tvrdi da nitko nije na njega utjecao.
- 5) *Ne pokazuje suosjećanje ili grižnju savjesti u odnosu na roditelja kojeg odbija.*
- 6) *Slaganje s otuđujućim roditeljem pri roditeljskim sukobima* – uvijek je na strani otuđujućeg roditelja, bez obzira na to koliko neutemeljeni ili apsurdni njegovi argumenti bili, ne želeći čuti argumente drugog roditelja.
- 7) *Prezentiranje posuđenog scenarija* – dijete se često koristi frazama identičnima onima otuđujućeg roditelja, rabi izraze koje zapravo ne razumije ili nije u mogućnosti dati detalje događaja koji iznosi.
- 8) *Odbacivanje proširene obitelji otuđenog roditelja.*

Što neke odnose djeteta i roditelja čini ranjivijima

Manipulacija djetetom u razvodu braka može biti prisutna u svojim blažim i suptilnijim oblicima, ali i dosezati vrlo duboku razinu, u kojoj dijete u potpunosti odbija roditelja te je zaokupljeno mržnjom. Intenzitet koji ona doseže proteže se širokim kontinuumom, koji ovisi o razini distresa otuđujućeg roditelja, ranjivosti djeteta, odgovoru otuđenog roditelja, ali i reakcijama vanjskog sustava podrške (koji uključuje druge članove obitelji, odvjetnike, pravni sustav i stručnjake mentalnog zdravlja) (Ward i Harvey, 1993.).

Sam odbijeni roditelj može pridonijeti narušenosti odnosa s djetetom, primjerice, pasivnošću i povlačenjem, strogim i rigidnim roditeljstvom, kritičnošću i prezahtjevnošću prema djetetu, nedostatkom empatije prema djetetu (Kelly i Johnston, 2001.), kao i oslanjanjem na neadekvatne strategije suočavanja s otporom djece i ponašanjima otuđujućeg roditelja (Warshak, 2008.).

Jedan od ključnih činitelja u očuvanju odnosa s drugim roditeljem jest količina vremena provedenog s djetetom, tijekom kojega se taj odnos njeguje i razvija te dijete ima priliku kroz vlastito iskustvo opovrgnuti negativne poruke otuđujućeg roditelja. Upravo zato dugotrajnost postupaka donošenja odluke o skrbništvu, kroz koje je dijete izloženo strategijama otuđivanja od roditelja, velik je činitelj rizika te može dovesti do narušenosti odnosa s drugim roditeljem na razini koja je nedostupna intervencijama stručnjaka te samim time potencijalno trajna i nepovratna. Istraživanje Poliklinike za zaštitu djece pokazalo je da u slučajevima razvoda visokoga konflikta, koja su vještačena unutar ustanove, od trenutka prestanka zajedničkog života roditelja do trenutka vještačenja roditeljske skrbi prosječno prolazi 3,1 godina, pri čemu se raspon proteklog vremena proteže od 5 mjeseci do čak 11 godina (Buljan Flander i Štimac, 2014.).

Posljedice manipulacije djecom u razvodu braka roditelja

Odbacivanje drugog roditelja zbog pritiska koji je djetetu nametnut u djetetu dovodi do niza psiholoških procesa, koji ugrožavaju djetetov emocionalni razvoj, razvoj slike o sebi i odnosa s drugima, a moguće se posljedice prema istraživanjima protežu sve do odrasle dobi (Steinberg, 2006.).

Prije svega, riječ je o gubitku roditeljske figure. Osjećaj gubitka u djeteta ne mora biti odmah vid-

ljiv, no on je svakako prisutan te može utjecati na mnoge aspekte prilagodbe (Waldron i Joanis, 1996.). Ovaj je gubitak posebno težak jer se djetetu ne dopušta da tuguje za izgubljenim roditeljem.

Strategije otuđivanja djetetu šalju poruku da je otuđeni roditelj nedostupan i da ga ne voli. Ovo percipirano uskraćivanje roditeljeve ljubavi dijete doživljava kao posljedicu vlastite neadekvatnosti (Peck, 1983., prema Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.), pa na taj način razvija uvjerenje da nije vrijedno ljubavi. Nadalje, prihvaćanje sebe podrazumijeva i prihvaćanje onih dijelova našeg identiteta u kojima nalikujemo našim roditeljima. Odbacujući drugog roditelja dijete odbacuje i dijelove vlastitog identiteta povezane s tim roditeljem te na taj način negira dio sebe, svjesno ili nesvjesno ga promatrajući kao vrijednog prezira.

Da bi prevladala anksioznost koja se javlja zbog konflikta lojalnosti prema oboje roditelja koje vole i da bi pomirila konfliktne percepcije stvarnosti otuđujućeg roditelja i vlastite osjećaje prema drugom roditelju, ova djeca često potiskuju vlastite emocije i iskrivljavaju vlastiti doživljaj stvarnosti. U odrasloj dobi mogu imati izrazite teškoće u prepoznavanju i razumijevanju vlastitih emocija (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.) te mogu razviti izrazito nepovjerenje u vlastite procjene i u druge (Baker, 2005.).

Djeca izložena roditeljskoj manipulaciji često jednog roditelja idealiziraju, a drugoga u potpunosti odbacuju, što nastaje kao rezultat roditeljskih konflikata te dovodi do osjećaja zbunjenosti i anksioznosti. Djeca tada vide svijet crno-bijelim, a ne uravnoteženim načinom gdje postoji i dobro i loše u ljudima i situacijama, pa takvo shvaćanje prenose u svoje buduće odnose (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.).

Budući da u odnosu sa skrbnikom stvaramo temeljne obrasce svojih kasnijih bliskih odnosa, manipulacija djetetom tijekom razvoda često ostavlja posljedice u drugim bliskim odnosima. Primjerice, zbog osjećaja odbačenosti dijete razvija nepovjerenje u druge, pa je u budućim odnosima često prisutno latentno očekivanje da će biti odbačeno od bliskih osoba. Također, promatrajući manipulirajuća ponašanja roditelja s kojim je dijete ušlo u savez, s kojim se identificira i kojeg u potpunosti idealizira, dijete prihvaća uvjerenje da su neprijateljska ponašanja prihvatljiva te da je manipulacija zapravo valjana strategija u bliskim odnosima s drugima (Waldron i Joanis, 1996.).

Lowenstein (2002.) navodi da se u izmanipulirane djece naposljetku često mogu uočiti sljedeće teškoće:

- ljutnja prema „otuđenom” roditelju
- gubitak kontrole u ponašanju (katkad do razmjera delinkvencije)
- sniženo samopoštovanje
- „ljepljivo” ponašanje i separacijska anksioznost (često inducirana od manipulirajućeg roditelja)
- strahovi i fobije
- depresivnost i suicidalne tendencije
- poremećaji spavanja
- poremećaji hranjenja
- problemi u učenju
- enureza i inkopreza

- zloupotreba droga i samodestruktivno ponašanje
- opsesivno-kompulzivno ponašanje
- anksioznost i panični napadaji
- teškoće u odnosima s vršnjacima (povlačenje ili agresivno ponašanje)
- pretjerani osjećaj krivnje.

Zaključno

Razvod braka roditelja danas je iskustvo brojne djece, a hoće li ono imati negativne posljedice za dijete uvelike ovisi o tome je li obilježeno visokom razinom konflikta i manipulirajućim ponašanjima roditelja. Manipulacija djecom u okviru razvoda braka podrazumijeva svjesna i nesvjesna nastojanja narušavanja odnosa djeteta s drugim roditeljem i njegova isključivanja iz odgoja, za koje ne postoji valjani razlog koji bi proizlazio iz brige o djetetovoj dobrobiti. Istraživanja potvrđuju da je takvo kršenje roditeljske odgovornosti izrazit rizik za mentalno zdravlje djeteta. Poprimajući mnoge, često suptilne oblike, manipulacija zahtijeva izrazitu educiranost i odgovornost stručnjaka koji pružaju podršku obiteljima u razvodu, a koji u slučajevima pogrešne procjene mogu svojim odlukama potkrijepiti manipulirajuća ponašanja roditelja i tako dugoročno ugroziti ostvarivanje najboljeg interesa djeteta.

Literatura

1. Amato, P. R. i Afifi, T. D. (2006.) Feeling Caught Between Parents: Adult Children's Relations With Parents and Subjective Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 68 (1), 222 – 235.
2. Amato, P. R., i Keith, B. (1991.). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 110 (1), 26.
3. Baker, A. J. L. (2007.) *Adult Children of Parental Alienation Syndrome: Breaking the Ties that Bind*. New York, NY: Norton.
4. Baker, A. J. L. (2008.) Parental Alienation syndrome - the parent/child disconnect. *Social Work Today*, 8 (6), 26.
5. Baker, A. J. L. i Ben-Ami, N. (2011.) To Turn a Child Against a Parent Is To Turn a Child Against Himself: The Direct and Indirect Effects of Exposure to Parental Alienation Strategies on Self-Esteem and Well-Being. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52, 472 - 489.
6. Billić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012.) *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Binggeli, N. J., Hart, S. N. i Brassard, M. R. (2001.) *Psychological maltreatment of children*. Newbury Park, CA: Sage.
8. Bone, M. J. i Walsh, M. R. (1999.) Parental alienation syndrome: how to detect it and what to do about it. *The Florida Bar Journal*, 73 (3), 44 – 48.
9. Buljan Flander, G. (2013.) Children in the Middle of Parental High Conflict Divorce. Rad predstavljen na 4. Međunarodnoj ENSEC konferenciji, Zagreb, Hrvatska.
10. Buljan Flander, G. i Štimac, D. (2014.) Manipulacija djecom u razvodu braka roditelja. Rad predstavljen na stručnom skupu Udruge sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlade – Manipulacija djecom u razvodu braka, Zagreb, Hrvatska.
11. Darnall, D. (1997.) Three Types of Parental Alienators. Preuzeto s web stranice: <http://www.parental-alienation.org/articles/types-alienators.html>

12. Gardner, R. A. (1998.) The parental alienation syndrome: A guide for mental health and legal professionals. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics.
13. Kelly, J. B. i Emery, R. E. (2003.) Children's adjustment following divorce: Risk and resilience perspectives. *Family Relations*. 52 (4), 352 – 362.
14. Kelly, J. B. i Johnston, J. R. (2001.) The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*. 20, 249 – 266.
15. Lowenstein, L. F. (2002.) Problems suffered by children due to effects of parental alienation syndrome. *Justice of the Peace*. 166 (24), 464 – 466.
16. Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., i Braver, S. (2008.) Effects of father and mother parenting on children's mental health in high and low conflict divorces. *Family Court Review*, 46 (2), 282 – 296.
17. Steinberg, C. (2006.). Father? What father? Parental alienation and its effects on children. *Family Law Review*. 38 (1), 10 – 24.
18. Waldron, K. H. i Joanis, D. E. (1996.) Understanding and collaboratively treating parental alienation syndrome. *American Journal of Family Law*. 10, 121 – 133.
19. Ward, P. i Harvey, J. C. (1993.) Family wars: The alienation of children. *New Hampshire Bar Journal*, 34 (1), 30 – 40.
20. Warshak, R. A. (2008.) *Otrov razvoda: zaštita odnosa između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam.

Doc. dr. sc. Eva Anđela Delale

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

KAKO JE SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ RODITELJSTVA POVEZAN S PONAŠANJEM RODITELJA I NAJBOLJIM INTERESOM DJETETA?

Društvene promjene i kontekst u kojemu se odvija suvremeno roditeljstvo sve su složeniji. Oni iziskuju preispitivanje tradicionalnih i usklađivanje s novim vrijednostima i ciljevima kako bi se izbjeglo ugrožavanje integriteta djece i mladih te se donose brojne preporuke s ciljem zaštite djece i obitelji. Roditelji su odgovorni prije svih za odgoj i razvoj djeteta i najbolji interes djeteta mora biti njihova temeljna briga (Konvencija o pravima djeteta, čl. 18.).

Kako se snaci u tim promjenama, kako osigurati prava djeteta i najbolji interes djeteta izazov je i za društvo i za roditelje, posebice kad su vrijednosti i interes roditelja u suprotnosti s interesom djeteta i s obvezama države u zaštiti djetetove dobrobiti. Kako roditelji razmišljaju i osjećaju o vlastitom roditeljstvu i kako je subjektivni doživljaj roditeljstva povezan s ponašanjem roditelja i najboljim interesom djeteta, s podržavanjem emocionalne, psihološke i socijalne dobrobiti djece i mladih – bit će opisano u ovom radu.

Mijenjanje doživljaja roditeljstva može promijeniti ponašanje roditelja prema djetetu i unaprijediti kvalitetu odnosa roditelj – dijete i time ostvariti povoljne učinke na djetetov razvoj. Međutim, doživljaj roditeljstva važan je ne samo za funkcioniranje osobe u roditeljskoj ulozi nego i za njezinu subjektivnu dobrobit. Kako roditelji doživljavaju sebe u roditeljskoj ulozi, sebe kao roditelja i svoj odnos s djetetom u središtu je istraživanja više od dva desetljeća te je u posljednjih petnaestak godina i u Hrvatskoj proveden veći broj istraživanja u kojima su ispitani različiti aspekti doživljaja roditeljstva (Delale, 2011.; Keresteš i Brković, 2014.; Pećnik, 2013.).

Razvoj bliskoga i djelotvornog odnosa između roditelja i djeteta zahtijeva visoku razinu uključivanja roditelja, spremnost da bude dostupan djetetu i da ga čuje, sposobnost da istodobno ima na umu interese djeteta kao i vlastite interese. Ovo je izazov i zahtijeva ulaganje napora, koordiniranje, planiranje, žrtvovanje, motivaciju i postojanje resursa. Roditelji se znatno razlikuju u svojoj sposobnosti i mogućnostima mobiliziranja svih ovih elemenata i kao posljedica toga uvelike se razlikuju u učinkovitosti (Maccoby, 2003.). Konvencijom o pravima djeteta Ujedinjenih naroda donesenom 1989.

godine mijenja se kontekst u kojemu se odvija roditeljstvo i pozornost se usmjerava na djecu: na njihova prava i aktivnu ulogu u životu i razvoju, a razumijevanje roditeljstva ne opisuje se u terminima roditeljskog autoriteta nego roditeljske odgovornosti. Kada se autoritativno roditeljstvo uspori s načelima roditeljstva u najboljem interesu djeteta, uočava se podudaranje s obzirom na roditeljsku njegu i toplinu te strukturu i granice. Međutim, roditeljstvo u najboljem interesu djeteta počiva na uvažavanju i poštivanju djeteta te omogućavanju njegova osnaživanja i utjecaja. Na djecu se više ne gleda kao na pasivne objekte odgoja odraslih, već se ona prepoznaju kao subjekti vlastitog života i razvoja (Schaffer, 2003.). Ključne su poruke Konvencije o zajedničkoj skrbi odraslih za interes djeteta, a tome su pridonijeli i međunarodni dokumenti koji se odnose na ostvarivanje prava djeteta, poput Preporuke 19. Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu (Pećnik, 2007.).

Roditeljstvo obuhvaća niz procesa koji se sastoje od zadataka, uloga, pravila i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju sa svojom djecom. Roditeljstvo se odnosi i na subjektivni doživljaj roditeljstva, ali i na različita ponašanja i vještine kojima se roditelj koristi u komunikaciji s djetetom. Osim što roditelji omogućuju djeci zadovoljavanje fizioloških potreba, od roditelja se očekuje hrabrenje i vođenje kroz razvoj u njegovoj složenosti, kroz njegove kognitivne, fizičke, socijalne, emocionalne, moralne, seksualne, duhovne, kulturne i obrazovne aspekte (Arendell, 1997.).

Čudina-Obradović i Obradović (2006.) u opisivanju pojma roditeljstva razlikuju doživljaj roditeljstva, roditeljsku brigu i skrb, roditeljske postupke, aktivnosti i ponašanje te roditeljski odgojni stil. Obilježja roditelja, obilježja djeteta te obilježja okoline koja ih okružuje, odnosno situacijski izvori stresa i podrške u socijalnoj okolini određuju roditeljsko funkcioniranje i odrednice su roditeljstva (Belsky, 1984.). Međutim, odgovoran se roditelj brine i o potrebama djeteta i o vlastitim potrebama. U formiranju roditeljskih stavova i ponašanja važno je izravno iskustvo s djecom, ali i način na koji roditelj brine o sebi i oblikuje vlastito roditeljstvo (Juul, 1996.; Bornstein, 1998.). Maccoby (2003.) navodi da roditeljstvo oblikuje i razvoj roditelja kao odrasle osobe, a Palkovitz i suradnici (2003.) da aktivni angažman u roditeljskoj ulozi i ponašanja stvaraju odnose, interakcije, uloge, socijalnu podršku i izazove koji obilježavaju važna razdoblja u životima roditelja. Roditelji se pritom mijenjaju, suočavaju s novim izazovima i imaju priliku pokazati različite kompetencije.

Posebnosti roditeljstva s obzirom na razvojne značajke roditelja i djece

Roditeljstvo i odnos roditelja i djeteta moguće je promatrati kroz životni tijek i promjene koje on donosi. Doživljaj i praksa roditeljstva mijenjaju roditelje. Aktivna uključenost u ulogu i ponašanja roditelja stvara različit i višeslojan kontekst odnosa, interakcija, uloga, socijalne podrške i izazova oko kojih se odvija velik dio vremena u životima roditelja (Palkovitz i sur., 2003.). Iako je uloga roditelja znak odraslosti, ona može biti iznimno zahtjevno iskustvo. Roditelji mijenjaju svoje ponašanje tijekom vremena u skladu s dobi i sposobnostima djeteta, zadovoljavanjem potreba djeteta i formiranjem vlastitih očekivanja povećavaju uvid u ponašanje djeteta, ali i u svoje vlastite snage i slabosti (Baldwin, 1955., prema Maccoby, 1984.). Maccoby (1984.) također razmatra posljedice razvojnih promjena na socijalizacijske procese koji se događaju u okviru obitelji te navodi nekoliko funkcija roditelja koje se mijenjaju u skladu s razvojnim promjenama i odražavaju se na interakciju roditelja i djeteta. Prva je njegujuća faza u kojoj roditelj pomaže djetetu regulirati tjelesne funkcije. Potom,

tijekom predškolske dobi djeca uče kontrolirati emocije, a roditelji sudjeluju suočavanjem s njihovim emocijama, ali i određivanjem razine izloženosti djeteta novim iskustvima i nadziranjem djeteta. U školskom razdoblju nadziranje djeteta je s veće udaljenosti i odnosi se na nadziranje djetetova „samonadzora“, dok tijekom adolescencije roditelj usmjerava i podržava dijete u ulasku u šire društvo.

Galinsky (1987., prema Martin i Colbert, 1997.) opisuje šest razvojnih stupnjeva kroz koje prolazi roditelj prateći razvojne stupnjeve svog djeteta. Proces započinje trudnoćom i *fazom zamišljanja* budućeg djeteta. Slijedi *njegujuća faza*, koja započinje pri rođenju i nastavlja se kroz fazu dojenčeta. Roditelj i dijete emocionalno su se vezali, pri čemu roditelj uči kako se brinuti o tjelesnim i emocionalnim potrebama djeteta, istodobno balansirajući svoje vlastite potrebe. *Autoritativna faza* odvija se tijekom predškolske dobi djeteta, pri čemu roditelji doživljavaju tranziciju iz njegovanja u kontroliranje i savladavaju postavljanje granica i pravila. *Interpretativna faza* slijedi u školskom razdoblju, pri čemu roditelji interpretiraju vanjski svijet djetetu, podučavaju ih vrijednostima i moralu preispitujući pritom svoja vlastita gledišta. *Međuzavisna faza* opisuje odnos roditelja i djeteta tijekom adolescencije, u kojoj dijete razvija kompetencije za dijeljenje kontrole s roditeljem. Posljednja *faza odlaska* je razdoblje refleksije za roditelja. Nakon što se dijete osamostali, roditelj evaluira svoje uspjehe i pogreške u procesu odgajanja djeteta i prihvaća odvojenost, pri čemu mnogi održavaju veze sa svojom odraslom djecom.

Suvremeno viđenje roditeljstva definira odgovornosti roditelja kao zadatke roditelja usklađene s dobi djeteta. Parker i suradnici (1991., prema Aldgate i sur., 2006.) navode sedam dimenzija važnih za zdravlje i razvoj djeteta: zdravlje, edukacija, razvoj emocija i ponašanja, identitet, obitelj i socijalni odnosi, socijalna prezentacija i briga o sebi. Kako bi djelovao u skladu s potrebama djeteta, roditelj se treba pobrinuti za djetetove osnovne potrebe, osigurati mu sigurnost, pružiti emocionalnu toplinu, adekvatne podražaje i stimulaciju, usmjeravati ga i postavljati granice te osigurati stabilnost. Svi ovi zadaci mijenjaju se u skladu s razvojnim promjenama djeteta (Aldgate i sur., 2006.). Primjerice, u osiguravanju stabilnosti djetetu roditelj svojim postupcima balansira konzistentno postavljanje granica djetetu s promjenama u ponašanju primjerenima razvojnim promjenama i potrebama djeteta. Dok je konzistentnost u ponašanju čest predmet istraživanja (Straus i Fauchier, 2007.), ovako suptilne oblike ponašanja roditelja zahtjevno je empirijski zahvatiti. Promjene razvojnih zadataka roditelja u funkciji djetetove dobi velik su izazov za roditelje, ali i za istraživače, s obzirom na to da se potrebe djeteta i funkcije roditelja mijenjaju i teško ih je uspoređivati.

Autorice Martin i Colbert (1997.) navode da svi oblikujemo svoje „teorije roditeljstva“. Teorijska objašnjenja uzroka i učinaka roditeljskog ponašanja pod utjecajem su općenitih razvojnih, normativnih i individualnih vjerovanja o djeci različite dobi, kao i roditeljskih ponašanja koja su nastala iskustveno ili opažanjem. Čudina Obradović i Obradović (2002.) navode kako prisutnost djeteta u obitelji mijenja ponašanje i aktivnosti roditelja, izaziva snažne ugodne, ali i neugodne osjećaje. Ono mijenja mišljenje, osjećanje i ponašanje roditelja, mijenja njihovu vlastitu sliku o sebi i sliku koju o njima ima okolina. Subjektivan doživljaj roditeljstva važna je promjena u cjelokupnom identitetu pojedinca. Ima važnu ulogu u određivanju „klime djetetova razvoja“ i snažan utjecaj na razvojne rezultate, a Čudina Obradović i Obradović (2002., 2006.) opisuju ih pomoću tri dimenzije: (1) roditeljsko zadovoljstvo, (2) zahtjevi i stres roditeljske uloge, (3) osjećaj roditeljske kompetencije.

Roditeljsko zadovoljstvo obuhvaća zadovoljstvo potporom bračnoga partnera, odnosom djeteta – roditelj i vlastitom uspješnošću u ulozi roditelja. *Zahtjevi i stres roditeljske uloge* odnose se na vanjske pritiske na osobu u smislu ostvarivanja roditeljske uloge u skladu s očekivanjima i normama okoline, dok je roditeljski stres unutarnji doživljaj pojedinca da nije u mogućnosti ispuniti roditeljsku ulogu u skladu s vlastitim očekivanjima i osobnim normama. Pritom su bračni odnos, socijalna mreža i radna okolina primarni izvori podrške ili stresa.

Deater-Deckard (1998.) navodi kako se roditeljski stres doživljava kao negativan osjećaj prema sebi i djetetu/djeci i složen je proces koji povezuje zahtjeve roditeljstva, ponašanje i psihološko stanje roditelja, kvalitetu odnosa roditelja i djeteta i djetetovu psihosocijalnu prilagođenost. Na osnovi brojnih dosadašnjih istraživanja smatra se da je roditeljski stres uznemirujući osjećaj koji je povezan sa zahtjevima roditeljske uloge i kvalitativno je različit od stresa u drugim područjima života (Profaca, 2002.; Profaca i Arambašić, 2004.). U istraživanju majki predškolaca utvrđeno je kako veći intenzitet roditeljskog stresa doživljavaju majke s većim brojem djece, a majke koje osjećaju manje zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge sklonije su izražavanju neugodnih emocija (Dellale, 2011.). Detaljan pregled istraživanja doživljaja roditeljstva u Hrvatskoj prema dobi djeteta koji su u njima sudjelovali dale su Keresteš i Brković (2014.). *Subjektivna roditeljska kompetencija* odnosi se na roditeljev osjećaj koliko je sposoban i uspješan kao roditelj. Definira se ili kao osjećaj teškoće u odgajanju djeteta u njegovim različitim razvojnim razdobljima ili kao samoprocjena znanja, vještine, samoefikasnosti i samopoštovanja ili kao osjećaj roditelja da ima nadzor nad procesom djetetova odgoja (Čudina Obradović i Obradović, 2002.).

Samoprocjena roditeljske kompetentnosti

Roditeljska je kompetentnost višedimenzionalan konstrukt s različitim komponentama: ponašajnom, emocionalnom i kognitivnom (Coleman i Hildebrandt Karraker, 2000.). Najčešće se roditeljskom kompetentnošću obuhvaća samoefikasnost, središnji kognitivni element, koju Coleman i Hildebrandt Karraker (2000.) definiraju kao roditeljsku samoprocjenu kompetencije u ulozi roditelja ili sposobnost pozitivnog utjecaja na ponašanje i razvoj svoga djeteta. Roditelji koji vjeruju da su kompetentni uključuju se u različita ponašanja i očekuju kako će njihov utjecaj na razvoj djeteta biti pozitivan, unatoč tome što je taj proces katkad spor ili se njihovi postupci zasnivaju na pokušajima i pogreškama. S aspekta kognitivnih socijalnih teorija učenja (Bandura, 1997.; Grusec i Ungerer, 2003.), samoefikasnost predstavlja vjerovanja o sposobnostima koja usmjeravaju ponašanje i određuju što ljudi pokušavaju postići kao i napor koji su spremni uložiti u željene aktivnosti. Druge analize roditeljske efikasnosti proizlaze iz atribucijskih teorija (Bugental i Johnston, 2000.) i odnose se na objašnjenja i pripisivanje uzroka vlastitim motivima i akcijama. Roditelji s nerealnom slikom vlastite efikasnosti u ulozi roditelja zaklinući su u sposobnosti socijaliziranja svoje djece najčešće jer ne uzimaju u obzir osobine djeteta, individualnost djece i okolnosti koje se mijenjaju, ali i zato što su preokupirani sobom i vlastitim neugodnim emocijama (Grusec i Ungerer, 2003.).

Roditeljski osjećaj kompetentnosti (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978.; Sanders i Woolley, 2005.) obuhvaća roditeljsku procjenu učinkovitosti (samoefikasnosti) u ulozi roditelja i procjenu zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge. Samoefikasnost se odnosi na „roditeljsko uvjerenje u njihove sposobnosti djelotvornoga provođenja različitih zadataka i zahtjeva roditeljstva” (Sanders i

Woolley, 2005., str. 65). Visoka je majčina samoefikasnost povezana s njezinom osjetljivošću i topline, s odgovaranjem na zahtjeve djeteta (Stifter i Bono, 1998.) te je zaštitni činitelj od razvoja problema u ponašanju djece i adolescenata, dok je niska efikasnost povezana s roditeljskom upotrebom sile u postupanju s djetetom. Sanders i Woolley (2005.) utvrdili su da su majčina depresivnost, izloženost stresu i niska samoefikasnost znatno povezane s visokom razinom disfunkcionalnoga roditeljskog postupanja.

Coleman i Hildebrandt Karraker (2000.) istraživali su odnos efikasnosti u ulozi roditelja i zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge i pretpostavili da su ove dvije varijable povezane jer se efikasan roditelj doživljava osnaženim u roditeljskoj ulozi. Zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge svojevrsna je posljedica doživljaja efikasnosti, koja potiče roditeljsko upravljanje brojnim i istodobnim zadacima, kao i uživanje u procesu roditeljstva. Jedan je od najčešćih osjećaja kompetentnosti upravo zadovoljstvo obavljenim poslom. Prema Bandurinoj (1997.) socijalno-kognitivnoj teoriji osobno se zadovoljstvo u aktivnostima visoko preklapa s mehanizmima samoefikasnosti. Ljudi se osjećaju ispunjenima i osobno se uključuju u aktivnosti u kojima su efikasni te mogu postići zadovoljstvo nastavljanjem aktivnosti. Ponašanja koja su povezana s osobnim standardima aktiviraju reakciju zadovoljstva (ili nezadovoljstva), čak i u ponašanjima koja sama za sebe nisu izvor užitka, čime se stvara osjećaj postignuća, a ponašanje samoevaluira kao vrijedno truda.

Sanders i Woolley (2005.) ispitivali su samoefikasnost u roditeljskim zadacima majki djece dobi od druge do osme godine u općoj populaciji i na kliničkom uzroku djece s poremećajem ponašanja. Dvije supskale samoefikasnosti mjerile su roditeljsko samopouzdanje u postupanju sa zahtjevnim dječjim ponašanjima i roditeljsko samopouzdanje u postupanju s različitim ponašanjima u različitom okruženju. Pronašli su po pet situacija u kojima se majke osjećaju najmanje samopouzdanje u postupanju: „dijete odbija napraviti što mu je rečeno”, „dijete se uzruja kad stvari nisu po njegovom”, „dijete se ponaša svojeglavo kad mu se kaže da nešto napravi”, „dijete odbija jesti hranu”, „dijete ima napad ljutnje” (tantrum). Ove situacije vrlo su slične, ali različito rangirane u općoj populaciji i kliničkoj skupini: U kliničkom je uzorku na prvom mjestu ponašanje „dijete je plačljivo i cmizdravo”, a „dijete odbija jesti hranu” nije među prvih pet ponašanja u toj skupini.

Što se tiče okruženja, ono je prilikom formiranja skale bilo definirano kao najproblematičnije okruženje u kojemu se odvija ponašanje djeteta. Majke u obje grupe izvjestile su da su se osjećale najmanje učinkovito u postupanju s vrlo jednostavnim situacijama i okolnostima. Tipično problematično okruženje pokazalo se kada su postojali istodobni konkurentni zahtjevi na majku. U obje skupine je istih pet, ali različito rangiranih okolnosti: „dok je na telefonu”, „dok je zauzeta dužnostima”, „dok razgovara s drugim odraslima”, „kupovina s djetetom”, „dok priprema obroke”. Postupanje sa zahtjevnim dječjim ponašanjem prediktivno je za različite vrste stila roditeljskog odgoja koje su u istraživanju razmatrali, dok supskala okruženja nije. Navedeno upućuje na važnost razvijanja roditeljskih strategija koje će omogućiti generalizaciju roditeljskih vještina na različite vrste konteksta u kojemu su roditelji primjerice kod kuće ili u zajednici.

Roditelj koji se osjeća efikasno u svojoj roditeljskoj ulozi biti će više motiviran da se uključi u buduće interakcije s djetetom, osjećaj učinkovitosti omogućuje mu dodatno razumijevanje djeteta te je

moguće da će povoljno utjecati na postupanje s djetetom; ali je pitanje što se događa pri istodobnoj izloženosti roditeljskom stresu.

Novija istraživanja roditeljskog stresa naglašavaju kako se svi roditelji suočavaju sa svakodnevnim stresorima, a negativni se učinci tih dnevnih zahtjeva mogu kumulirati i utjecati na kvalitetu roditeljstva i odnosa roditelja i djeteta. Stres koji proizlazi iz dnevnih zahtjeva i teškoća povezuje se s ishodima po djecu, ali i s roditeljskim postupanjem (Deater-Deckard, 2005.).

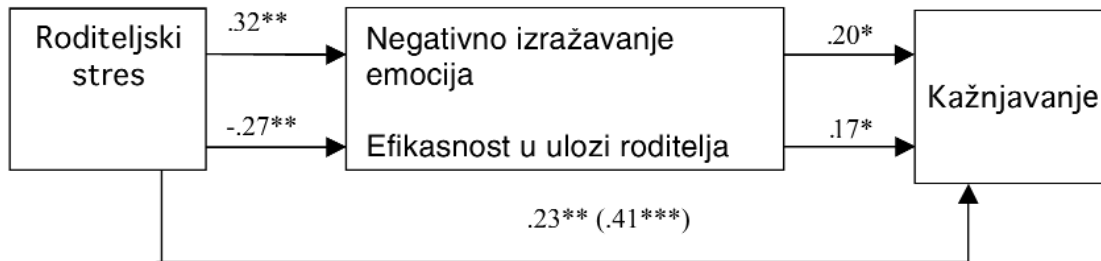
Povezanost subjektivnog doživljaja roditeljstva s roditeljskim ponašanjem

U istraživanju Delale (2009.) cilj je bio utvrditi psihosocijalne odrednice odgojnih postupaka majki šestogodišnjaka te provjeriti posredovanje (medijacijski učinak) njihovih odabranih individualnih obilježja na povezanost između intenziteta roditeljskog stresa majki i njihovih roditeljskih postupaka. Uvažavajući spoznaje proizašle iz procesnog modela roditeljstva (Belsky, 1984.) i modela stresa, bilo je moguće pretpostaviti da će upravo individualna obilježja roditelja posredovati između roditeljskog stresa i roditeljskih odgojnih postupaka. Obilježja roditelja teoretski su najutjecajnije odrednica roditeljstva jer utječu na roditeljsko ponašanje izravno i neizravno, preko širega konteksta u kojemu se odvija odnos roditelja i djeteta. Podrška i izvori stresa često funkcioniraju kao najmanje stabilne komponente roditeljske okoline za razliku od stabilnije i trajnije prirode roditeljskih obilježja i prirode djeteta. Pritom su odabrana individualna obilježja roditelja bila stav prema tjelesnom kažnjavanju, samoprocjena roditeljske kompetentnosti i emocionalna izražajnost majki. Obuhvaćena su dva oblika roditeljske kompetentnosti, percipirana roditeljska efikasnost u ulozi roditelja i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge (Gibaud-Walston i Wandersman, 1978.; Sanders, 2005.) kao potencijalni prediktori različitih roditeljskih odgojnih postupaka te kao potencijalni medijatori između roditeljskog stresa i roditeljskih postupaka. U istraživanju je sudjelovalo 329 majki šestogodišnjaka, 190 majki djece u redovnom programu vrtića Grada Zagreba i 139 majki djece koja nisu pohađala predškolsku ustanovu. Roditeljski odgojni postupci odnosili su se na učestalost pojedinih roditeljskih odgojnih postupaka: *korektivnih*, koji su reakcije na dječje nepoželjno ponašanje (postupci *kažnjavanja* i *alternativa kažnjavanju*) i *preventivnih postupaka* (poticanja poželjnih ponašanja djece). Korektivni postupci kažnjavanja obuhvaćali su tjelesno kažnjavanje i psihološku agresiju, dok su primjeri alternativna kažnjavanja nagrađivanje djeteta, objašnjavanje/podučavanje te praćenje djeteta (nadzor).

Utvrđena je znatna povezanost odabranog skupa varijabli koji uključuju sociodemografske varijable, intenzitet stresa i odabrana individualna obilježja majki sa svim roditeljskim odgojnim postupcima. Ukupno je skupom korištenih prediktorskih varijabli objašnjeno 44,1% varijance postupaka kažnjavanja, 20,7% varijance preventivnih postupaka i 20,2% varijance postupaka alternativnih kažnjavanju. Jedino individualno obilježje majki povezano s preventivnim postupcima jest pozitivno izražavanje emocija. Majke koje učestalije pozitivno izražavaju vlastite emocije u obiteljskom okruženju u većoj mjeri postupaju preventivno s djecom. Roditeljski stres izravno je povezan s objema korektivnim roditeljskim odgojnim postupcima: s postupcima kažnjavanja i s alternativama kažnjavanju. S alternativama kažnjavanju izravno su i pozitivno povezani roditeljski stres, važnost vjere u životu majke te pozitivna emocionalna izražajnost majki. Utvrđena je povezanost većeg intenziteta roditeljskog stresa i nepovoljnih individualnih obilježja roditelja s *postupcima kažnjavanja*. Učestalija *negativna emocionalna izražajnost* majki, *pozitivniji stavovi prema udaranju po stražnjici* i *tjeles-*

nom kažnjavanju povezani su s učestalijim korištenjem *postupaka kažnjavanja*. Stav prema udaranju po stražnjici samo je izravno povezan s postupcima kažnjavanja. Međutim, neočekivano je da su *visoki prihodi* i *veći osjećaj efikasnosti u ulozi roditelja* povezani s učestalijim kažnjavanjem.

Povezanost stresa s kažnjavanjem posredovana je negativnom emocionalnom izražajnošću i osjećajem efikasnosti majki u ulozi roditelja, pri čemu je utvrđeno djelomično posredovanje negativnog izražavanja emocija i roditeljske efikasnosti između stresa i postupaka kažnjavanja. Roditeljski stres je izravno, ali i posredno, putem ovih dviju individualnih karakteristika roditelja povezan s postupcima kažnjavanja jer je udio stresa u objašnjenjima varijanci postupaka kažnjavanja manji no u prethodnom koraku (Slika 1.).

Slika 1. Posredujući učinci individualnih obilježja roditelja između roditeljskog stresa i postupaka kažnjavanja

Negativna emocionalna izražajnost poput prijetnji, kritiziranja, izražavanja zabrinutosti i ljutnje pozitivno je povezana i sa stresom ($r = 0,32$, $p < 0,01$), i s kažnjavanjem ($r = 0,20$, $p < 0,05$). Majke izložene roditeljskom stresu više kažnjavaju djecu ($r = 0,41$, $p < 0,001$, izravna povezanost) i negativno izražavaju emocije, a majke koje učestalije negativno izražavaju emocije češće postupaju prema djeci kažnjavanjem. Kod majki koje izražavaju negativno emocije smanjuje se povezanost stresa s kažnjavanjem ($r = 0,23$, $p < 0,05$), s obzirom na dobivenu posrednu povezanost stresa i postupaka kažnjavanja preko negativnog izražavanja emocija. Negativna emocionalna izražajnost majki djelomično reducira stres, s obzirom na to da je i nadalje prisutna znatna izravna povezanost stresa s postupcima kažnjavanja.

Slično je s osjećajem efikasnosti majki u ulozi roditelja. Majke se pod većim stresom osjećaju manje efikasne u ulozi roditelja ($r = -0,27$, $p < 0,01$), što je očekivano, kao i da izložene većem stresu više kažnjavaju dijete ($r = 0,41$, $p < 0,001$). Međutim, dobiveno je da majke koje se osjećaju efikasnijima u ulozi roditelja više kažnjavaju djecu ($r = 0,17$, $p < 0,05$). Također, posredovanjem osjećaja efikasnosti majke između stresa i kažnjavanja smanjuje se povezanost stresa i postupaka kažnjavanja majki ($r = 0,23$, $p < 0,01$). Ovaj smjer povezanosti zabrinjavajući je, s obzirom na to da je moguće da kažnjavanje djeteta povećava osjećaj efikasnosti majke u ulozi roditelja te da veće kažnjavanje djeteta bude potkrjepljenje za uspostavljanje ravnoteže i osjećaj efikasnosti majke.

Stres je preko *osjećaja efikasnosti majke u ulozi roditelja* povezan s kažnjavanjem, što znači da majčin osjećaj efikasnosti posreduje između roditeljskog stresa i postupaka kažnjavanja. Neočeki-

vano je da je veza između osjećaja efikasnosti majki i postupaka kažnjavanja pozitivna, s učestalijim kažnjavanjem povezan je veći osjećaj efikasnosti majki u ulozi roditelja, odnosno majke koje se osjećaju efikasnije u ulozi roditelja više kažnjavaju djecu.

Iako metodološki nedostaci provođenja korelacijskih istraživanja otežavaju tumačenje odnosa navedenih odabranih varijabli, dobiveni se nalazi mogu tumačiti kao mogućnost da se roditelji osjećaju efikasnije u ulozi roditelja kada postupaju s djecom na način da ih kažnjavaju i da to istodobno reducira stres kojemu su izloženi.

Uobičajeni nalazi istraživanja pokazuju da je osjećaj roditeljske efikasnosti povezan s pozitivnim elementima roditeljskog ponašanja i s pozitivnim ishodima po djecu te da se razvija neovisno o trenutnom iskustvu roditeljstva ili iskustvu u djetinjstvu i kulturnom i socijalnom kontekstu (Bugental i Johnston, 2002.). U ovom istraživanju dobiven je suprotan rezultat, odnosno osjećaj efikasnosti majke pozitivno je povezan s postupcima kažnjavanja. Majke pod visokim roditeljskim stresom ulažu napor i reagiraju na neprimjereno ponašanje vlastitog djeteta, međutim osjećaju se efikasnijima u roditeljskoj ulozi, bez obzira na korištenje nepovoljnih postupaka koji ne čine dobro djetetu.

Povoljna osobina majki posreduje između nepovoljnih uvjeta stresa i nepovoljnog ishoda tako da povećava nepovoljan ishod, čime je dobiven neočekivani učinak djelovanja povoljnih obilježja roditelja (efikasnosti majki). Očekivani odnos varijabli stres → medijacija (zaštitni činitelji) → kažnjavanje nije potvrđen. U ovom istraživanju djelovanje osjećaja efikasnosti u nepovoljnim uvjetima potvrđuje nepovoljni ishod. Moguće je da majke smanjuju vlastiti doživljaj stresa i povećavaju osjećaj efikasnosti time što postupaju prema djetetu kažnjavanjem. Rezultati istraživanja roditeljskog postupanja na ishode po djecu Gershoff (2002.) pokazuju da je neposredna poslušnost djeteta jedini pozitivni ishod tjelesnog kažnjavanja djece, iako djeca ne internaliziraju ciljano ponašanje. Iako bi to trebalo dodatno istražiti, moguće je da se majke osjećaju efikasno jer su postigle neposrednu poslušnost djeteta, ali tako postupaju na način da ne osiguravaju dugoročne, internalizirane i poželjne posljedice po djecu koje su istodobno u najboljem interesu djeteta.

Rezultati istraživanja podržavaju procesni model roditeljstva (Belsky, 1984.) i pretpostavke da će upravo individualna obilježja roditelja posredovati između roditeljskog stresa i roditeljskih odgojnih postupaka. Spoznaje o medijacijskim učincima osjećaja efikasnosti majki i emocionalne izražajnosti utvrđene u istraživanju mogu pridonijeti razumijevanju teškoća u promjeni naučenih obrazaca postupanja majki djece predškolaca te razvijanju psihosocijalnih programa i intervencija u praktičnom radu s roditeljima i djecom.

Dobivenim rezultatima Delale (2009.) utvrđene su u većoj mjeri psihosocijalne odrednice roditeljskih odgojnih postupaka kažnjavanja koji se desetljećima istražuju. Ipak, utvrđena različita priroda preventivnih postupaka u odnosu na korektivne postupke alternativa kažnjavanju i razlika postupaka kažnjavanja u odnosu na alternative roditeljskih postupaka zaista su uputila na važnost odmak od, primjerice, desetljeća osuda korištenja udaranja po stražnjici i važnost produbljivanja znanja o alternativama kažnjavanju i preventivnim postupcima kako bi se osim poruke kako „ne postupati” proširio raspon prihvatljivih roditeljskih postupaka i mogućnosti. Također postoji potreba za odabirom dodatnih individualnih obilježja roditelja i drugih prediktora kako bi se u većoj mjeri objasnile alternative kažnjavanju te osobito preventivni roditeljski odgojni postupci.

Praktične implikacije istraživanja posredujućih varijabli između roditeljskog stresa i roditeljskih postupaka

Koristeći se spoznajama iz ovog istraživanja o posredujućim varijablama između roditeljskog stresa i roditeljskih postupaka te o činiteljima rizika i zaštite za roditeljske postupke, može se djelovati na gotovo svim razinama primjene intervencija (univerzalna, selektivna i indicirana prevencija). Primarna, univerzalna prevencija uključuje proaktivne programe osvješćavanja problema, promjenu stavova, ponašanja i socijalnih normi te je u okviru takvog oblika djelovanja i nadalje važno utjecati na stavove javnosti. Primjerice, o tjelesnom kažnjavanju djece nastavlja se polemizirati unatoč brojnim istraživanjima kojima su utvrđeni negativni ishodi tjelesnoga kažnjavanja po djecu, iz čega je moguće zaključiti da tjelesno kažnjavanje narušava integritet i nije u najboljem interesu djeteta. Usmjeravanje roditelja u okviru takvih programa na motrenje vlastitih oblika emocionalnog izražavanja i vlastitog osjećaja efikasnosti u ulozi roditelja i zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge može povoljno utjecati na roditelje izložene roditeljskom stresu i njihove postupke prema djeci. Povoljno će utjecati i informiranje roditelja kako mogu promijeniti međugeneracijske obrasce ponašanja i kako njihova osobna iskustva tjelesne kažnjavanosti nemaju presudnu ulogu u odnosu i postupanju prema njihovu djetetu, za razliku od značenja koje su dali vlastitom iskustvu tjelesne kažnjavanosti, osjećaja efikasnosti u roditeljskoj ulozi, stava koji imaju prema tjelesnom kažnjavanju te načina na koji izražavaju emocije (Delale, 2009.). Ovo može utjecati na njihovu reinterpetaciju i ponovnu evaluaciju učinkovitosti vlastite tjelesne kažnjavanosti u djetinjstvu, kao i na način postupanja prema vlastitom djetetu. Promišljanje i educiranje roditelja o roditeljskim postupcima može proširiti repertoar njihova korištenja različitih postupaka, reducirati količinu korektivnih postupaka kažnjavanja i potaknuti roditelje na korištenje alternativa kažnjavanju i preventivne postupke.

Brižno pripremanim edukacijama, informiranjem roditelja i treninzima roditeljskih vještina vezanima uz poželjne roditeljske odgojne postupke preventivnog ponašanja i alternativa kažnjavanju te njihovih odrednica može se potaknuti promjena. Međutim, valja naglasiti da usmjeravanje samo na posredujuće procese između roditeljskog stresa i roditeljskih postupaka može ostati neučinkovito ako se primarna prevencija ne usmjeri i na formiranje socijalne politike i programa koji će omogućiti reduciranje stresora vezanih uz loše ekonomske prilike koje su izvor stresa. Primjerice, to se može odnositi na omogućavanje brige za djecu i osiguravanje sustavnih rješenja za roditelje da se istodobno kvalitetno brinu o vlastitoj djeci (primjerice osiguravanje dovoljnog broja pristupačnih vrtića za zaposlene roditelje ili omogućavanje bolovanja roditeljima i adekvatne brige u sustavu za djecu s teškoćama u razvoju). Proširivanje znanja i mogućnosti roditeljima za reduciranje stresa reducirat će i primjenu manje poželjnih roditeljskih postupaka poput kažnjavanja.

Na razini indicirane i selektivne prevencije, cilj je osigurati podršku roditeljima kojima je ona potrebna kako bi se smanjilo korištenje manje poželjnih roditeljskih postupaka i unaprijedila kvaliteta brige za dijete i odnosa roditelja i djeteta. Osim roditelja kojima je potrebna pomoć i podrška, potrebno je osigurati sustavnu edukaciju za praktičare kako bi osigurali zaštitu djece i mladih te razvili intervencije kojima će pomoći i podržati roditelje da postupaju u najboljem interesu djece. Neophodno je educirati stručnjake koji rade s roditeljima i djecom u sustavima školstva, zdravstva, so-

cijalne skrbi i pravosuđa. Nevladine organizacije i rad u zajednici okupljaju često selektiranu skupinu roditelja prijemčivu za unapređivanje roditeljstva, a za preventivno djelovanje i različite oblike prevencije neophodno je i sustavno djelovanje.

Brojni su pozorno pripremani sofisticirani oblici evaluacija intervencija namijenjenih roditeljima kojima su u osnovi modeli socijalnog učenja, a učinkoviti su u suočavanju roditelja s emocionalnim poteškoćama djece i poteškoćama djece u ponašanju. Programi uvježbavanja vještina roditeljstva (modeliranje ponašanja, davanje povratnih informacija djetetu), koji pomažu roditeljima poboljšati odnos s djetetom i unaprijediti dnevne interakcije te koji podučavaju korištenju učinkovitih postupaka i strategija roditelja utječu na poboljšanje ponašanja djece, smanjuju korištenje postupaka prisile, roditeljski stres i depresiju te reduciraju bračne konflikte (Sandersa i Wooley, 2005.). Također, roditeljski treninzi povećavaju osjećaj efikasnosti roditelja. Principi pozitivnog roditeljstva i osnovne roditeljske vještine uključuju opažanje, povećavanje odnosa roditelja i djeteta, ohrabrivanje poželjnog ponašanja, podučavanje novih vještina i ponašanja, usmjeravanje ponašanja, preveniranje teškoća i situacija visokog rizika, samoregulacijske vještine, upravljanje raspoloženjem i vještine suočavanja te podršku partneru i komunikacijske vještine.

Sličnim programima za roditelje omogućuje se realiziranje principa koje je preporučilo Vijeće Europe (Pećnik, 2007.) kao smjernice za roditelje. Radi zadovoljavanja razvojnih potreba djeteta najvažnije su odgovornosti roditelja da zadovolji temeljne životne potrebe djeteta, osigura djetetovu sigurnost, pruži djetetu emocionalnu toplinu, omogući poticajne uvjete za razvoj, usmjerava i postavlja granice te pruža stabilnost (Cleaver, 2006.; Pećnik, 2007.).

Evaluacije drugih programa za roditelje izvještavaju o najboljim rezultatima kada se istodobno kombinira rad s djecom i rad s roditeljima. Webster-Stratton i Hammond (1997.) utvrdili su da grupe koje kombiniraju trening za roditelje ili su samo roditelji obuhvaćeni treningom imaju znatno pozitivnije učinke na dijete od treninga kojim su obuhvaćena samo djeca. Jednogodišnja evaluacija nakon provođenja treninga pokazala je kako najdjelotvorniji učinak na ponašanje djeteta ima kombinacija treninga za roditelje i djecu (Webster-Stratton i sur., 2004.). Navedeni autori proširuju intervencije i unapređuju ih paralelnim treningom namijenjenim i učiteljima, čime su obuhvaćeni svi neposredno uključeni u odgoj i obrazovanje djeteta. S obzirom na navedeno, istraživanja roditeljstva važno je učiniti integralnim dijelom programa namijenjenih roditeljima. U Hrvatskoj je malo sličnih primjera sustavnih programa, a primjer dobre prakse svakako je program Rastimo zajedno (Pećnik i Starc, 2010.).

Povezanost subjektivnog doživljaja roditeljstva s najboljim interesom djeteta

Razmišljanja i osjećaji roditelja o vlastitom roditeljstvu odražavaju se na ponašanje prema djetetu, na kvalitetu odnosa roditelja i djeteta te na djetetov razvoj. Što je doživljaj roditeljskog stresa veći, izraženiji su nepovoljni postupci roditelja prema djetetu, poput tjelesnoga kažnjavanja, koji nisu u najboljem interesu djeteta. Također, roditelji koji kažnjavaju djecu mogu se osjećati efikasnijima u svojoj odgojnoj ulozi, premda to ne znači da čine dobro djetetu.

Zbog toga je važno:

- pružati podršku roditeljima u razvoju preventivnih, poticajnih odgojnih postupaka;
- osvještavati roditeljima postojanje različitih odgojnih postupaka poput preventivnih i korektivnih, jer će u odrastanju djeteta nebrojeno puta postupati korektivno;
- osvještavati i širiti raspon korištenja alternativa kažnjavanju koji spadaju u korektivne roditeljske postupke;
- osvještavati i uvažavati posljedice roditeljskog stresa, osobito vezanog uz radnu ulogu roditelja;
- educirati roditelje o tome da, ako se osjećaju učinkoviti i efikasni u svojim roditeljskim postupanjima, to ne znači uvijek i da rade za dobrobit djeteta.

Važno je jačati svjesnost roditelja o tome da svojim stavovima, odlukama i postupcima mogu zaštititi, ali i ugroziti svoje dijete; informirati ih o tome kako se njihov doživljaj roditeljstva, razmišljanja i osjećaji o vlastitom roditeljstvu odražavaju na ponašanje prema djetetu, na kvalitetu odnosa njih kao roditelja i djeteta te na djetetov razvoj. Međutim, za učinkovito preventivno djelovanje neophodno je i sustavno djelovanje, kontinuirano educiranje roditelja o poštovanju djetetovih prava i najboljem interesu djeteta, za što je važno imati roditelje kao aktivne sudionike u sustavima koji ih povezuju s djetetom poput obrazovnog ili zdravstvenog sustava.

Zaključci Godišnje konferencije CRONSEE-a Pravobraniteljice za djecu „Prava djeteta - između interesa roditelja i dužnosti države” održane 28. svibnja 2015. stoga se u potpunosti podudaraju s rezultatima istraživanja i preporukama stručnjaka u ovom području.

Literatura

1. Aldgate, J., Jones, D., Rose, W. & Jeffery, C. (2006.), *The Developing World of the Child, London and Philadelphia*, Jessica Kingsley Publishers
2. Arendell, T. (1997.), *Contemporary Parenting - Challenges and Issues*, London, Sage Publications
3. Belsky, J. (1984.), *The Determinants of Parenting: A Process Model. Child Development*, 55, str. 83-96.
4. Belsky, J., Jaffee, Sligo, J., Woodward, L. & Silva, P. A. (2005.), *Intergenerational Transmission of Warm-Sensitive-Stimulating Parenting*, *Child Development*, 76 (2), str. 384-396.
5. Berk, L. E. (2008.), *Psihologija cjeloživotnog razvoja*, Jastrebarsko, Naklada Slap
6. Bornstein, M. H. (1998.), *Refocusing on Parenting*, posjećeno 4. 8. 2008. na mrežnoj stranici Sveučilišta u Wisconsinu: <http://parenthood.library.wisc.edu/Bornstein/Bornstein.html>
7. Bugental, D. B. & Johnston C. (2000.), *Parental and Child Cognitions in the Context of the Family*, *Annual Review of Psychology*, 51, str. 315-344.
8. Cleaver, H. (2006.), *The Influence of Parenting and Other Family Relationships*, u: Aldgate, J., Jones, D., Rose, W. & Jeffery, C. (ur.), *The Developing World of the Child, London and Philadelphia*, Jessica Kingsley Publishers, str. 122-140.
9. Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005.), *Cumulative Parenting Stress Across the Preschool Period: Relations to Maternal Parenting and Child Behaviour at Age 5, Infant and Child Development*, 14, str. 117-132.
10. Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006.), *Psihologija braka i obitelji*, Zagreb, Golden marketing-Tehnička knjiga

11. Daly, M. (ur.) (2006.), *Parenting In Contemporary Europe: A Positive Approach*, Working Document, European Committee for Social Cohesion, Committee of Experts on Children and Families, Strasbourg, 28-29 March, 2006, 16th Meeting
12. Deater-Deckard, K. (1998.), *Parenting Stress and Child Adjustment: Some Old Hypotheses and New Questions*, *Clinical Psychology, Science and Practice*, 5 (3), str. 314-332.
13. Deater-Deckard, K. (2005.), *Parenting Stress and Children's Development: Introduction to the Special Issue Infant and Child Development*, 14, str. 111-115.
14. Delale, E. A. (2009.), *Psihosocijalne odrednice roditeljskih postupaka majki djece predškolske dobi* (neobjavljena doktorska disertacija), Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
15. Delale, E. A. i Pečnik, N. (2010.), *Učestalost i međuodnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi*, *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1), str. 49-69.
16. Delale, E. A. (2011.), *Povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti s intenzitetom roditeljskog stresa majki*, *Psihologijske teme*, 20 (2), str. 187-212.
17. Gershoff, E. T. (2002.), *Corporal Punishment by Parents and Associated Child Behaviors and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review*, *Psychological Bulletin*, 128 (4), str. 539-579.
18. Gibaud-Walston, J. & Wandersman, L. P. (1978.), *Parenting sense of competence scale*, u: Touliatos, J., Perlmutter, B. R. & Holden, G. W. (ur.), *Handbook of Family Measurement Techniques*, Thousand Oaks, Sage, 3, 315. Abstract: 2, str. 166-167.
19. Grusec, J. E., & Ungerer, J. (2003.), *Effective Socialization as Problem Solving and the Role of Parenting Cognitions*, u: Kuczynski, L. (ur.), *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations*, Thousand Oaks, Sage, str. 211-228.
20. Juul, J. (1996.), *Vaše kompetentno dijete: za nove temeljne vrijednosti obitelji*, Zagreb, Educa
21. Keresteš, G. i Brković, I. (2014.), *Istraživanja doživljaja roditeljstva*, u: Brajša-Žganec, A., Lopžić, J., Pezezić, Z. (ur.), *Psihološki aspekti suvremene obitelji braka i partnerstva*, Naklada Slap, Hrvatsko psihološko društvo, str. 69-97.
22. Konvencija o pravima djeteta (2011.), *Pravobraniteljica za djecu*, Zagreb, <http://www.dijete.hr/hr/publikacijepravobranitelja.html>
23. Klarin, M. (2006.), *Razvoj djece u socijalnom kontekstu, Roditelji, vršnjaci, učitelji - kontekst razvoja djeteta*, Jastrebarsko, Naklada Slap
24. Kuczynski, L. (ur.) (2003.), *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations*, Thousand Oaks, Sage
25. Maccoby, E. E. (1984.), *Socialization and Developmental Change*, *Child Development*, 55, str. 317-328.
26. Maccoby, E. E. (2003.), *Dynamic Viewpoint on Parent-Child Relations - Their Implications for Socialization Processes*, u: Kuczynski, L. (ur.), *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations*, Thousand Oaks, Sage, str. 439-452.
27. Martin, C. A. & Colbert, K. K. (1996.), *Parenting: A Life Span Perspective*, McGraw-Hill Higher Education
28. Palkovitz, R., Marks, L. D., Appleby, D. W. & Holmes, E. K. (2003.), *Parenting and Adult Development: Context, Processes, and Products of Intergenerational Relationships*, u: Kuczynski, L. (ur.), *Handbook of Dynamics in Parent-Child Relations*, Thousand Oaks, Sage, str. 307-323.
29. Pečnik, N. (2007.), *Towards a Vision of Parenting in the Best Interests of the Child*, u: Daly, M. (ur.), *Parenting in contemporary Europe: A positive approach*, European Committee For Social Cohesion, Committee of Experts on Children and Families, Strasbourg, Council of Europe Publishing, str. 15-36.
30. Pečnik, N. i Starc, B. (2010.), *Rastimo zajedno*, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku
31. Pečnik, N. (2013.), *Doživljaj roditeljstva u razdoblju ranog djetinjstva*, u: Pečnik, N. (ur.), *Kako roditelji i zajednice brinu o djeci najmlađe dobi u Hrvatskoj*, str. 67-74, Zagreb, Ured UNICEF-a za Hrvatsku

32. Profaca, B. (2002.), *Roditeljski stres i neke karakteristike emocionalnog i socijalnog razvoja djeteta predškolske dobi* (neobjavljeni magistarski rad), Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju
33. Profaca, B. i Arambašić, L. (2004.), *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa*, *Suvremena psihologija* 7 (2), str. 243-260.
34. Sanders, M. R. & Woolley, M. L. (2005.), *The Relationship Between Maternal Self-Efficacy and Parenting Practices: Implications for Parent Training, Health & Development*, 31 (1), str. 65-73.
35. Schaffer, H. R. (2003.), *Social Development*, Blackwel Publishing
36. Schaffer, H. R. (2006.), *Key concepts in developmental psychology*, London, Sage
37. Straus, M. A. i Fauchier, A. (2007.) *Preliminary Manual for the Dimensions of Discipline Inventory (DDI)*, DD01Q5 Manual, 15-Jan-07, 1-29, posjećeno 17. 11. 2008. na mrežnoj stranici University of New Hampshire: <http://pubpages.unh.edu/~mas2>.
38. Webster-Stratton, C. M. i Hammond, M. (1997.), *Treating Children With Early-Onset Conduct Problems: A comparison of Child and Parent Training Interventions*, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65 (1), str. 93-109.
39. Webster-Stratton, C. M., Reid, J. i Hammond, M. (2004.), *Treating Children with Early-Onset Conduct Problems: Intervention Outcomes for Parent, Child, and Teacher Training* *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33 (1), str. 105-124.

Dr. sc. Tamara Poljičanin, dr. med.
Dr. sc. Bernard Kaić, dr. med.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, Hrvatska

CIJEPLJENJE – PRAVO SVAKOG DJETETA

Posljednjih godina svjedoci smo povremenih nedoumica s kojima se roditelji suočavaju prilikom cijepljenja djeteta. Još donedavno svi smo se cijepili i to je bilo dobro, normalno, poželjno za naše zdravlje, a onda odjednom neke čudne priče, negativna iskustva pojedinaca, napisi nazovistručnjaka koji govore da nije tako i da su cjeviva opasna. Što je zapravo istina? Trebamo li cijepiti svoje dijete ili ne?

Struka je jasna: cijepljenje je jedno od najvećih dostignuća moderne medicine, najveće poslije pranja ruku. Cijepljenjem donedavno smrtonosne bolesti mogu nestati iz društva, a neizbrojivo mnogo života može biti spašeno. No možda je baš odličan učinak cjeviva razlog zbog kojeg kao pojedinci, ali i društvo, zaboravljamo koliko razarajući mogu biti učinci nekih bolesti.

Samo u RH prije uvođenja cijepljenja i do 550 djece godišnje imalo je dječju paralizu, 1.400 difteriju, 10.000 hripavac, 14.000 mumps, a čak i više od 20.000 ospice ili rubeolu. Mnoga od njih izgubila bi bitku s bolešću ili bi na njih bolest ostavila trajne posljedice uključujući invalidnost.

Brojne svjetske organizacije ulažu velike napore u osiguravanje što veće dostupnosti cjeviva i omogućavanje što većem broju ljudi da osjete dobrobiti koje cjevivo pruža, bez obzira na to gdje su rođeni ili žive. UNICEF tako donosi Globalni akcijski plan za cijepljenje u razdoblju 2011. – 2020. (engl. *Global Vaccine Action Plan 2011-2020*)¹ s misijom unaprjeđenja zdravlja putem šire implementacije dobrobiti cijepljenja, UN - Milenijske razvojne ciljeve (engl. *Millenium Development Goals 2000*)² sa smanjenjem smrtnosti djece kao jednim od prioriteta, i to najvećim dijelom putem cijepljenja koje je jedna od najučinkovitijih zdravstvenih intervencija, Skupština svjetske zdravstvene organizacije – World Health Assembly donosi Globalni akcijski plan za cijepljenje 2011. – 2020. i proglašava Svjetski tjedan cijepljenja³, kojim se svake godine podiže svjesnost o cijepljenju, Europska komisija kontinuirano potiče zemlje članice da osiguraju cijepljenje što većeg broja djece najvažnijim cjevivima za djecu, a Vijeće EU-a donosi zaključke u svezi s cijepljenjem u dje-

1 http://www.unicef.org/videoaudio/PDFs/GVAP_single-pages_PRINT.pdf

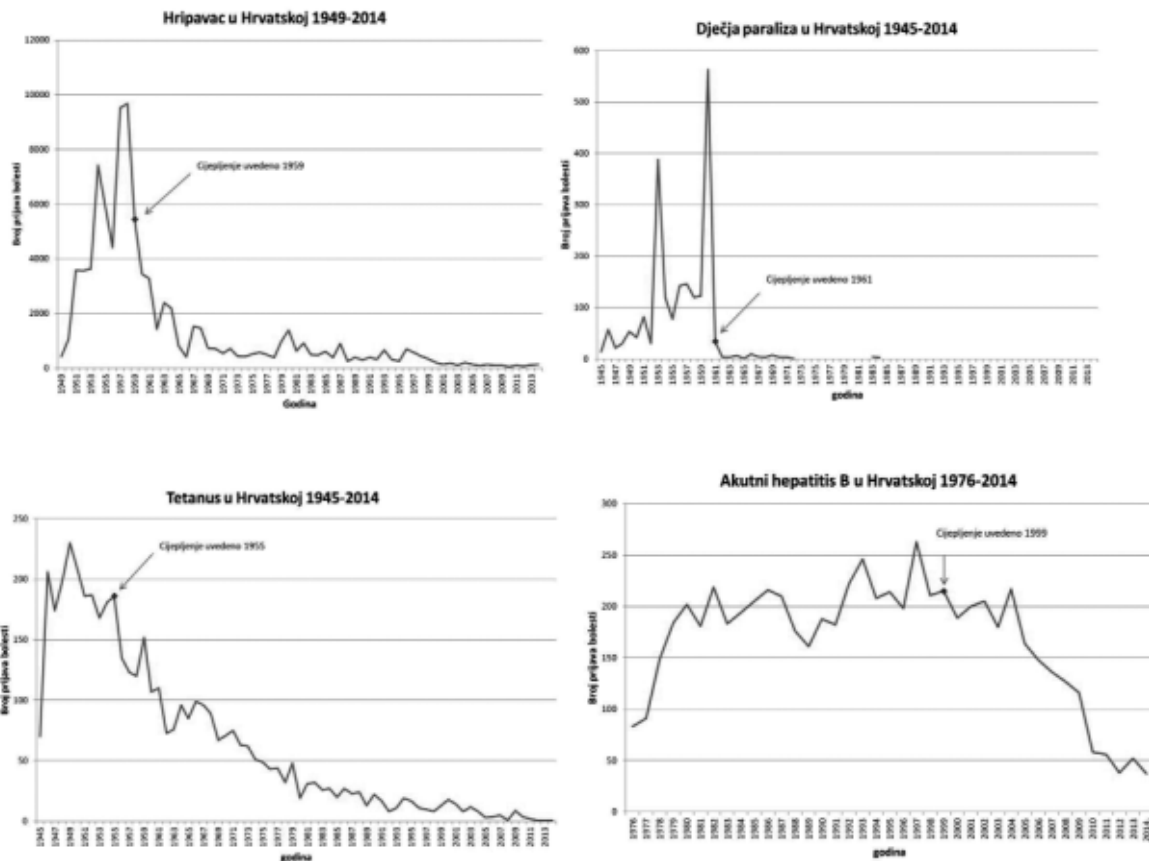
2 <https://www.un.org/millenniumgoals/>

3 <http://www.who.int/campaigns/immunization-week/2015/en/>

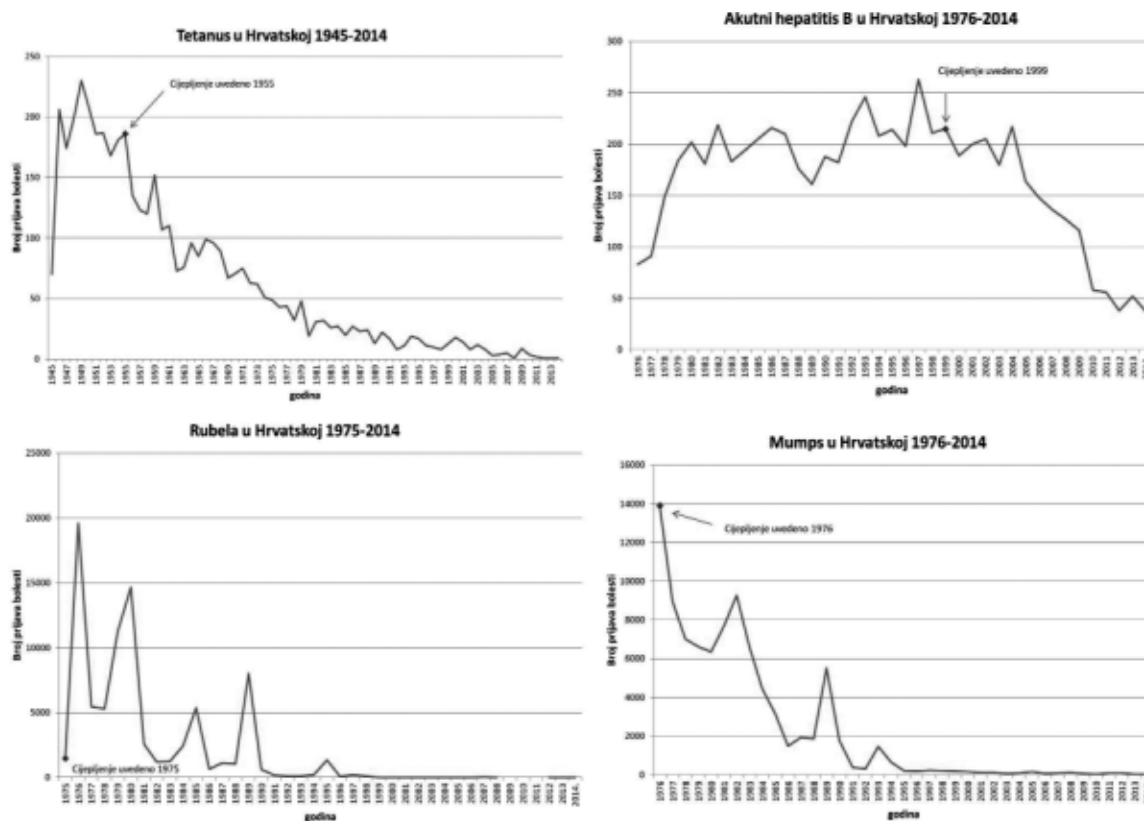
4 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:202:0004:0006:EN:PDF>

ce⁴ kojima naglašava učinkovitost cijepljenja u prevenciji zaraznih bolesti te potiče zemlje članice na obvezu njegova osiguravanja.

Borba i napori stručnjaka u ovom području pokazuju iznimne rezultate. Smanjenje broja oboljelih u RH ovisno o uvođenju cijepljenja u redovni program za difteriju, tetanus, hripavac, dječju paralizu, ospice, rubeolu, mumps i hepatitis B prikazano je na Slici 1.

Slika 1. Smanjenje učestalosti zaraznih bolesti s obzirom na uvođenje obveznog cijepljenja u RH

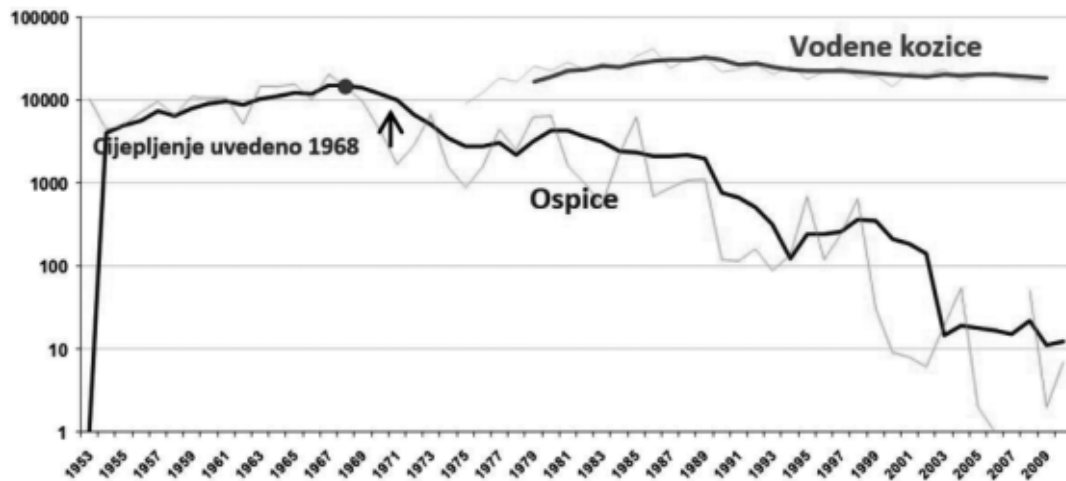

Slika 1. (nastavak) Smanjenje učestalosti zaraznih bolesti s obzirom na uvođenje obveznog cijepljenja u RH

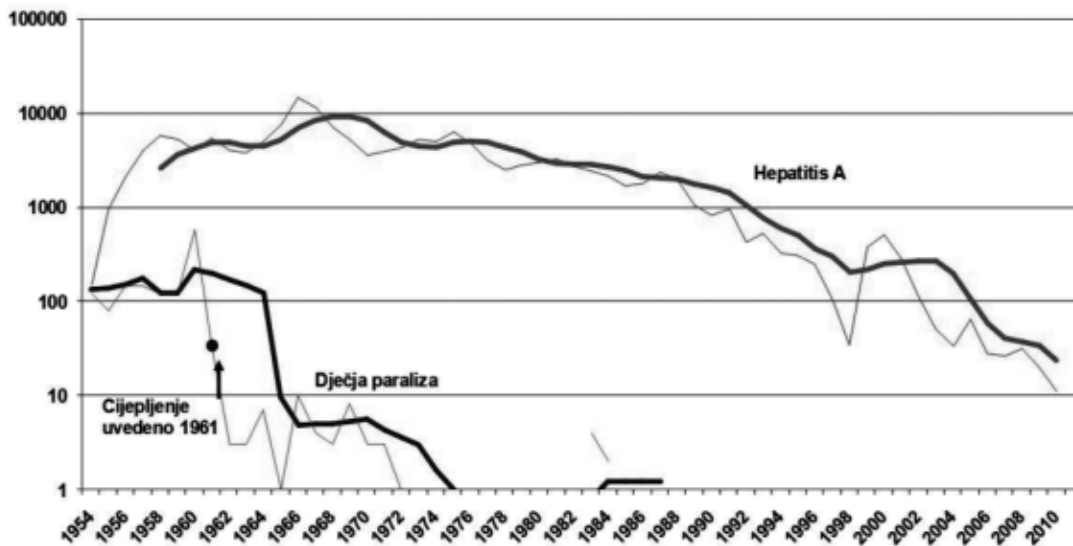
Prva cjepiva uvedena u program obveznog cijepljenja bila su ona protiv difterije i tuberkuloze još 1948. godine, a s razvojem sve sigurnijih cjepiva i protiv drugih bolesti program cijepljenja tijekom vremena se proširivao ovisno o potrebama populacije, dostupnosti učinkovitih i sigurnih cjepiva te osiguranim sredstvima. Cijepljenje protiv tetanusa tako je uvedeno 1955. godine, protiv hripavca 1959. godine, protiv dječje paralize 1961. godine, protiv ospica 1968. godine, protiv rubeole 1975. godine, protiv mumpsa 1976. godine, protiv akutnog hepatitisa B 1999. godine te protiv Haemophilusa influenzae tip B 2002. godine. Umjesto nekoliko stotina ili tisuća oboljelih, nekoliko godina po uvođenju cijepljenja bolesti kao da nestaju. Tetanus se pojavljuje u samo nekoliko slučajeva godišnje, ospice i rubeola praktički su eliminirane, pojavi se samo nekoliko importiranih slučajeva godišnje, učestalost hripavca reducirana je za 99% u odnosu na razdoblje prije cijepljenja, hepatitis B znatno pada, a dječja paraliza i difterija iskorijenjene su.

Povremeno se može čuti stajalište da je unaprjeđenje životnog standarda to koje je dovelo do smanjivanja broja oboljelih, a ne cijepljenje. Na Slici 2. prikazane su usporedbe broja oboljelih od ospica / vodenih kozica te dječje paralize / hepatitisa A u RH. To su grupe bolesti čiji je na-

Kretanje ospica i vodenih kozica u Hrvatskoj

Dječja paraliza i hepatitis A u Hrvatskoj

Slika 2. Usporedba učestalosti zaraznih bolesti sa zajedničkim načinom širenja s obzirom na uvođenje obveznog cijepljenja u RH

čin širenja istovjetan, no dok se protiv ospica i dječje paralize obvezno cijepi cijela populacija, protiv vodenih kozica i hepatitisa A cijepljenje je prisutno samo u izoliranim slučajevima.

U slučaju ospica i vodenih kozica vidljivo je da broj ospica po uvođenju cijepjenja drastično pada, dok broj oboljelih od vodenih kozica stagnira sve do današnjih dana. U slučaju, pak, dječje paralize i hepatitisa A, s obzirom na to da je riječ o bolestima koje se prenose feko-oralnim putem, vidljiv je pad u oba slučaja, no u slučaju hepatitisa A on je postupan u skladu s unaprijeđenjem higijenskih uvjeta i stanovanja, a kod dječje paralize eradikacija je postignuta desetljećima prije, nekoliko godina po započinjanju samog cijepjenja, čime su deseci života spašeni, a stotine invalidnosti izbjegnute.

U RH cijepljenje je obvezno za svu djecu na temelju Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Zakona o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti. Program zdravstvene zaštite djece, higijene i pravilne prehrane djece u dječjim vrtićima osigurava zdravstveno sigurno okruženje uvjetovanjem upisa u dječji vrtić urednim cijepljenjem protiv bolesti iz Programa obveznih cijepjenja, naravno, s iznimkom djece koja imaju kontraindikacije na pojedina cijepjenja. Obiteljski zakon navodi kako su roditelji dužni i odgovorni skrbiti se o zdravlju djeteta te mu omogućiti korištenje mjera za očuvanje te unaprijeđenje zdravlja i ozdravljenje u slučaju bolesti, a i sam Ustav jamči pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti.

Cijepljenje se provodi u skladu s Godišnjim programom obveznog cijepjenja koji donosi Ministarstvo zdravlja na prijedlog Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo⁵. Tako se prema kalendaru cijepjenja⁶ obvezno cijepi protiv difterije, tetanusa, hripavca, dječje paralize, ospica, zaušnjaka, rubeole, tuberkuloze, hepatitisa B i bolesti izazvanih Haemophilus influenzae tip B. Da bi se spriječilo širenje bolesti protiv kojih se cijepi u populaciji, potrebni su visoki cjepni obuhvati i u RH se oni mehanizmom obveznog cijepjenja zasad još postižu⁷ (BCG - protiv tuberkuloze > 98%, hepatitis B > 96%, protiv difterije, tetanusa i hripavca - DTP > 95%, protiv dječje paralize > 95%, protiv H. influenzae tipa B > 94%, protiv ospica, rubeole i zaušnjaka > 95%). Slučajevi odbijanja cijepjenja od strane roditelja još su sporadični te je u 2014. godini u Sanitarnu inspekciju Ministarstva zdravlja zaprimljeno manje od 200 opravdanih liječničkih prijava. Moramo napomenuti da su cjepni obuhvati u Hrvatskoj u blagom padu posljednjih pet godina, međutim još nisu u toj mjeri sniženi da bi predstavljali opasnost od vraćanja u epidemijskom obliku bolesti koje smo cijepljenjem uspješno suzbili. Tijekom zime 2014./2015. u susjednim državama zabilježene su velike epidemije ospica s nekoliko tisuća oboljelih. Za to vrijeme bilo je brojnih unosa ospica iz susjednih država, putem članova populacije koja tradicionalno ima niske cjepne obuhvate i brojne kontakte sa susjednim državama. Bolest se od prosinca 2014. godine počela širiti unutar ove jasno definirane populacije s niskim cjepnim obuhvatima (romskoj populaciji) i rezultirala s više od 200 oboljelih do lipnja 2015. godine, s 50 hospitaliziranih, a nekoliko oboljelih razvilo je komplikacije poput upale srednjeg uha i pluća. S obzirom na to da su bolesnici u stadiju najveće zaraznosti za okolinu obilazili zdravstvene ustanove (u mnogim slučajevima ospice nisu na vrijeme prepoznate, pa su bolesnici obilazili više

5 http://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/trogodisnji-okruznica-2014-2016-vs4__2_.pdf

6 <http://www.hzjz.hr/sluzbe/sluzba-za-epidemiologiju/odjel-za-prevenciju-zaraznih-bolesti-i-cijepjenje/>

7 <http://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/nuspojave-2013zlvvv-bk.pdf>

zdravstvenih ustanova i boravili u pretrpanim čekaonicama), kretali se među stanovništvom na radnom mjestu, školama, dječjim vrtićima, bilo je mnogo prilika za „prelijevanje” epidemije u opće stanovništvo. Međutim, upravo zahvaljujući visokim cjepnim obuhvatima do toga nije došlo i samo je nekoliko sporadičnih slučajeva zabilježeno u općoj populaciji.

Međutim, što više roditelja odabere ne cijepiti djecu, to je veći rizik širenja bolesti, a roditelji time ne ugrožavaju samo vlastito dijete već i cijelu zajednicu. Naime, dosezanjem kolektivnog imuniteta i pojedinci koji se eventualno ne smiju cijepiti (djeca u akutnom infektu, alergični na sastojke cjepiva, za neka cjepiva alergije na jaja, oslabljen imunitet, bolesti i stanja povezana sa središnjim živčanim sustavom) bivaju zaštićeni jer jednostavno u zajednici ne postoji dovoljno pojedinaca koji bi od bolesti obolijevali i prenosili je osobama u kontaktu.

Poznato je da niti jedno cjepivo ne štiti 100% cijepljenih osoba, s obzirom na to da imunološki odgovor na cjepivo koji rezultira zaštitom od bolesti uvelike ovisi o osobinama cijepljene osobe, a postoje osobe koje ne uspiju razviti odgovarajući imunološki odgovor na cjepivo. Većina cjepiva koja se rabe u rutinskim programima cijepjenja štite oko 90% do 95% cijepljenih osoba. Međutim, ako se postignu dovoljno visoki cjepni obuhvati i razina kolektivnog imuniteta dosegne prag kojim se sprječava prijenos uzročnika bolesti u zajednici, bit će zaštićeni svi, uključujući i one koji zbog vlastitih osobina ne stvore zadovoljavajući imunološki odgovor i one koji se nisu cijepili jer imaju kontraindikacije. Dakle, visokim cjepnim obuhvatom postiže se to da učinkovitost cjepiva u zajednici bude 100%, iako je na razini pojedinca djelotvornost cjepiva niža od 100%. Svi pojedinci u zajednici s dosegnutim preporučenim cjepnim obuhvatom za pojedinu bolest zaštićeni su od te bolesti iako je velik oprez potreban ako necijepljeni pojedinci putuju u neke druge zemlje i druge zajednice, u kojima situacija možda i nije takva.

Cijepljenje nije obvezno u svim zemljama Europske unije, a pogotovo svijeta, u nekim zemljama Trećeg svijeta ono nije niti dovoljno široko dostupno, a posljedica navedene situacije jest daljnje postojanje kontinuiranih ili povremenih epidemija bolesti protiv kojih se u Hrvatskoj cijepimo.

Utjecaj nedovoljne implementiranosti cijepjenja i kampanja protiv cijepjenja vidljiv je i u izvješćima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO)⁸, Europskog centra za prevenciju i kontrolu bolesti (ECDC)⁹, ali i brojnih drugih zdravstvenih i neovisnih organizacija poput npr. Global Health programa Vijeća za vanjske odnose (*Council on Foreign Relations, CFR*)¹⁰.

Ospice su visokoinfektivna bolest koju je moguće uspješno prevenirati cijepljenjem, no i nadalje globalno predstavlja jedan od vodećih uzroka smrtnosti djece. Rubeola je infekcija koja obično prolazi kao blaga bolest, no u slučaju inficiranja trudnice u prvim mjesecima trudnoće uzrokuje teška, katkad i smrtonosna oštećenja ploda. S obzirom na dostupnost učinkovitoga i sigurnog cjepiva u svim zemljama Europske regije Svjetske zdravstvene organizacije vizija je bila eliminacija navedenih bolesti u regiji do 2015.

8 http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0010/278443/EpiBrief-No-1-2015-en.pdf

9 <http://ecdc.europa.eu/en/publications/Publications/AER-VPD-IBD-2014.pdf>

10 http://www.cfr.org/interactives/GH_Vaccine_Map/index.html?cid=nlc-news_release-news_release—link2-20141023&spmid=47257856&sp-rid=ZWFuZlJld0BsYWJ4LmNvbQs2#map

U 2014. prijavljeno je 16.156 oboljelih od ospica u 40 zemalja Europske regije Svjetske zdravstvene organizacije, od čega je 90% u Rusiji, Gruziji, Ukrajini, Bosni i Hercegovini, Italiji, Turskoj, Njemačkoj, Kirgistanu, Kazahstanu i Francuskoj, odnosno 23% u zemljama Europske unije. U razdoblju od 1993. do 2007. broj oboljelih reduciran je za 98% s više od 340.000 na 7.075, a u razdoblju od 2007. do 2013. broj je porastao za 348%. uz velike epidemije u Bugarskoj, Francuskoj, Ukrajini, Gruziji i Rusiji u razdoblju od 2010. do danas¹¹. Komplikacije ospica obuhvaćaju upalu uha ili dijareju u jednom od deset slučajeva, ali i pneumoniju (jedan od 20 oboljelih), encefalitis (jedan od 1000 oboljelih) s gluhoćom, intelektualnim poteškoćama ili konvulzijama kao posljedicama u daljnjem razvoju, a između 0,1 i 0,2% oboljelih umre.

U 2014. prijavljeno je 6.516 oboljelih od rubeole u 20 zemalja Europske regije Svjetske zdravstvene organizacije, od čega 91% u Poljskoj. Nakon smanjenja broja oboljelih za 98%, s više od 62.000 na 9.464 u razdoblju od 2000. do 2011., broj oboljelih penje se na gotovo 40.000 u 2013. uz epidemije u Poljskoj i Rumunjskoj. Rubeola, inače blaga infektivna bolest, u slučaju obolijevanja trudnice u 90% slučajeva uzrokuje kongenitalni rubeola sindrom povezan s visokom smrtnošću ploda odnosno rađanjem djeteta s brojnim malformacijama.

Kao što je već navedeno, cijepjenje nije obvezno u svim zemljama Europe, no zemlje najčešće na druge načine pokušavaju osigurati njegovo provođenje, poput definiranja cijepjenja kao preduvjeta za pohađanje javnih vrtića, dobivanje socijalnih naknada ili sl.¹² Također, zemlje velika sredstva ulažu i u pozitivne kampanje cijepjenja u kojima se građane nastoji senzibilizirati i uputiti na sve dobrobiti koje cjepivo pruža.

Kao razlog bojazni od cijepjenja spominju se i nuspojave, kojih kao kod svih lijekova ima, i premda su uglavnom blage i neopasne, povremeno mogu zabrinuti mlade roditelje. Iako je popis mogućih nuspojava duži u slučaju cjepiva, nuspojave koje se uglavnom pojavljuju jesu lokalne reakcije koje često možemo vidjeti. Lokalna osjetljivost, oteklina ili crvenilo najuobičajenije su lokalne reakcije, a osim njih povremeno se zna dogoditi i povišena tjelesna temperatura, dok su sve ostale nuspojave pojedinačne i vrlo rijetke. Prema službenim podacima svake godine se sveukupno prijavi oko 150 do 200 nuspojava na cjepiva iz programa obveznog cijepjenja¹³. No kada su neki drugi lijekovi u pitanju, o posljedicama njihova uzimanja uopće ne razmišljamo. Prekomjerna uporaba antibiotika uzrok je sve prisutnije antimikrobne rezistencije, vrlo opasnog stanja razvoja mikroorganizama koji postaju neosjetljivi na dotad vrlo učinkovite lijekove, koja ugrožava liječenje uobičajenih zaraznih bolesti rezultirajući invalidnošću i smrću pojedinaca koji su donedavno nakon infekcija nastavljali s normalnim životom. Broj mogućih nuspojava analgetika, lijekova za bolove ili snižavanje temperature također nije mali¹⁴. Čak i u slučaju paracetamola, koji se smatra jednim od najsigurnijih analgetika za primjenu, čak i u trudnoći, moguće su teške

11 http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0019/256231/measles-cases-2007-2013-Eng.pdf?ua=1

12 Haverkate M, D'Ancona F, Giambi C, Johansen K, Lopalco PL, Cozza V, Appelgren E. Mandatory and recommended vaccination in the EU, Iceland and Norway: results of the VENICE 2010 survey on the ways of implementing national vaccination programmes. Euro Surveill. 2012;31;17(22).

13 <http://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/nuspojave-2013zlvvv-bk.pdf>

14 <http://www.almp.hr/?In=hr&w=lijekovi>

nuspojave poput teškoga generaliziranog buloznog oboljenja kože, Stevens-Johnsonova sindroma ili bulozne nekrolize.¹⁵

No, kada su nuspojave u pitanju, bitno je nadmašuje li korist nekog lijeka/cjepiva potencijalne neželjene učinke njegove primjene, a u slučaju cjepiva sa sigurnošću možemo tvrditi da je tako.

No rješavanje pitanja obveze cijepjenja evidentno daleko premašuje zdravstvene okvire, ono uključuje brojne etičke, socijalne, pravne i druge komponente. No analizirajući pitanje „cijepiti ili ne” zasigurno se moramo zapitati:

- Ima li roditelj pravo odlučiti ne cijepiti vlastito dijete čak i ako mu time nanosi štetu, čak i ako time nanosi štetu kolektivu (kojeg želi biti dio)?
- Ima li država pravo zakonski obvezati roditelje da cijepe svoju djecu u situaciji kada svi znanstveno-stručni dokazi govore isključivo u prilog cijepljenju i čak i ako jedino tako može zaštititi sve članove društva (i one koji se ne smiju cijepiti ili nisu razvili imunitet cijepljenjem)?
- Preuzimaju li roditelji i sve eventualne štetne posljedice odluke da ne cijepe dijete ili očekuju potporu kolektiva u slučaju da se one pojave?
- Može li društvo dopustiti oportunističko cijepljenje bez zaštitnih mehanizama?
- Kakve su posljedice ukidanja zakonske obveze cijepjenja na procijepljenost s obzirom na prisutnu zdravstvenu pismenost i prepoznavanje preventivnih intervencija?
- Ako želimo biti dio društva, moramo li prihvatiti norme koje donose dobrobit svima?
- Kada je dijete istinski bolesno, od koga tražimo pomoć? Pedijatra? Istoga onog koji nam je nedavno preporučio cijepljenje?

Zaključak

Posljednjih nekoliko desetljeća cijepljenje je postiglo brojne uspjehe, spasilo brojne živote, smanjilo globalnu učestalost dječje paralize za 99% te učestalost difterije, tetanusa, hripavca, ospica..., kao i učestalost invalidnosti i smrti uzrokovanih navedenim bolestima. Neke bolesti su iskorijenjene, poput velikih boginja globalno, a u pojedinim zemljama kao što je i naša eliminirane su i dječja paraliza i difterija, a s nekima smo na dobrom putu. Cijepljenje se stoga s pravom smatra jednim od najvećih dostignuća moderne medicine koje nam pomaže da izbjegnemo brojne bolesti i sačuvamo mnogu djecu od posljedica koje nerijetko traju cijeli život ili ga ugrožavaju. Iako su nuspojave cijepjenja moguće, dobrobiti višestruko nadmašuju moguće negativne učinke i nikako ne mogu biti razlogom odbijanja cijepjenja.

Cijepite svoju djecu i dajte im ono najbolje što suvremena medicina nudi!

15 <http://misc.medscape.com/pi/android/medscapeapp/html/A1062790-business.html>

Gabrijela Martić

Hrvatsko debatno društvo, Hrvatska

O HRVATSKOM DEBATNOM DRUŠTVU I PRIPREMI DEBATE

Hrvatsko debatno društvo nastavilo je dugogodišnju i uspješnu suradnju s Uredom pravobraniteljice za djecu sudjelovanjem na otvaranju Konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe u Starogradskoj vijećnici u Zagrebu.

Početak svake debate je analiza teme o kojoj se raspravlja. U svakoj debati suprotstavljene su strana *afirmacija* i strana *negacija*, koje se objektivno zalažu za provođenje ili negiranje teze, s tri učesnika u svakoj skupini.

U tezi „Ovaj dom smatra da su osobna prava djeteta bitnija od roditeljskog prava slobode odgoja” strana *afirmacija* je smatrala da su osobna prava djeteta važnija zato što je roditeljsko pravo slobode odgoja mehanizam provedbe osobnih prava djeteta, dok je strana *negacija* smatrala da su osobna prava djeteta i roditeljsko pravo slobode odgoja jednako bitni zato što ih je potrebno jednako vrednovati kako bi se postigao zajednički cilj - dobrobit djeteta.

Raspravljalo se o opsezima roditeljskog prava slobode odgoja u slučajevima cijepljenja, primanja i odbijanja transfuzije te odgoju u okviru roditeljskog svjetonazora te o ovlastima državne intervencije u odgoju djeteta. Strane *afirmacija* i *negacija* složile su se da su osnovne i srednje škole bitan element u odgoju djeteta te da bi trebale više ispunjavati odgojnu funkciju, ali uz uvažavanje mišljenja roditelja.

Dužnost *afirmacije* je definirati pojmove, koje je *negacija* prihvatila. U debati su bili definirani pojmovi: osobna prava djeteta prema Konvenciji o pravima djeteta, što podrazumijeva pravo preživljavanja (pravo na život, odgovarajući životni standard, prehranu, higijenu, smještaj i zdravstvenu pomoć), razvojna prava (obrazovanje, igra, slobodno vrijeme, informiranje), zaštitna prava (zaštita od droge, alkohola, duhana, zaštita djece izbjeglica i djece u oružanim sukobima), pravo sudjelovanja. *Afirmacija* je također imala napomenu u kojoj je objasnila zašto roditelji nemaju jedini pravo prvenstva nad djetetom preko primjera da je sud dužan obavijestiti centar za socijalnu skrb o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog i duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta. Također je definiran pojam roditeljskih prava slobode odgajanja koji je podrazumijevao da roditelji imaju dužnost i pravo skrbiti se o zdravlju, školovanju, druženju, slobod-

nim aktivnostima i uzdržavanju, da su odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti i da je roditeljsko pravo da ima slobodu samostalno odlučivati o svojoj djeci.

Glavni sukob *afirmacije* i *negacije* proizlazio je iz pretpostavke *afirmacije* da roditeljska prava proizlaze iz prava djeteta te su stoga i bitnija jer su preduvjet, zastupaju djetetova prava jer ono to nije u stanju činiti - ako roditelj postupa suprotno interesima djeteta i ugrožava njegova prava, država ima pravo intervenirati i zaštititi dječja prava, dok je *negacija* smatrala da su roditeljska prava i prava djeteta jednako bitna i podjednako preduvjet za dobrobit djeteta.

Negacija je zastupala tvrdnju da su roditelji oni koji mogu najbolje provoditi dječja prava, pa da zbog toga bez njihovih prava na slobodu odgoja dječja prava nisu potpuna, te su uputili na potrebu da se čuje roditeljski glas čak i u odgojno-obrazovnim institucijama države.

Učenici su pokušavajući opovrgnuti tezu uveli u debatu i problem položaja državnih tijela i razlika u pristupu pravima djeteta između roditeljskog prava na odgoj i službene državne politike. Neki od primjera bili su pravo na određivanje svjetonazora svog djeteta kao roditeljsko pravo, „antivakcincijska” klima i dječje pravo na cijepljenje, odbijanje uzimanja transfuzije iz vjerskih razloga, pitanje uvođenja zdravstvenog odgoja i građanskog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovne institucije, pravo na informiranje i tko ima prvenstvo (država, dijete samo ili roditelj), pravna pitanja o zbrinjavanju djeteta u slučaju rastave ili nasilja u obitelji te zaštita djece poznatih roditelja i odnos prema medijima.

Debata je argumentirana rasprava koja ima za cilj predstaviti dobre i loše strane u jednoj temi te, premda je postavljena u kompetitivni okvir, kao glavnu zadaću ima potaknuti debateru da objektivno promišljaju o problemima koje teza nameće, te u dijalogu i uvažavanju svih stavova dođu do zaključaka koje će primijeniti i jedna i druga strana.

U debati koja se razvila na Konferenciji Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe dogodilo se upravo to - razmjena stavova i prijedloga kako učiniti što veće i bolje pomake za djecu, a mladi su sudionici unatoč iznimno složenoj tezi samostalno radili na analizi i izradi argumentacije. Treneri Hrvatskoga debatnog društva pružali su samo savjete o argumentaciji i vodili učenike kroz proces rada, a Ured pravobraniteljice za djecu osigurao je materijale iz kojih su učenici mogli čitati i saznavati o ključnim pitanjima za ovu debatu. Ovu napomenu smatramo važnom kako bismo ilustrirali da je moguće zainteresirati učenike i za teme koje su vrlo malo ili nikako povezane s njihovim obrazovanjem i koje ne ulaze u standardni stereotip interesa mladih ljudi.

O debati i učenicima koji su debatirali

Hrvatsko debatno društvo je nevladina udruga koja se bavi mladima i obrazovanjem, te više od 20 godina koordinira rad edukatora i volontera u osnovnim i srednjim školama kroz rad u debatnim klubovima te brojne edukacije namijenjene volonterima i nastavnom osoblju. Fokus je stavljen na umrežavanje neformalnoga i formalnog obrazovanja, pa debatni klubovi djeluju pod okriljem osnovnih i srednjih škola, u suradnji profesora i volontera koji djeluju kao edukatori Hrvatskoga debatnog društva. Suradnja s Uredom pravobraniteljice za djecu je započela još 2006. go-

dine, uključivanjem u tribine i rasprave pravobraniteljice za djecu. Ponovo je intenzivirana u povodu 25. obljetnice donošenja Konvencije o pravima djeteta, na Međunarodni dan dječjih prava 20. studenoga 2014., kad je u Uredu pravobraniteljice za djecu održana javna debata na temu „Ovaj dom smatra da je konvencija o pravima djeteta ispunila svoju ulogu u RH”. Debatni klub II. gimnazije *Bušmani* niz je godina najmnogoljudniji debatni klub u Hrvatskoj te jedan od najuspješnijih klubova. Debateri koji su debatirali na konferenciji jesu Tin Puljić, Eta Krpanec, Luka Petrović i Marija Jarnjak, koji su sudjelovali na svjetskom debatnom prvenstvu u Singapuru i osvojili prvo mjesto u ljeto 2015., a uz njih još Luka Ignac i Igor Fras. Voditelji debatnoga kluba *Bušmani* su Gabrijela Martić i Manuel Kralj.

Kroz cjelogodišnje redovne sastanke debatnih klubova voditelji i debateri prolaze širok spektar tema i stječu raznovrsna znanja na tematskim radionicama i predavanjima o ekonomiji, geopolitici, međunarodnim odnosima, ljudskim pravima, ženskim pravima i pravima djeteta, ekologiji, ali i o prezentacijskim vještinama i stilu, strategiji u debati i najbitnije – argumentaciji.

Tematski sastanak Mreže pravobranitelja
za djecu Jugoistočne Europe – CRONSEE

TREĆI FAKULTATIVNI PROTOKOL - POLOŽAJ/ULOGA PRAVOBRANITELJA ZA DJECU

Osijek, 28. listopada 2015.

Dr. sc. Paula Poretti

Pravni fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayer u Osijeku, Hrvatska

TREĆI FAKULTATIVNI PROTOKOL – KOLEKTIVNA ZAŠTITA DJEČJIH PRAVA

1. Uvod

Donošenjem Fakultativnog protokola o postupku povodom pritužbi iz 2011. godine¹ (nadalje: treći fakultativni protokol) dana je mogućnost da djeca podnose pritužbe zbog povrede ljudskih prava Odboru za prava djeteta². Do 7. listopada 2015. treći fakultativni protokol potpisalo je 50 država, među kojima i Republika Hrvatska (nadalje: RH), a ratificiralo ga je 19 država.³ U državama članicama koje su ga ratificirale stupio je na snagu 14. travnja 2014.

Sustav postupovnih mehanizama u okviru nacionalnih pravnih sustava država koje su ga ratificirale smatra se temeljem sustava kojim se jamči zaštita ljudskih prava djeci, dok je pritužba koju predviđa treći fakultativni protokol dopunska mogućnost u slučaju da taj sustav zakaže. Pritužbom se, osim zbog povrede prava zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta⁴, može zahtijevati zaštita zbog povrede Fakultativnog protokola o djeci u oružanim sukobima⁵ (nadalje: prvi fakultativni protokol) i Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj pornografiji i dječjoj pros-

1 Fakultativni protokol o postupku u povodu pritužbi iz 2011. godine (engl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, UN-Dok. A/HRC/17/L.8).

2 Odbor za prava djeteta (engl. Committee on the Rights of the Child, CRC) sastavljen je od 18 međunarodnih neovisnih stručnjaka koji se bave ljudskim pravima te čini nadzorno tijelo za provođenje odredbi Konvencije o pravima djeteta te protokola uz Konvenciju.

3 Na dan 7. kolovoza 2015. među 50 država potpisnica trećega fakultativnog protokola jesu Albanija, Andora, Argentina, Austrija, Belgija, Benin, Brazil, Cape Verde, Čile, Kostarika, Bjelokosna Obala, Republika Hrvatska, Cipar, Republika Češka, Ekvador, El Salvador, Finska, Francuska, Savezna Republika Njemačka, Gana, Gvineja Bisau, Irska, Italija, Lihtenštajn, Litva, Luksemburg, Madagaskar, Maldivi, Mali, Malta, Mauricius, Mongolija, Crna Gora, Maroko, Paragvaj, Peru, Poljska, Portugal, Rumunjska, Senegal, Srbija, Sejšeli, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Tajland, bivša Jugoslavenska Republika Makedonija, Turska, Ukrajina i Urugvaj.

Ratificirale su ga Albanija, Andora, Argentina, Belgija, Bolivija, Čile, Kostarika, El Salvador, Gabon, Savezna Republika Njemačka, Irska, Monako, Mongolija, Crna Gora, Portugal, Slovačka, Španjolska, Tajland i Urugvaj.

4 Konvencija o pravima djeteta (SL SFRJ, br. 15/1990.; NN _ MU, br. 12/1993., 20/1997.)

5 Fakultativni protokol o djeci u oružanim sukobima iz 2002. godine (engl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict, A/RES/54/263)

tituciji uz Konvenciju o pravima djeteta⁶ (nadalje: drugi fakultativni protokol). Trećim fakultativnim protokolom predviđene su tri posebne procedure, postupak u povodu individualne pritužbe pojedinaca ili skupine pojedinaca (ili drugih osoba u njihovo ime) koji tvrde da su žrtve kršenja, od strane države stranke, nekog od prava koje je predviđeno Konvencijom o pravima djeteta te njezina dva fakultativna protokola (arg. ex čl. 5.), postupak u povodu međudržavne pritužbe (arg. ex čl. 12.) te istražni postupak u slučaju teških ili sustavnih kršenja prava iz Konvencije o pravima djeteta ili njezina dva fakultativna protokola, a koja može uključiti i posjet području države stranke (arg. ex čl. 13.). Međutim, u odnosu na predviđena rješenja najveća je zamjerka upućena izostavljanju mogućnosti podnošenja svojevrstne kolektivne pritužbe koja je bila predviđena prijedlogom trećega fakultativnog protokola. U tom smislu najprije će se prikazati postupak u povodu individualne pritužbe, a potom će se pokušati preispitati uloga koju bi kolektivna pritužba imala u ostvarivanju zaštite prava djece u skladu s trećim fakultativnim protokolom. Iznijet će se rješenja nekih od država u čijim su nacionalnim pravnim sustavima u primjeni mehanizmi za ostvarivanje kolektivne zaštite prava djece. Zaključno će se usporediti prednosti i nedostaci postupaka u povodu pritužbi prema trećem fakultativnom protokolu kao sustavu od kojega se očekuje da će unaprijediti zaštitu prava djece na nacionalnoj te međunarodnoj razini u odnosu na postupak pred Europskim sudom za ljudska prava (nadalje: ESLJP). Pritom će se razmotriti njegov doprinos u izgradnji učinkovitoga hrvatskoga zakonodavnog okvira te pravne prakse povezane s povredom prava djeteta.

2. Postupak u povodu individualne pritužbe pojedinaca ili skupine pojedinaca

Mogućnost podnošenja individualne pritužbe pojedinaca ili skupine pojedinaca predviđenu člankom 5. trećega fakultativnog protokola potrebno je tumačiti imajući na umu da je, kako to proizlazi iz preambule trećega fakultativnog protokola, njegova svrha reafirmirati položaj djeteta kao nositelja postupovnih prava, s obzirom na to da njegov specifičan položaj ovisnosti o roditeljima ili drugim osobama koje o njemu skrbe može imati ograničavajući ili nepovoljan učinak na mogućnost ostvarivanja njegovih prava. Također, treba imati na umu i to da je donošenje trećega fakultativnog protokola imalo za cilj ojačati nacionalne pravne sustave u području pružanja zaštite prava djeteta i ponuditi postupovne mehanizme komplementarne onima na nacionalnoj razini. Usto, naglašava se da se u postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta ima voditi računa o najboljem interesu djeteta (arg. ex čl. 2.) te činjenici da takvi postupci trebaju biti prilagođeni djeci (arg. ex čl. 3.).

Individualnu pritužbu Odboru za prava djeteta može podnijeti pojedinac ili skupina osoba ili to u njihovo ime može učiniti treća osoba protiv države stranke zbog povrede prava zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta te prvim i drugim fakultativnim protokolom (arg. ex čl. 5. st. 1.). Ako treća osoba podnosi pritužbu u ime pojedinca ili skupine osoba, potrebna je suglasnost tih osoba, osim u iznimnim slučajevima kada se može opravdati podnošenje pritužbe bez suglasnosti (arg. ex čl. 5. st. 2.). To odgovara činjenici da se u postupku u povodu pri-

⁶ Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj pornografiji i dječjoj prostituciji uz Konvenciju o pravima djeteta iz 2002. godine (engl. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, A/RES/54/263)

tužbe vodi računa o dobrobiti djeteta te ostvarenju najboljeg interesa djeteta. Odbor za prava djeteta može čak odbiti razmotriti pritužbu ako procijeni da to ne odgovara najboljem interesu djeteta.⁷

Postupajući u povodu pritužbe Odbor za prava djeteta dužan je utvrditi je li dopuštena, ispitujući pritom je li iz pritužbe vidljivo tko je podnosi (arg. ex čl. 7. t. a), je li podnesena u pisanom obliku (arg. ex čl. 7. t. b), predstavlja li povredu prava na podnošenje pritužbe ili je protivna odredbama Konvencije o pravima djeteta i prvoga i drugog fakultativnog protokola, je li već u povodu iste stvari prije bila podnesena pritužba Odboru za prava djeteta ili se o njoj odlučivalo odnosno odlučuje u drugom međunarodnom istražnom postupku ili postupku radi sklapanja nagodbe (arg. ex čl. 7. t. d), jesu li iscrpljena sva raspoloživa sredstva pravne zaštite prema nacionalnom pravu (osim u slučajevima kada je primjena sredstava pravne zaštite prema nacionalnom pravu bezrazložno produljena ili nije vjerojatno postizanje učinkovitog rješenja) (arg. ex čl. 7. t. e), ima li dostatnu i valjanu činjeničnu osnovu (arg. ex čl. 7. t. f), jesu li se činjenice koje čine određeni događaj koji pruža osnovu za podnošenje pritužbe dogodile prije stupanja na snagu trećega fakultativnog protokola u državi stranci, osim ako još traju (arg. ex čl. 7. t. g) te je li pritužba podnesena u roku od godine dana od iscrpljenja sredstava pravne zaštite, osim u slučajevima u kojima podnositelj može dokazati da pritužbu nije bilo moguće podnijeti u predviđenom roku (arg. ex čl. 7. t. h).

U postupcima u kojima se odlučuje o pravima djeteta podjednako u nacionalnim pravnim sustavima i europskim te međunarodnim dokumentima, osobito u europskim instrumentima iz područja obiteljskog prava kao i u Europskoj konvenciji o ostvarivanju dječjih prava⁸, načelo žurnog postupanja jedno je od vladajućih postulata. U skladu s tim, treći fakultativni protokol predviđa da u slučaju potrebe za žurnim postupanjem Odbor za prava djeteta u bilo kojem trenutku nakon primitka pritužbe, a prije donošenja odluke o glavnoj stvari, može podnijeti na hitno razmatranje zahtjev državi stranci da odredi privremene mjere kojima bi se, u iznimnim okolnostima, spriječio nastanak nepopravljivih posljedica osobi ili osobama za koje se tvrdi da su im povrijeđena prava (arg. ex čl. 6. st. 1.). Nadalje, Odbor za prava djeteta u postupku u povodu pritužbe nastojat će donijeti odluku što prije, uzimajući u obzir podnesenu dokumentaciju, pod uvjetom da je ona učinjena dostupnom strankama (arg. ex čl. 10. st. 1.). Usto, ako je Odbor za prava djeteta podnio zahtjev državi stranci za određivanje privremene mjere, ubrzat će postupak u povodu pritužbe u kojemu donosi odluku o glavnom pitanju (arg. ex čl. 10. st. 3.).

Nakon razmatranja pritužbe, Odbor za prava djeteta izvijestit će stranke o stavovima koje je zauzeo kao i o eventualnim preporukama (arg. ex čl. 10. st. 5.). Država stranka će uzeti u obzir stavove i eventualne preporuke, dat će odgovor u pisanom obliku te izvijestiti o poduzetim radnjama ili radnjama koje se namjeravaju poduzeti u svjetlu stavova i eventualnih preporuka Odbora za prava djeteta (arg. ex čl. 11. st. 1.). Odbor za prava djeteta može zatražiti od države stranke da ga oba-

⁷ Usporedi Payandeh, Mehrdad, *The Individual Complaints Procedure under the United Nations Convention on the Rights of the Child-The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure from the German Legal Perspective*, National Coalition for the Implementation of the UN-Convention on the Rights of the Child in Germany and Kindernothilfe e. V., Berlin, 2013., str. 20.

⁸ Odredba čl. 7. Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava (NN - MU, br. 1/2010.)

vijesti o radnjama poduzetima u skladu s njegovim stavovima ili eventualnim preporukama ili nagodbom, ako je sklopljena, uključujući, ako to Odbor za prava djeteta ocijeni prikladnim, pri podnošenju naknadnih izvješća u skladu s odredbom čl. 44. Konvencije, odredbom čl. 12. Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj pornografiji i dječjoj prostituciji uz Konvenciju o pravima djeteta ili odredbom čl. 8. Fakultativnog protokola o djeci u oružanim sukobima, ako su te odredbe primjenjive (arg. ex čl. 11. st. 2).

Budući da odredba čl. 5. st. 1. trećega fakultativnog protokola predviđa da je na pokretanje postupka ovlašten pojedinac ili skupina osoba čija su prava povrijeđena ili to u njihovo ime može učiniti treća osoba protiv države stranke, potrebno je pokušati predvidjeti krug osoba ovlaštenih za pokretanje postupka u povodu individualne pritužbe.

2.1. Pravo na podnošenje individualne pritužbe

Premda Konvencija o pravima djeteta predviđa zaštitu prava djeteta (arg. ex čl. 1.), slijedom čega bi za pokretanje postupka u povodu individualne pritužbe također trebalo biti ovlašteno dijete ili skupina djece, ostavljajući mogućnost da postupak u povodu individualne pritužbe pokrene pojedinac ili skupina osoba, krug ovlaštenika u skladu s odredbom čl. 5. st. 1. trećega fakultativnog protokola proširen je te obuhvaća i punoljetne osobe čija su prava povrijeđena prije 18. godine života.⁹ Pravna literatura naglašava prednost ovako postuliranog ovlaštenja za podnošenje individualne pritužbe, ističući u prilog tome i okolnost da je u revidiranom prijedlogu trećega fakultativnog protokola¹⁰ bilo predviđeno da se mogućnost podnošenja individualne pritužbe odnosi i na osobe koje tvrde „da su kao djeca pretrpjeli povredu prava”.¹¹ Međutim, konačni tekst to izrijeком ne navodi.

Nadalje, budući da odredba čl. 5. st. 1. trećega fakultativnog protokola ne regulira izrijeком zastupanje djeteta ili skupine djece u postupku u povodu individualne pritužbe, ostaje otvoreno treba li dijete ili skupinu djece zastupati zakonski zastupnik, najčešće roditelj djeteta. U tom je smislu već pri donošenju trećega fakultativnog protokola otvorena rasprava o tome može li se pravo djeteta odnosno skupine djece na adekvatan način ostvariti, ako mu zakonski zastupnik ne pruži potrebnu pomoć da izrazi vlastito mišljenje u postupku u povodu individualne pritužbe. Iako su zagovaratelji ideje da se odredbom čl. 5. st. 1. predvidi obvezno zakonsko zastupanje djeteta ili skupine djece upozorili na slučajeve u kojima je zbog nedostataka u smislu adekvatnog zastupanja došlo do postupovnih povreda, a koje su u pravnoj teoriji ocijenjene kao povreda obveze na zaštitu koju jamči Konvencija o pravima djeteta¹², prevladalo je shvaćanje da okolnost da se takav zahtjev redovito postavlja u nacionalnom pravu nije dovoljan argument. Istodobno, ističe se da se izostavljanjem zahtjeva za obvezno zakonsko zastupanje djeteta ili skupine djece u postupku u povodu individu-

9 Usporedi Payandeh, op. cit. (bilj. 8), str. 23.

10 Čl. 6. revidiranog Prijedloga Nacrta Fakultativnog protokola koji je priredio izvjestitelj radne a izradu Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, UN-Dok. A/HRC/WG.7/2/4.

11 Löhr, Tillmann, *Die Individualbeschwerde zur Kinderrechtskonvention*, Menschenrechtsmagazin, 2 (2011.), str. 115-128. na str. 120-121.

12 Löhr, ibid.

13 Odredba čl. 12. Konvencije o pravima djeteta

14 Usporedi Löhr, op. cit. (bilj. 12), str. 120.

alne pritužbe ide za tim da se u skladu s Konvencijom o pravima djeteta poštuje djecu kao nositelje postupovnih prava i obveza.^{13,14} Naime, osim što bi se ograničilo pravo djeteta na podnošenje individualne pritužbe, inzistiranjem na zakonskom zastupanju zanemaruje se činjenica da interesi djeteta te roditelja odnosno zakonskih zastupnika nisu uvijek podudarni.¹⁵

Ipak, predviđena je mogućnost da dijete ili skupinu djece u postupku u povodu individualne pritužbe zastupa treća osoba (arg. ex čl. 5. st. 1.). Uzima se da je takvo zastupanje djeteta ili skupine djece predviđeno radi zaštite prava djece koja s obzirom na dob, prirodu prava koja su povrijeđena ili okolnosti slučaja nisu u mogućnosti samostalno zastupati vlastita prava i interese.¹⁶ Pritom, nije jasno tko se sve smatra trećom osobom u smislu odredbe čl. 5. st. 2. te koje se pretpostavke moraju ispuniti kako bi se postupanje treće osobe kao podnositelja pritužbe moglo smatrati opravdanim.

Budući da je precizirano da je zastupanje moguće isključivo uz suglasnost djeteta ili skupine djece, osim u iznimnim okolnostima kada podnositelj pritužbe može dokazati opravdanost postupanja bez potrebne suglasnosti (arg. ex čl. 5. st. 2.), Odboru za prava djeteta ostavljena je mogućnost da u slučajevima kada posumnja da je suglasnost djeteta dana zbog neprimjerenog pritiska zatraži dodatne informacije koje će se prikupiti od trećih osoba ili organizacija koje ne sudjeluju u postupku (arg. ex čl. 13. st. 2. Pravila postupka Odbora za prava djeteta¹⁷; čl. 3. st. 2. trećega fakultativnog protokola). Iznimnim okolnostima zbog kojih je opravdano zastupanje bez suglasnosti djeteta ili skupine djece smatraju se okolnosti u kojima dijete zbog specifične situacije u kojoj se nalazi, svoje dobi ili zrelosti nije u mogućnosti dati suglasnost (arg. ex čl. 13. st. 3. Pravila postupka Odbora za prava djeteta). Takvo, pak, zastupanje traži da Odbor za prava djeteta pri postupanju uzme u obzir najbolji interes djeteta i ako je moguće, mišljenje djeteta (arg. ex čl. 3. st. 2. trećega fakultativnog protokola).

2.2. Izostanak prava na podnošenje kolektivne pritužbe

Opsežna rasprava u smislu uvođenja mogućnosti podnošenja kolektivne pritužbe u konačan tekst trećega fakultativnog protokola okončana je uz zaključak da njezini zagovaratelji nisu ponudili dovoljno jasna obrazloženja o tome na koji bi se način implementirala te primjenjivala u odnosu na postojeće mehanizme.¹⁸ Brojne su kritike upućene neuključivanju kolektivne pritužbe u treći fakultativni protokol. Neki teoretičari ističu da se time znatno umanjila učinkovitost procedura predviđenih trećim fakultativnim protokolom, s obzirom na to da su kolektivne pritužbe djelotvoran način osiguravanja prava na podnošenje pritužbe djeci, uključujući onu djecu koja nisu u mogućnosti podnijeti tužbu ili ih nije moguće identificirati, kao u slučajevima djece žrtava oružanih sukoba ili dječje

15 de Beco, Gauthier, *The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure: Good News?*, Human Rights Law Review, 13 (2013.), str. 367-387., na str. 380.

16 Usporedi Payandeh, op. cit. (bilj. 8), str. 24.

17 Pravila postupka Odbora za prava djeteta iz 2015. godine (engl. *Rules of procedure of the Committee on the Rights of the Child*, CRC/C/4/Rev 4)

18 de Beco, op. cit. (bilj. 16), str. 383.

19 Jensen, Lisbeth Dina, *New Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child*, <http://resourcecentre.savethechildren.se/node/3730>. Usporedi Gerber, Paula, *The new Optional protocol to the Convention on the rights of the child: Ten things you should know*, *Alternative Law Journal*, 37 (2012.) 2, str. 111-115., na str. 114.

20 Jensen, *ibid.*

pornografije.¹⁹ Drugi čak izostavljanje kolektivne pritužbe vide kao potvrdu ideje da su djeca „miniljudi s minipravima”.²⁰

Za razumijevanje procjene o izostavljanju kolektivne pritužbe iz konačnog teksta trećega fakultativnog protokola korisna je usporedba postupka u povodu individualne pritužbe s pojedinačnim zahtjevom za pokretanje postupka pred ESLJP-om zbog povrede ljudskih prava u skladu s odredbom čl. 34. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda²¹ (nadalje: EK). Naime, ESLJP može primati zahtjeve bilo koje fizičke osobe, nevladine organizacije ili skupine pojedinaca koji tvrde da su žrtve povrede prava priznatih EK-om ili dodatnim protokolima što ih je počinila država stranaka (arg. ex čl. 34. EK). Očito, pri podnošenju zahtjeva za zaštitu ljudskih prava u skladu s Europskom konvencijom također je potrebno individualizirati ga odnosno navesti pojedince čija su prava povrijeđena. Nije dopušteno podnošenje zahtjeva za zaštitu prava in abstracto, niti podnošenje *actio popularis*.²² Unatoč tome što je u 2009. godini potencirano istraživanje utjecaja primjene skupne tužbe u okviru predviđanja novih proceduralnih pravila i prakse pred ESLJP-om, činjenica da do danas nije bilo pomaka u tome smjeru naslućuje da je ipak zadržano shvaćanje da se pristup ESLJP-u treba dopustiti samo onima čije je subjektivno pravo povrijeđeno.

Ipak, izostanak mogućnosti podnošenja kolektivne pritužbe na temelju trećega fakultativnog protokola opravdano se smatra nedostatkom, s obzirom na to da bi se podnosila protiv teških i uzastopnih povreda prava djeteta, pri čemu se pripadnike skupine djece ne bi trebalo posebno imenovati odnosno identificirati (in abstracto). Ovlaštenje na podnošenje kolektivne pritužbe pripadalo bi nacionalnim institucijama koje se bave zaštitom ljudskih prava, nevladinim organizacijama te pravobraniteljima (arg. ex čl. 7. st. 2. prijedloga trećega fakultativnog protokola). U prilog mogućnosti podnošenja kolektivne pritužbe trebalo bi uzeti u obzir specifičnu ranjivost djece kao i činjenicu da brojni činitelji uvjetuju otežan pristup djece pravosuđu već na nacionalnoj razini. Tako bi kolektivna pritužba osiguravala da u slučajevima gdje nije izgledno da bi djeca čija su prava povrijeđena imala interesa pokretati postupke u povodu individualne pritužbe, bilo zbog prirode povrede prava (slučajevi seksualnog zlostavljanja ili diskriminacije), bilo zbog obilježja skupine (dob djece ili okolnost da je riječ o djeci s poteškoćama u razvoju), postupak zbog tih povreda prava u ime unaprijed neodređenog broja pripadnika skupine podnese nevladina organizacija ili pravobranitelj. Ujedno, time bi se izbjegla potreba uključivanja odnosno izlaganja djeteta odnosno skupine djece postupku u povodu pritužbe, što je osobito važno u slučajevima osobito delikatnih povreda prava (strah od stigmatizacije, potreba za svjedočenjem). Također, na taj bi se način razriješile dvojbe u smislu osiguravanja tajnosti podataka, jer su pojedine države upozorile da o tome posebno treba voditi računa u postupcima u kojima sudjeluju djeca. Usto, kolektivna je pritužba preventivnoga karaktera i može pridonijeti stavljanju izvan snage zakona kojim se, primjerice, eksploatiraju djeca na radu ili se ženskoj djeci onemogućuje školovanje.²³

21 Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN - MU, br. 18/1997., 6/1999., 14/2002., 13/2003., 9/2005., 1/2006., 2/2010.)

22 Usporedi Open Door and Dublin Well Woman protiv Irske, 14234/88, presuda od 29. listopada 1992.

23 Usporedi Newell, Peter, *Collective communications - an essential element in the new Optional Protocol for the Convention on the Rights of the Child*, UN-Dok. A/HRC/WG.7/1/CRP.2, str. 5.

Unatoč iznesenim argumentima, postojeće rješenje dopušta nacionalnim institucijama koje se bave zaštitom ljudskih prava, nevladinim organizacijama te pravobraniteljima isključivo mogućnost da podnesu individualnu pritužbu uz suglasnost skupine djece.

Ipak, prije negoli se ideja kolektivne pritužbe kao učinkovitog mehanizma za ostvarenje zaštite prava djeteta koja jamči Konvencija o pravima djeteta posve stavi u stranu, potrebno je osvrnuti se na razvoj kolektivne zaštite prava djeteta na nacionalnoj razini. U okviru usporedbe rješenja unutar pravnih sustava odabrani su pravni sustavi Austrije, Nizozemske, Engleske i Walesa te Hrvatske.

3. Postupak kolektivne zaštite dječjih prava u pojedinim nacionalnim pravnim sustavima

3.1. Austrija

Za razliku od Europske konvencije, koja u Austriji ima snagu saveznog ustavnog zakona, Konvencija UN-a o pravima djeteta, premda ratificirana, nema snagu ustavnoga zakona te nije izravno primjenjiva. Međutim, u 2011. godini donesen je savezni Ustavni zakon o pravima djeteta, kojim su propisana ključna prava koja jamči Konvencija UN-a o pravima djeteta. Premda u austrijskom pravnom sustavu Konvencija o pravima djeteta po pravnoj snazi nije iznad zakona, nacionalni se zakoni tumače u skladu s odredbama Konvencije.

U slučajevima povrede prava djeteta zajamčenih austrijskim ustavom, saveznim Ustavnim zakonom o pravima djeteta ili Konvencijom o pravima djeteta predviđena je mogućnost podnošenja zahtjeva za pružanje pravne zaštite. Tako u slučaju da je radnjom ili odlukom upravnog tijela povrijeđeno pravo djeteta, po okončanju postupka pred upravnim tijelom ili građanskim sudom moguće je podnijeti tužbu ustavnom sudu u skladu s odredbom članka 144. austrijskog ustava. Prema austrijskom građanskom postupovnom pravu nije moguće podnijeti tužbu zbog povrede prava ako iz tužbe nije vidljivo čije je pravo povrijeđeno. Jedini oblik podnošenja tužbe u ime skupine pojedinaca je suparničarstvo (*Streitgenossenschaft*). Nevladina organizacija može podnijeti tužbu zbog povrede prava samo ako je za to posebno ovlaštena.²⁴

3.2. Engleska i Wales

U Engleskoj i Walesu ratificirana Konvencija o pravima djeteta nije po pravnoj snazi iznad zakona, no odredbe nacionalnog prava tumače se u skladu s odredbama Konvencije. Budući da odredbe Konvencije o pravima djeteta još nisu implementirane u nacionalno pravo, već je zaštita prava djeteta u okviru korpusa ljudskih prava preuzeta u nacionalno pravo donošenjem Zakona o ljudskim pravima iz 1998. godine, uzima se da zaštita prava djeteta u Ujedinjenom Kraljevstvu nije cjelovito uređena. Dijete i njegov zastupnik mogu podnijeti tužbu zbog povrede prava djeteta u skladu s pravilima postupovnog prava, dok uz dopuštenje Visokog suda mogu osporiti odluku javnog tijela. U slučaju povrede odredaba Zakona o ljudskim pravima, neovisno o tome koji se od tih postupaka pokreće, predviđen je rok za pokretanje postupka u trajanju od godinu dana od trenutka povrede prava. U slučaju osporavanja odluke upravnog tijela nije nužno individualizirati predmet spora ni omogućiti sudjelovanje djetetu u postupku. Nevladine organizacije mogu u vlastito ime započeti

²⁴ Access to justice for children Challenging violations of children's rights: Completed access to justice reports, Austrija, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.

postupak u kojemu se osporava odluka upravnog tijela ako mogu dokazati postojanje „dostatnog interesa” za vođenje postupka.

Uz reprezentativnu tužbu kojom pojedinac može zahtijevati zaštitu prava skupine pojedinaca „koji imaju istovjetan interes”, pri čemu se svakog tužitelja mora posebno navesti, predviđena je i mogućnost suda da dopusti tzv. *group litigation order* kojim se rješava velik broj pojedinačnih tužbi u istom postupku objedinjavanjem zajedničkih činjeničnih i pravnih pitanja.²⁵

3.3. Nizozemska

U Nizozemskoj je ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta ona postala dijelom nacionalnog zakonodavstva, a po pravnoj je snazi iznad zakona. U slučaju povrede onih prava koja su zajamčena Konvencijom o pravima djeteta koja se mogu izravno primjenjivati u nizozemskom pravnom sustavu, postupak pred sudom može pokrenuti dijete ili njegov zastupnik. Usto, zbog povrede prava odlukom upravnog tijela prije pokretanja postupka pred upravnim sudom potrebno je podnijeti prigovor upravnom tijelu.

Pri pokretanju postupka u povodu kolektivne tužbe potrebno je navesti sve tužitelje. Udruge ili zaklade ovlaštene su pokretati postupke u povodu kolektivne tužbe u ime drugih osoba ako na adekvatan način mogu zastupati njihove interese. Sud donosi deklaratornu presudu kojom utvrđuje odgovornost tuženika za nastalu povredu prava. Prema nizozemskom upravnom pravu nevladine udruge mogu podnijeti tužbu zbog povrede prava djeteta odlukom upravnoga tijela ako je tom odlukom povrijeđen „kolektivni interes čijom se zaštitom te udruge bave”.²⁶

3.4. Republika Hrvatska

U hrvatskom pravnom sustavu ratificirana Konvencija o pravima djeteta izravno se primjenjuje te je po svojoj pravnoj snazi iznad zakona. Djeca i njihovi zakonski zastupnici ovlaštene su pokrenuti postupak zbog povrede prava zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta pred sudom. Dodatnu garanciju ostvarenja prava u skladu s Konvencijom o pravima djeteta čini mogućnost pokretanja postupka podnošenjem ustavne tužbe pred Ustavnim sudom, koji je neovisan u odnosu na sudbenu vlast u RH. U slučaju da je pojedinačnim aktom kojim je odlučeno o pravima i obvezama povrijeđeno temeljno ljudsko pravo ili temeljne slobode zajamčene Ustavom Republike Hrvatske²⁷ (nadalje: Ustav RH), moguće je pokrenuti postupak pred Ustavnim sudom. Mogućnost da dijete samostalno podnese udružnu tužbu nije predviđena odredbama posebnih zakona koji predviđaju mogućnost pokretanja postupka kolektivne pravne zaštite, Zakonom o zaštiti potrošača iz 2014. godine²⁸ (nadalje: ZZP iz 2014. godine) i Zakonom o suzbijanju diskriminacije iz 2009. godine²⁹ (nadalje: ZSD iz 2009. godine). Međutim, s obzirom na to da je Uredbom Vlade o određivanju osoba ovlaštenih za pokretanje

25 Access to justice for children Challenging violations of children’s rights: Completed access to justice reports, Engleska i Wales, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.

26 Access to justice for children Challenging violations of children’s rights: Completed access to justice reports, Nizozemska, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.

27 Ustav Republike Hrvatske (NN, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 124/2000., 28/2001., 41/2001., 55/2001., 76/2010., 85/2010., 5/2014.)

28 Zakon o zaštiti potrošača iz 2014. godine (NN, br. 41/2014.)

29 Zakon o suzbijanju diskriminacije iz 2009. godine (NN, br. 85/2008.)

postupka radi zaštite kolektivnih interesa potrošača iz 2009. godine³⁰ (nadalje: Uredba iz 2009. godine) u vezi s odredbom čl. 107. st. 2. Zakona o zaštiti potrošača iz 2014. godine bilo predviđeno da je na pokretanje postupka podnošenjem udružne tužbe za zaštitu potrošača ovlašten pravobranitelj za djecu, iz toga se da zaključiti da je prethodno bila predviđena mogućnost kolektivne pravne zaštite skupine djece *in abstracto* odnosno neovisno jesu li im kao potrošačima povrijeđena ili ugrožena prava. Odluka o određivanju tijela i osoba ovlaštenih za pokretanje postupka za zaštitu kolektivnih interesa potrošača iz 2014. godine³¹ (nadalje: Odluka iz 2014. godine) koja je zamijenila Uredbu iz 2009. godine, pak, ne predviđa ovlaštenje pravobranitelja za djecu na pokretanje postupka kolektivne pravne zaštite. Eventualno, trebalo bi razmotriti bi li pravobranitelj za djecu bio ovlašten pokrenuti postupak u skladu s odredbom čl. 502. a st. 1. ZPP-a, koja predviđa da su na podnošenje tužbe za zaštitu kolektivnih interesa i prava ovlaštene udruge, tijela, ustanove te druge organizacije ili u skladu s odredbom čl. 24. st. 1. ZSD koja također predviđa da su na podnošenje antidiskriminacijske udružne tužbe ovlaštene udruge, tijela, ustanove ili druge organizacije. Pritom, bilo bi potrebno odrediti zbog kojih bi se povreda kolektivnih interesa i prava djece mogla podnijeti udružna tužba u skladu s odredbom čl. 502. a st. 1. ZPP-a s obzirom na to da odredba čl. 502. a st. 2. ZPP-a predviđa da kolektivni interesi mogu biti interesi koji se tiču čovjekova okoliša i životne sredine, moralni, manjinski, potrošački, antidiskriminacijski i drugi, iz čega proizlazi da bi se taj krug povreda potencijalno mogao proširiti i na povrede prava djeteta.

4. Zaključak

Premda je donošenje Konvencije o pravima djeteta podiglo razinu garancije prava djece, bez adekvatnog mehanizma pritužbe, a imajući na umu (ne)učinkovitost nacionalnih pravnih sustava, države nije moguće prisiliti da osiguraju ispunjenje obveza preuzetih Konvencijom. U tom smislu individualna pritužba koja omogućuje pojedincima da nakon iscrpljenja nacionalnih pravnih sredstava pokrenu postupak pred Odborom za prava djeteta nameće obvezu državama da osiguraju adekvatne mehanizme kojima će se ostvarivati zaštita prava djece u skladu s Konvencijom o pravima djeteta. Također, individualna pritužba omogućuje da se uputi na pojedinačne povrede prava djeteta u nacionalnom sustavu, koje mogu činiti dio sistemskih povreda, te da se ulože dodatni naponi kako bi ih se uklonilo. No, pritom treba voditi računa da uz mogućnost podnošenja individualne pritužbe u skladu s trećim fakultativnim protokolom postoje i drugi mehanizmi pomoću kojih djeca mogu ostvariti zaštitu prava. Nakon iscrpljenja nacionalnih pravnih sredstava u slučaju povrede temeljnih ljudskih prava djetetu je na raspolaganju postupak pred ESLJP-om. No, u skladu s Konvencijom, zaštiti prava djeteta pred ESLJP-om ne pristupa se različito u odnosu na zaštitu prava punoljetnih osoba. U okviru Konvencije tako nisu oblikovane posebne odredbe kojima se štite prava djece te koje vode računa o specifičnom položaju odnosno ranjivosti i ovisnosti djece kao stranaka postupka. Međutim, ESLJP u više je navrata pri donošenju odluke, tumačeći Konvenciju, uzimao u obzir način na koji garanciju prava djeteta u nacionalnim pravnim sustavima predviđa Konvencija o pravima djeteta. Stoga bi trebalo razmotriti je li okolnost da Konvencija ne sadržava posebne odredbe o zaštiti dječjih

³⁰ Uredba Vlade o određivanju osoba ovlaštenih za pokretanje postupka radi zaštite kolektivnih interesa potrošača iz 2009. godine (NN, br. 124/2009.)

³¹ Odluka o određivanju tijela i osoba ovlaštenih za pokretanje postupka za zaštitu kolektivnih interesa potrošača iz 2014. godine (NN, br. 105/2014.)

ljudskih prava dostatan razlog da dijete čija su prava povrijeđena umjesto postupka pred ESLJP-om pokrene postupak u povodu individualne pritužbe. Treba tako uzeti u obzir da, za razliku od formalnog postupanja ESLJP-a, koji u povodu pojedinačnih zahtjeva provodi postupak i donosi odluku koja je u svim nacionalnim sustavima koji predviđaju da se u povodu te odluke može preispitati i izmijeniti odluka nacionalnog suda kojim je povrijeđeno pravo zajamčeno Konvencijom pravno obvezujuća, postupanje Odbora za prava djeteta znatno je neformalnije, a preporuke koje se daju nisu obvezujuće za države, premda su ih one dužne razmotriti. Dodatno, trebalo bi preispitati bi li u smislu dužine trajanja postupka, troškova postupanja te općenito mogućnosti pristupanja djeteta ESLJP-u odnosno Odboru za prava djeteta za dijete bilo oportunije pokrenuti postupak pred ESLJP-om ili pred Odborom za prava djeteta, što će biti moguće tek nakon što postupak u povodu individualne pritužbe bude određeno (duže) vrijeme u primjeni.

Analiza mogućnosti pokretanja postupaka radi kolektivne zaštite prava djece u nacionalnim pravnim sustavima Austrije, Engleske i Walesa, Nizozemske i Hrvatske pokazala je da nacionalni mehanizmi kolektivne pravne zaštite nisu prepoznati kao učinkovita sredstva za ostvarenje pravne zaštite skupine djece čija su prava povrijeđena ili ugrožena. Usto, čl. 34. Konvencije ne predviđa pokretanje postupka pred ESLJP-om skupini pojedinaca koji nisu pojedinačno navedeni odnosno identificirani te koji nisu stvarno pretrpjeli povredu prava. U svjetlu nedostatne primjene mehanizama kolektivne zaštite na nacionalnoj razini, kao i ograničenja koje postavlja Konvencija u odnosu na pokretanje postupka pred ESLJP-om koje je dopušteno samo skupini pojedinaca čija su prava povrijeđena, čini se da bi kolektivna pritužba koja bi, umjesto odlučivanja u velikom broju postupaka u povodu pojedinačnih pritužbi (na čija smo ograničenja upozorili) omogućavala da Odbor za prava djeteta donese odluku u jednom postupku, razmatrajući kolektivnu pritužbu koja je podnesena zbog povrede teških i uzastopnih povreda prava unaprijed neodređene, ali odredive skupine djece bila značajno sredstvo, komplementarno individualnoj pritužbi, u osiguravanju adekvatne zaštite prava djece u slučajevima kada nacionalni pravni sustavi zakažu. U prilog toj tvrdnji moguće je istaknuti sljedeće:

- a) I u drugim međunarodnim instrumentima prisutna je mogućnost podnošenja kolektivne pritužbe, koji su se pokazali učinkovitim sredstvima za ostvarenje prava skupina pojedinaca. Među njima je posebno važno istaknuti Dodatni protokol Europskoj socijalnoj povelji kojim se uspostavlja sustav kolektivnih pritužbi. Naime, dosad je podnesen velik broj pritužbi zbog povrede prava djece, na području diskriminacije, dječjeg rada, nasilja nad djecom te posebne edukacije djece u skladu s Dodatnim protokolom Europskoj socijalnoj povelji.³²
- b) Međunarodni instrumenti za zaštitu prava djece trebali bi voditi računa o položaju djeteta kao slabije stranke u postupku te bi u tom smislu postupak u povodu kolektivne pritužbe pridonosio ostvarenju prava djeteta na pravnu zaštitu kod teških i uzastopnih povreda, čak i ako ne bi postojao interes za pokretanje postupka u povodu individualne pritužbe. Primjena kolektivne pritužbe pokazala bi ima li mjesta proširenju primjene kolektivne pritužbe i na povrede prava djece koje nisu teške i uzastopne, kao što je to opetovano isticano još u studiju izrade prijedloga trećega fakultativnog protokola.³³

32 Ukupno je 118 kolektivnih pritužbi podneseno dosad (stanje na dan 22. 10. 2015.). Vidi više http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/Complaints_en.asp).

33 Newell, op. cit. (bilj. 24), str. 6.

- c) Za razliku od postupka u povodu individualne zaštite kojom se postiže represivna pravna zaštita, u postupku u povodu kolektivne pritužbe, u kojemu se pruža pravna zaštita in abstracto, ostvaruje se preventivna pravna zaštita. Njome se može postići uklanjanje normativnog okvira ili njegova izmjena kao i prekid prakse koja u nacionalnom pravnom sustavu dovodi do povrede prava djece zajamčenih Konvencijom o pravima djeteta.
- d) Učinak kolektivne pritužbe ogledao bi se i u ustaljivanju prakse u smislu povreda prava djeteta čija se zaštita zahtijeva podnošenjem kolektivnih pritužbi. To bi, pak, omogućilo državama da, tumačeći stavove i preporuke Odbora za prava djeteta u postupcima u povodu kolektivne pritužbe, usklade svoje zakonodavstvo i praksu na području zaštite prava djeteta s obvezama iz Konvencije o pravima djeteta.

Naposlijetku, premda pri donošenju trećega fakultativnog protokola nije predviđena mogućnost pokretanja postupka u povodu kolektivne pritužbe, već samo razmatranje te mogućnosti naslućuje da je prepoznata važnost koju bi mogla imati kao mehanizam kojim bi se ostvarivala zaštita unaprijed neodređene skupine djece. Nedvojbeno, kolektivna pritužba bila bi učinkovito sredstvo u rukama udruga, organizacija i tijela koji se bave zaštitom i promicanjem prava djece, pa tako i pravobranitelja za djecu za otklanjanje manjkavosti u okviru nacionalnoga pravnog sustava. S aspekta hrvatskoga pravnog sustava, uzimajući u obzir djelokrug poslova koje obavlja, da se zaključiti da bi pravobranitelj za djecu bio tijelo koje bi bilo opravdano uvrstiti u krug ovlaštenika za pokretanje postupka u povodu kolektivne pritužbe Odboru za prava djeteta jer štiti, prati i promiče prava i interese djece na temelju Ustava RH, međunarodnih ugovora i zakona te u okviru svoga djelokruga prati usklađenost zakona i drugih propisa u RH koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece s odredbama Ustava RH, Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati izvršavanje obveza RH koje proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece, prati povrede pojedinačnih prava djece i proučava opće pojave i načine povreda prava i interesa djece.

Premda je mogućnost podnošenja kolektivne pritužbe izostala, uloga pravobranitelja za djecu u primjeni trećega fakultativnog protokola nedvojbeno će biti važna, jer širenjem informacija o mogućnostima pokretanja postupka u povodu individualne pritužbe, stalnim praćenjem rada Odbora za prava djeteta te preporuka izdanih u postupku u povodu individualne pritužbe kao i iniciranjem promjena u zakonodavnom okviru ili praksi koja dovodi do povreda prava djece može itekako pridonijeti ne samo da se u RH obveze koje proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta i Protokola osvijeste nego i da se osigura njihovo poštivanje i redovito ispunjavanje.

Literatura

1. de Beco, Gauthier, *The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure: Good News?*, *Human Rights Law Review* 13 (2013.), str. 367-387.
2. Gerber, Paula, *The new Optional protocol to the Convention on the rights of the child: Ten things you should know*, *Alternative Law Journal*, 37 (2012.) 2, str. 111-115.

3. Jensen, Lisbeth Dina, New Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child, <http://resourcecentre.savethechildren.se/node/37303>.Löhr, Tillmann, Die Individualbeschwerde zur Kinderrechtskonvention, Menschenrechtsmagazin, 2 (2011), str. 115-128.
4. Newell, Peter, Collective communications - an essential element in the new Optional Protocol for the Convention on the Rights of the Child, UN-Dok. A/HRC/WG.7/1/CRP.2.
5. Payandeh, Mehrdad, *The Individual Complaints Procedure under the United Nations Convention on the Rights of the Child-The Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure from the German Legal Perspective*, National Coalition for the Implementation of the UN-Convention on the Rights of the Child in Germany and Kindernothilfe e. V., Berlin, 2013.
6. Open Door and Dublin Well Woman protiv Irske, 14234/88, presuda od 29. listopada 1992.
7. Access to justice for children Challenging violations of children's rights: Completed access to justice reports, Austrija, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.
8. Access to justice for children Challenging violations of children's rights: Completed access to justice reports, Engleska i Wales, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.
9. Access to justice for children Challenging violations of children's rights: Completed access to justice reports, Nizozemska, <https://www.crin.org/en/home/law/access>.

Popis citiranih propisa

1. Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava (NN - MU, br. 1/2010.)
2. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (NN _ MU, br. 18/1997., 6/1999., 14/2002., 13/2003., 9/2005., 1/2006., 2/2010.)
3. Konvencija o pravima djeteta (SL SFRJ, br. 15/1990.; NN _ MU, br. 12/1993., 20/1997.)
4. Odluka o određivanju tijela i osoba ovlaštenih za pokretanje postupka za zaštitu kolektivnih interesa potrošača iz 2014. godine (NN, br. 105/2014.)
5. Fakultativni protokol o djeci u oružanim sukobima iz 2002. godine (engl. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*, A/RES/54/263)
6. Fakultativni protokol o postupku u povodu pritužbi iz 2011. godine (engl. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, UN-Dok. A/HRC/17/L.8)
7. Fakultativni protokol o prodaji djece, dječjoj pornografiji i dječjoj prostituciji uz Konvenciju o pravima djeteta iz 2002. godine (engl. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*, A/RES/54/263)
8. Pravila postupka Odbora za prava djeteta iz 2015. godine (engl. *Rules of procedure of the Committee on the Rights of the Child*, CRC/C/4/Rev 4)
9. Prijedlog Nacrta Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, UN-Dok. A/HRC/WG.7/2/4
10. Zakon o suzbijanju diskriminacije iz 2009. godine (NN, br. 85/2008.)
11. Zakon o zaštiti potrošača iz 2014. godine (NN, br. 41/2014.)
12. Uredba Vlade o određivanju osoba ovlaštenih za pokretanje postupka radi zaštite kolektivnih interesa potrošača iz 2009. godine (NN, br. 124/2009.)
13. Ustav Republike Hrvatske (NN, br. 56/1990., 135/1997., 8/1998., 113/2000., 124/2000., 28/2001., 41/2001., 55/2001., 76/2010., 85/2010., 5/2014.)

Danijela Žagar

Ured pravobranitelja za djecu, Hrvatska

AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU REPUBLIKE HRVATSKE U POVODU DONOŠENJA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA UZ KONVENCIJU O PRAVIMA DJETETA O POSTUPKU POVODOM PRITUŽBI

Konvencija o pravima djeteta Ujedinjenih naroda, iako je međunarodni dokument o ljudskim pravima koji ima najveći broj država stranaka¹, u svojim odredbama nije imala predviđen postupak podnošenja i razmatranja pritužbi. Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda (u daljnjem tekstu: Odbor), kao tijelo nadležno za nadzor primjene Konvencije o pravima djeteta, od početka je imao ovlast razmatranja izvješća država stranaka o mjerama koje su poduzele i kojima se ostvaruju dječja prava priznata Konvencijom o pravima djeteta, kao i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava. Međutim, u odnosu na druge međunarodne dokumente o ljudskim pravima, Odbor nije imao ovlasti da djeci žrtvama kršenja prava omogući pomoć u slučaju kršenja njihovih prava.

Nakon obilježavanja 10. godišnjice stupanja na snagu Konvencije o pravima djeteta 1999., Odbor je odlučio razmotriti započinjanje diskusija o fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima djeteta koji bi osigurao mehanizam za individualne pritužbe, kako bi se osigurala dostupnost pravnim lijekovima na međunarodnoj razini u smislu Konvencije o pravima djeteta, potičući države stranke da podrže ove napore.²

Uslijedile su aktivnosti nevladinih organizacija, počevši od njemačke nevladine organizacije Kinder-nothilfe, te višegodišnja kampanja usmjerena na uspostavljanje pritužbenog mehanizma prema Konvenciji o pravima djeteta. Tu inicijativu podržali su Europska mreža pravobranitelja za djecu

1 Status Konvencije o pravima djeteta: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en

2 www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Documents/Recommandations/ten.pdf p.14

(engl. *European Network of Ombudsperson for Children, ENOC*), čiji je član i pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske. Savjetnik ENOC-a Peter Newell i predsjedateljica Odbora za prava djeteta Ujedinjenih naroda Yanghee Lee pozvali su članstvo Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe (engl. *Children's Rights Ombudspersons' Network in South and Eastern Europe, CRONSEE*), čiji je član i pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske, da se pridruži inicijativi za donošenje novoga Fakultativnog protokola. Članovi ove mreže na svojoj su konferenciji koju je 19. i 20. svibnja 2009. u Dubrovniku organizirala pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske podržali tu ideju kao još jedan doprinos osnaživanju djece kao subjekata i nositelja prava.

U lipnju 2009. Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda (engl. *UN Human Rights Council*) osniva Otvorenu radnu grupu koja je razmatrala ideju trećega fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, te su uslijedili rad i pregovori na izradi teksta protokola. Svoje komentare na tekst prijedloga fakultativnog protokola u studenome 2010. podnijela je i Europska mreža pravobranitelja za djecu - ENOC, također podržavajući inicijativu, ujedno se zalažući da članovi mreže potaknu države da podrže uključivanje odredbi o kolektivnim pritužbama u odredbe fakultativnog protokola.

Pravobraniteljica za djecu Republike Hrvatske u prosincu 2010. obavijestila je Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija o tijeku postupka izrade Trećega fakultativnog protokola, preporučujući aktivno sudjelovanje države u Otvorenoj radnoj grupi Vijeća za ljudska prava te podržavanje donošenja odredbi kojima će se voditi računa o posebnom položaju djece, osiguranju postupka prilagođenog djeci, najboljem interesu djeteta, kao i mogućnosti predviđanja podnošenja i individualnih i kolektivnih pritužbi u odnosu na povrede prava djece.

U siječnju 2011. pravobraniteljica za djecu obavijestila je Ministarstvo vanjskih i europskih poslova o revidiranom prijedlogu Fakultativnog protokola od 13. siječnja 2011. kojim se predviđa mogućnost podnošenja kolektivnih pritužbi, ali u varijanti „opcijske” odredbe tako da svaka država može, u vrijeme potpisivanja ili ratifikacije protokola ili pristupanju istome, izjaviti da priznaje nadležnost Odbora za zaprimanje i razmatranje kolektivnih pritužbi. Navedeno, prema mišljenju pravobraniteljice za djecu uz konzultaciju međunarodnog eksperta Petera Newella, nije predstavljalo najbolje rješenje jer se smatralo da bi se države trebale založiti da ova izjava bude sastavni dio protokola, a ne opcija države. Preporučili smo uključivanje i sudjelovanje predstavnika Hrvatske u radu ove otvorene radne grupe te podršku našem, gore navedenom stavu, s obzirom na važnost izrade ovoga novog instrumenta kojim bi se promovirala efikasna implementacija Konvencije o pravima djeteta.

Nakon nekoliko godina pregovora i rada na tekstu protokola Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela je 19. prosinca 2011. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi (engl. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*; nadalje: Protokol) te je on otvoren za potpisivanje svakoj državi koja je potpisala, ratificirala ili pristupila Konvenciji o pravima djeteta ili bilo kojem od njezina prva dva fakultativna protokola.

Pravobraniteljica za djecu je u zajedničkom dopisu s UNICEF-ovim uredom u Hrvatskoj u veljači 2012. obavijestila Vladu Republike Hrvatske, Ministarstvo socijalne politike i mladih te Ministarstvo vanjskih i europskih poslova o donošenju Protokola. Budući da je Republika Hrvatska već prihvatila međunarodne komunikacijske postupke te je potpisnica Konvencije o pravima djeteta i dosa-

dašnja dva fakultativna protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, preporučili smo Vladi Republike Hrvatske da potakne nacionalne rasprave i postupke u cilju potpisivanja i ratifikacije novog protokola, čime će Republika Hrvatska iskazati svoju posvećenost zaštiti dječjih prava osiguravanjem mogućnosti podnošenja pritužbi Odboru. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova u svojem odgovoru u ožujku 2012. navodi da je Republika Hrvatska podržavala izradu i donošenje Protokola, a u govoru na Visokom segmentu Vijeća za ljudska prava u Ženevi 29. veljače 2012. ministrica je naglasila kako je poštovanje prava djeteta mjerilo osjetljivosti na pravdu jednog društva te je pozdravila otvaranje Protokola za potpisivanje. Ovo je ministarstvo uputilo prijedlog Ministarstvu socijalne politike i mladih, kao resornom ministarstvu, da započne proceduru vezanu uz postupak potpisivanja i ratifikacije.

Nakon toga, u više smo navrata tijekom 2012. nadležnom ministarstvu upućivali obavijesti o statusu ovog dokumenta, nadajući se njegovu potpisivanju i ratifikaciji i od strane Republike Hrvatske. U siječnju 2013. obaviješteni smo da je Ministarstvo socijalne politike i mladih započelo s pripremnim aktivnostima vezanima uz osnivanje Radne skupine za pripremu potpisivanja i usklađivanja prijevoda trećega fakultativnog protokola s hrvatskim nazivljem. Na poziv Ministarstva, predstavnica Ureda pravobraniteljice za djecu sudjelovala je u radu ove radne skupine.

Tijekom sudjelovanja u radu radne skupine pozvani smo od Ministarstva socijalne politike i mladih da u skladu sa svojim djelokrugom i nadležnosti dostavimo naznaku visine potrebnih sredstava za izvršavanje ovoga međunarodnog ugovora. Budući da ne raspoložemo takvim podacima, uputili smo na potrebu da se predvide sredstva za izvršenje obveze države koja se odnosi na distribuciju Protokola i informiranje o njemu. Naglasili smo da će za punu implementaciju Protokola trebati izvršiti intervencije u odredbe Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, na način da se njime predvidi pravna pomoć u postupku pred Odborom, te da se podnošenje pritužbi učini pristupačnim djeci. Detaljnije o tome pojasnili smo i pri donošenju novog Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u srpnju 2013. Sada, prema članku 9. Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći (NN, br. 143/2013.), koji je na snazi od 1. travnja 2014., određeno je da primarna pravna pomoć (koju pružaju uredi državne uprave, ovlaštene udruge i pravne klinike) obuhvaća: opću pravnu informaciju, pravni savjet te sastavljanje podnesaka pred javno-pravnim tijelima, Europskim sudom za ljudska prava i međunarodnim organizacijama u skladu s međunarodnim ugovorima i pravilima o radu tih tijela, kamo spadaju i Ujedinjeni narodi. Predlagali smo još šire odredbe, posebno zbog mogućnosti usmenog saslušanja pri Odboru, koje nisu uvažene.

Republika Hrvatska je u New Yorku 27. prosinca 2013. potpisala Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi. Republika Hrvatska još nije ratificirala Protokol, no iz odgovora koje smo zaprimali od nadležnih ministarstava proizlazi da je odnos prema ovom mehanizmu pozitivan. Prema najavama plana normativnih aktivnosti Republike Hrvatske, ratifikacija Protokola predviđena je u 2016. godini.

Protokol je stupio na snagu 14. travnja 2014., tri mjeseca nakon polaganja desete isprave o ratifikaciji ili pristupu.³ Nakon toga u više smo navrata, primjerice pri najavi obilježavanja 25 godina Konven-

³ Status Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&lang=en

cije o pravima djeteta i u povodu obilježavanja prve godišnjice stupanja na snagu Protokola, podsjetili nadležna ministarstva na važnost ovog mehanizma, nadajući se ratifikaciji od strane Republike Hrvatske.

O aktivnostima na međunarodnom planu i preporukama nadležnim tijelima u vezi s ovim pitanjem obavještavali smo Hrvatski sabor u svojim godišnjim izvješćima, na svojim internetskim stranicama, dostavljajući i linkove s dostupnim informacijama na međunarodnoj razini, linkovima i *child-friendly* brošurama.

Osim opisanih aktivnosti pravobraniteljice za djecu u zalaganju za sudjelovanje države u izradi Protokola, njegovo potpisivanje i ratifikaciju, stalno pratimo međunarodne aktivnosti i inicijative različitih subjekata, uključujući Međunarodnu koaliciju Ratify OP3CRC, vodeće stručnjake Ujedinjenih naroda za prava djece, posebne izaslanice glavnog tajnika Ujedinjenih naroda za djecu i oružane sukobe, za pitanja nasilja nad djecom i za pitanja prodaje djece, dječje prostitucije i dječje pornografije. Predstavnica pravobraniteljice za djecu u lipnju 2012. u Haagu i u studenom 2012. u Briselu sudjelovala je na dvije međunarodne edukacije na temu novog protokola te postupaka na temelju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Europske socijalne povelje.

Pravobraniteljica za djecu je od ožujka 2013. član međunarodne koalicije za Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbe (engl. *Ratify OP3 CRS - International Coalition for the OPCRC on a communications procedure*). Članstvo u ovoj koaliciji koja obuhvaća međunarodne, regionalne i nacionalne nevladine organizacije i mreže, institucije za ljudska prava i druga nevladina tijela, od velike nam je važnosti radi razmjene informacija u zalaganju za zaštitu dječjih prava u ovoj sferi.

U rujnu 2015. u Zagrebu sudjelovali smo na stručnom skupu koji je na temu Protokola organizirala Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu, na kojem smo iz perspektive pravobraniteljice za djecu predstavili važnost Protokola te aktivnosti pravobraniteljice za djecu. Kao domaćini Mreže pravobranitelja za djecu jugoistočne Europe - CRONSEE u 2015., 28. listopada 2015. u Osijeku organizirali smo tematski sastanak pod nazivom „Treći opsijski protokol _ položaj/uloga pravobranitelja za djecu”, na kojemu se raspravljalo o važnosti ovog dokumenta i ulozu pravobraniteljskih institucija.

Kako bismo doznali koje se aktivnosti poduzimaju u državama koje su već ratificirale Protokol, na međunarodnoj razini, obratili smo se dostupnim pravobraniteljskim uredima iz većine ovih država, Odboru te međunarodnim nevladinim udrugama s kojima surađujemo.

Odgovori na naše pitanje o ulozu pravobranitelja, pripremama i organizaciji rada nadležnih tijela u državama koje su ratificirale Protokol te aktivnostima koje poduzimaju uglavnom se odnose na organizaciju seminara i okruglih stolova za različite subjekte te promociju Protokola. U planu su daljnje promocije i edukacije za stručnjake, djecu i širu javnost.

Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda tijelo je koje se sastoji od 18 neovisnih stručnjaka koji prate primjenu Konvencije o pravima djeteta te Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe. Stupanjem na snagu trećega fa-

kultativnog protokola omogućuje se podnošenje individualnih pritužbi Odboru u slučaju kršenja od strane države stranke bilo kojeg prava koje je utvrđeno u Konvenciji o pravima djeteta i njezina prva dva protokola.

U skladu s odredbom članka 3. Protokola, Odbor je donio Poslovnik (engl. Rules of procedure under the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure), kojeg se treba pridržavati pri provedbi zadaća koje su mu dodijeljene Protokolom.⁴

Prema informacijama koje su nam dostavljene iz Ureda visokog povjerenika za ljudska prava Ujedinjenih naroda, Odbor je donio i Metode rada za postupanje s pritužbama koje su zaprimljene na temelju Protokola, kao i Model obrasca za podnošenje individualnih pritužbi. Odbor još mora razmotriti i donijeti smjernice prilagođene djeci za podnošenje pritužbi.

Odbor već provodi zadaće koje su mu dodijeljene Protokolom. Prema podacima koji su nam dostavljeni, Odbor je zaprimio veći broj individualnih pritužbi, kao i dvije pritužbe za postupanje u istražnom postupku. Zbog tajnosti postupaka, ne raspolažemo drugim informacijama, dok je zasad jedna odluka objavljena i dostupna na stranici http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=17.

Donošenje Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbe na međunarodnoj je razini prepoznato kao prekretnica u zaštiti prava djece. Novi protokol afirmira položaj djeteta kao nositelja prava i olakšava njegov pristup međunarodnom pravosuđu ako nacionalni sustavi nisu omogućili odgovarajuću zaštitu njegovih prava iz Konvencije o pravima djeteta, Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta glede uključivanja djece u oružane sukobe.

I za kraj, citat koji najviše govori:

Sada se i djeca mogu pridružiti drugim nositeljima prava kojima je omogućeno da podnesu pritužbu nekom međunarodnom tijelu u slučaju kršenja njihovih ljudskih prava.

Navy Pillay, visoka povjerenica za ljudska prava UN-a

Literatura

1. Izvješća o radu pravobranitelja za djecu: www.dijete.hr
2. Djeca i konflikti razvodi, Zbornik priopćenja s Godišnje konferencije Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i stručnih rasprava Pravobranitelja za djecu RH (<http://www.dijete.hr/hr/publikacijepravobranitelja.html>)
3. Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>
4. Ratify OP3 CRS - International Coalition for the OPCRC on a communications procedure: <http://ratifyop3csrc.org/>

PRILOZI

ZAKLJUČCI GODIŠNJE KONFERENCIJE CRONSEE-a „PRAVA DJETETA – IZMEĐU INTERESA RODITELJA I DUŽNOSTI DRŽAVE“

(28. i 29. svibnja 2015. u Zagrebu)

Podsjetimo se da je glavna tema konferencije bila - raspraviti o tome kako ostvariti prava djeteta i njegov najbolji interes onda kad se čini da je interes roditelja u suprotnosti s interesom djeteta i s obvezama države u zaštiti djetetove dobrobiti. Izbor ove teme potaknule su pojave poput snažnog protivljenja nekih roditelja obveznom cijepljenju djece te „kampanje“ protiv cijepljenja koja već rezultira vidljivim negativnim posljedicama, zatim prijevori o uvođenju spolnog i građanskog odgoja u redovni odgojno-obrazovni program, stajališta o tjelesnom kažnjavanju djece, manipulacija djecom u postupku razvoda i drugi aktualni problemi i dvojbe poput negativnih tradicionalnih i vjerskih praksi.

Zaključci su izrađeni na temelju debate debatnoga kluba mladih, izlaganja i rasprave te predstavljaju opis stanja i neke mogućnosti nadvladavanja slabosti u sustavu ostvarivanja djetetove dobrobiti.

Zaključci:

1. Roditelji su prvi pozvani štiti najbolji interes djeteta te oni to najčešće i čine, ali su često, nažalost, i kršitelji prava djece onda kad vlastite interese stavljaju ispred potreba svoje djece. Neki roditelji i njihove udruge prenaplaćavaju pravo roditelja da odlučuju u ime djece, primjerice, kad su protiv cijepljenja ili transfuzije, čime krše djetetovo pravo na najveću moguću zaštitu zdravlja ili se protive uvođenju zdravstvenog i građanskog odgoja u škole te krše djetetovo pravo na pristup informacijama važnima za njegovu dobrobit. Roditelji to nekada čine zbog nedostatka roditeljskih kapaciteta.

Prema UN-ovom Odboru za prava djeteta „dječja prava nisu suprotstavljena interesima roditelja već su s njima komplementarna. Nerazumijevanje Konvencije o pravima djeteta dovodi nerijetko do nesporazuma i krivih tumačenja pa se mogu čuti stajališta o tome da se dječjim pravima daje prevelika važnost i da to, na neki način, remeti stabilnost obitelji. Javlja se pokreti za zaštitu obitelji kao zajednice, kojoj se onda daje prednost u odnosu na zaštitu članova obitelji pa tako i zaštitu najboljeg interesa djeteta“.

Debata Debatnog kluba Bušmani je pokazala kako snažno i uvjerljivo mogu djelovati zagovaratelji roditeljskoga prava na slobodu odgoja. Upravo ozbiljnost od zaoštavanja sukobljenosti s roditeljima pojačava obvezu i odgovornost svih institucija koje se bave zaštitom prava djece, a posebno ombudsmana, da ukažu na važnost jačanja svijesti roditelja o tome kada i kako svojim stavovima i odlukama zaista štiti djecu, a kada i na koji način zaista mogu ugroziti svoje dijete.

Zbog toga je potrebno:

- *jačati svjesnost roditelja o tome da svojim stavom i svojim odlukama mogu zaštititi, ali i ugroziti svoje dijete;*
- *redovito informirati roditelje o rizicima, opasnostima nekih njihovih odluka;*

- *kontinuirano ih educirati o obvezi poštovanja djetetovih prava (uz objašnjavanje što to znači u konkretnim životnim situacijama) te o tome da najbolji interes djeteta mora imati prednost u svim postupanjima i odlukama koje se na njega odnose u javnoj i u privatnoj sferi.*

2. Postojanje Trećeg fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi, koji omogućuje djetetu podnošenje pritužbi u slučaju kada su njegova prava povrijeđena također pojačava važnost i obveznost poštovanja i ostvarivanja djetetovog prava i njegove dobrobiti. Zasad je 17 zemalja ratificiralo Treći fakultativni protokol.

Zbog toga je potrebno:

- *potaknuti ratificiranje Trećega fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi.*
3. Sadržaj Općeg komentara br. 14 Odbora za prava djeteta kaže da najbolji djetetov interes treba imati prednost u svim postupanjima. Važno je razumjeti da je doista riječ o pravu koje proizvodi sasvim određene obveze za državu u različitim konkretnim situacijama, primjerice, prilikom razvoda roditelja, u zaštiti djetetova zdravlja i slično, a posebno se pritom mora voditi računa o zaštiti ranjivih skupina, kao što su djeca s teškoćama u razvoju, pripadnici manjinskih skupina, siromašna djeca, djeca migranti (djeca u pokretu) i drugi. Nemoguće je unaprijed odrediti što je najbolji interes djeteta u najraznovrsnijim životnim situacijama niti predvidjeti svu raznolikost tih situacija pa je zbog toga nužno izraditi kriterije za procjenu najboljeg djetetovog interesa u svakoj situaciji ranjivosti. Također je nužno predvidjeti mehanizme kojima se osigurava da će djetetovo pravo iz čl. 3. Konvencije o pravima djeteta doista biti uzeto u obzir prilikom donošenja odluka koje ga se tiču.

Zbog toga je potrebno:

- *prilikom donošenja odluka koje će utjecati na određeno dijete ili na svu djecu osigurati da proces donošenja odluka uključuje: procjenu mogućeg utjecaja, kao i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta/djece, uz objašnjenje što se u konkretnoj situaciji smatra najboljim interesom djeteta i na kojim se kriterijima temelji ta procjena, a obrazloženje odluke mora dokazati da je to djetetovo pravo doista uzeto u obzir;*
- *izraditi kriterije za procjenu najboljeg interesa djeteta koji će omogućiti da se u svakoj situaciji ranjivosti procijeni postojeći rizik koji je univerzalan i koji se odnosi na svako dijete, ali i eventualni rizik koji osobito ugrožava pojedinu djecu ili skupine djece;*
- *ustanoviti strukturu za prikupljanje informacija o različitim skupinama djece, to jest o potrebama svakog pojedinačnog djeteta, kako bi sustav mogao primjereno intervenirati i pružiti odgovarajuću pomoć svakom djetetu (priručnik za procjenu najboljeg interesa djece migranata, koji će objaviti organizacija Save the children, mogao bi biti dobar model i za druge skupine djece);*
- *osposobljavati donositelje odluka, koje će utjecati na određeno dijete ili na djecu općenito, za proces donošenja odluka koji mora sadržavati procjenu mogućeg utjecaja, kao i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, a obrazloženje odluke mora dokazati da je to djetetovo pravo doista uzeto u obzir;*
- *u svakom pojedinačnom slučaju osigurati utvrđivanje činjenica, voditi računa o proteku vremena i osigurati potrebne kvalificirane profesionalce;*
- *osposobljavati donositelje odluka koje će utjecati na određeno dijete ili na djecu općenito za takav proces donošenja odluka u kojem će se dosljedno poštovati pravo djeteta na to da njegov najbolji interes uvijek mora imati prednost.*

4. Institucionalni smještaj djece, osobito u ranoj dobi, ostavlja izrazito negativne posljedice na dijete i njegov cjelokupni kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj. Riziku institucionalizacije osobito su izložena djeca s teškoćama u razvoju, koju često izdvajaju iz obitelji i smještaju u instituciju radi liječenja ili školovanja, umjesto da im se omogući da potrebne usluge i uvjete dobiju u mjestu stanovanja kako ih se ne bi nepotrebno odvajalo od roditelja. Zbog decentraliziranog financiranja postoje izrazite regionalne nejednakosti u mogućnosti pristupa djece s teškoćama u razvoju pojedinim uslugama.

Zbog toga je potrebno:

- *jačati prevenciju smještanja djece u institucije i jačati kompetencije i kapacitete udomitelja za prijem djece koja, s obzirom na nepoticažno i ugrožavajuće iskustvo života u primarnoj obitelji, imaju potrebu za dodatnom psihosocijalnom podrškom i pomoći;*
- *jamčiti financiranje određene razine usluga u svakoj lokalnoj sredini radi osiguravanja dostupnosti obiteljskog okruženja svakom djetetu neovisno o mjestu gdje živi i o socijalnom i ekonomskom statusu roditelja i njihovim kapacitetima.*

5. Rašireno je roditeljsko manipuliranje djecom u konfliktnim razvodima, kad roditelj namjerno narušava odnos djeteta s drugim roditeljem nastojeći ga otuđiti od njega, a to je emocionalno zlostavljanje koje ozbiljno šteti djetetu. Država takvo ponašanje uglavnom propušta sankcionirati te ga i potkrepljuje odugovlačenjem donošenja odluka i rješenja. Pri tome se zloupotrebljava djetetovo pravo na izražavanje mišljenja, koje je ponekad rezultat roditeljskoga pritiska, a sustav i odugovlačenjem postupka i na druge načine često zapravo više štiti interese roditelja koji manipulira djetetom nego najbolji interes djeteta.

Protek vremena zbog dugotrajnih sudskih postupaka, višekratnih obrada, oklijevanja u određivanju vještačenja je i dalje najveća prijetnja ostvarivanju djetetovog prava.

Zbog toga je potrebno:

- *da nadležne i izvršne institucije brže donose procjenu i odluku o svojoj reakciji kad roditelj nema kapaciteta ili je iz drugih razloga nedostupan i ne želi promijeniti svoje ponašanje;*
- *jačati dostupnost i obuhvat roditelja obiteljskom medijacijom;*
- *u proračunu osigurati sredstva za vještačenja roditelja i djece u početnim fazama manipulacije, s ciljem donošenja odluke kojom bi dijete na najbolji mogući način bilo zaštićeno; prema podacima u literaturi, zastoje u komunikaciji i sukob perzistira kod roditelja u 8-12% razvoda (što može biti osnova za planiranje mogućih troškova tzv. kombiniranog, psihologijsko-psihijatrijskog vještačenja).*

6. Misli i osjećaji roditelja o vlastitom roditeljstvu odražavaju se na ponašanje prema djetetu, na kvalitetu odnosa roditelja i djeteta te na djetetov razvoj. Roditeljski stres negativno utječe na postupke roditelja, a istraživanje pokazuje da se roditelji koji kažnjavaju djecu osjećaju efikasnijima u svojoj odgojnoj ulozi, premda to ne znači da čine dobro djetetu.

Zbog toga je potrebno:

- *pružati podršku roditeljima u razvoju preventivnih, poticajnih odgojnih postupaka, kao i u kritičnom sagledavanju vlastitoga postupanja;*
- *voditi računa o roditeljskom stresu, posebice vezanom uz njegovu radnu ulogu;*
- *educirati roditelje o tome da, ako se osjećaju učinkoviti i efikasni u svojim roditeljskim postupanjima, to ne znači uvijek i da rade za dobrobit djeteta.*

7. Zabrinjavajuća je tendencija da se cijepljenje tumači kao područje roditeljskoga izbora, a ne kao pravo djeteta. Zabrinjava i to što se u medijima davanjem pozornosti pojedinim protivnicima cijepljenja, stvara lažni dojam da je i medicinska struka podijeljena u vezi s ovim pitanjima, što dodatno zbunjuje roditelje. Jedino visok obuhvat cijepljenjem može osigurati zaštitu od bolesti, a povratak ospica u nekim europskim zemljama, osim što upozorava na pad tog obuhvata, dodatno zabrinjava i zato što pritom najviše stradaju ranjive skupine.

Zbog toga je potrebno:

- *kvalitetnije i cjelovito informirati o cijepljenju roditelje, kao i ravnatelje i zdravstvene voditelje u predškolskim ustanovama, u čemu važnu ulogu imaju pedijatri i stručnjaci iz javnog zdravstva;*
- *osigurati da odluka o eventualnoj promjeni modaliteta (s obveznog na modalitet koji ostavlja više prostora na izbor) bude donesena na temelju ozbiljnih, sveobuhvatnih i višegodišnjih studija i tek u trenutku kada se procijeni da bi eventualna promjena modaliteta osigurala visoki cjepni obuhvat, a nikako pod pritiskom roditelja;*
- *u raspravi o tome je li naše društvo postiglo razinu zrelosti koja ostavlja prostora i za eventualno uvođenje drugačijih modaliteta vezanih za obvezatnost cijepljenja, uvijek imati na umu da je riječ prije svega o pravu djeteta, koje treba ostati besplatna usluga dostupna svakom djetetu.*

ZAKLJUČCI TEMATSKOG SASTANKA CRONSEE-a „TREĆI FAKULTATIVNI PROTOKOL – POLOŽAJ/ULOGA PRAVOBRANITELJA ZA DJECU“

(28. listopada 2015. u Osijeku)

Predstavnici Mreže pravobranitelja za djecu Jugoistočne Europe i organizacije Save the Children International (SCI) su se okupili na tematskom sastanku kako bi raspravili i razmijenili ideje o položaju i ulozi pravobranitelja za djecu u primjeni Trećeg fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta. Osim o Protokolu raspravljalo se i o iskustvima i praksi članica Mreže te organizacije SCI u aktualnoj izbjegličkoj krizi koja utječe na zaštitu prava djece izbjeglica.

Zaključci su izrađeni na temelju izlaganja i rasprave te predstavljaju opis stanja u članicama Mreže, ali i društvenog trenutka u kojemu živimo s prijedlozima zaštite najboljeg interesa djece.

Zaključci

1. Treći fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta omogućuje djeci država koje su ga ratificirale podnošenje pritužbe UN-ovom Odboru za prava djeteta zbog kršenja njihovih prava kada nisu dobili odgovarajuću zaštitu na nacionalnoj razini. Protokol je stupio na snagu u travnju 2014. godine, a do dana održavanja ovog sastanka potpisalo ga je ukupno 50 država i ratificiralo 20 država (od članica Mreže to su Albanija i Crna Gora). Republika Hrvatska je potpisala Protokol 27. prosinca 2013., no nije ga ratificirala. Predstavnici CRONSEE-a su se suglasili da će nastaviti poticati vlade svojih zemalja da potpišu, odnosno ratificiraju Treći fakultativni protokol te da ga primjenjuju u skladu s najboljim interesom djeteta.

Zbog toga je potrebno da pravobraniteljske institucije:

- *potiču Vlade članica mreže na ratifikaciju Trećeg fakultativnog protokola;*
 - *promiču i educiraju djecu i odrasle o dječjim pravima te načinima njihove zaštite pa tako i o Trećem fakultativnom protokolu;*
 - *potiču mogućnost ostvarivanja i pružanja besplatne pravne pomoći djeci;*
 - *razmotre načine suradnje s Odborom za prava djeteta i ujednačavanja prakse u slučajevima kada Odbor od pravobranitelja zatraži konzultaciju o konkretnoj pritužbi djeteta.*
2. Druga je polovica 2015. godine obilježena putovanjem velikog broja izbjeglica iz Sirije, Afganistana, Pakistana i drugih zemalja, preko država jugoistočne Europe. Bilo je riječi o aktualnoj izbjegličkoj krizi te aktivnostima i iskustvima pravobraniteljskih institucija u vezi s time, kao i o djelovanju organizacije Save the Children International, koja je posebno aktivna u području zaštite prava djece u migracijama. Sudionici sastanka suglasili su se da su djeca najranjivija i najugroženija skupina u izbjegličkoj krizi. Predstavnici

ureda pravobranitelja za djecu iz država članica Mreže kroz koje izbjeglice putuju te predstavnici organizacije Save the Children International koji obilaze prihvatne centre upozorili su na nedovoljnu koordinaciju aktivnosti država kroz koje izbjeglice putuju.

Zbog toga je potrebno:

- *da sve države suočene s ovim velikim problemom ulože najveće moguće napore upravo u zaštiti djece;*
- *preporučiti Vladama država članica CRONSEE-a na ruti kretanja izbjeglica bolju razmjenu informacija i koordinaciju u brizi o pravima i potrebama izbjeglica te pravodobnoj pomoći i zaštiti djece.*

Ujedinjeni narodi

CRC/C/GC/14

Konvencija o
pravima djeteta

Distr.: Opća
29. svibanj, 2013.

Original: na engleskom jeziku

Odbor za prava djeteta

OPĆI KOMENTAR br. 14 (2013.) O PRAVU DJETETA DA NJEGOVI ILI NJENI NAJBOLJI INTERESI MORAJU IMATI PREDNOST (čl. 3., st. 1.)*

* Usvojio Odbor na svom 62. zasjedanju (14. siječnja – 1. veljače 2013.)

„U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost”

Konvencija o pravima djeteta (članak 3., stavak 1.)

I. Uvod

A. Najbolji interes djeteta: pravo, načelo i proceduralno pravilo

1. U 1. stavku 3. članka Konvencije o pravima djeteta utvrđuje pravo djeteta da njegov/njen najbolji interes mora imati prednost te da se procjenjuje i uzima u obzir prilikom poduzimanja svih aktivnosti i donošenja svih odluka koje se odnose na dijete, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi. Tim pravom se također definira jedna od osnovnih vrijednosti Konvencije. Odbor za prava djeteta (Odbor) opisuje 1. stavak 3. članka kao jedan od četiri opća načela Konvencije, najvažnijih za tumačenje i provedbu svih prava djeteta¹, i primjenjuje ga kao dinamičan pojam koji zahtijeva procjene u skladu s konkretnim kontekstom, odnosno određenim okolnostima.
2. Koncept „najboljeg interesa djeteta” nije nov. On je zapravo nastao prije Konvencije i ugrađen je u Deklaraciju o pravima djeteta (st. 2.) iz 1959. godine, Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (čl. 5. (b) i 16., st. 1. (d)) te u regionalne instrumente i mnoge nacionalne i međunarodne zakone.
3. Konvencija također eksplicitno govori o najboljem interesu djeteta u drugim člancima: članak 9: odvajanje od roditelja; članak 10.: obiteljsko sjedinjenje; članak 18; odgovornost roditelja; članak 20; lišavanje obiteljske okoline i zamjenska skrb; članak 21: posvojenje; članak 37(c): odvojenost od odraslih u pritvoru; stavak 2. (b) (iii) članka 40: postupovna jamstva, uključujući nazočnost roditelja tijekom sudskih rasprava u vezi s kaznenopravnim pitanjima u koja su uključena djeca koja su u sukobu sa zakonom. Najbolji interes djeteta također se spominje u Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji (preambula i članak 8.) i u Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbi (preambula, članak 2. i članak 3.).
4. Cilj koncepta najboljeg interesa djeteta jest osigurati potpuno i djelotvorno uživanje svih prava utvrđenih u okviru Konvencije i cjelovit razvoj djeteta². Odbor je već istaknuo³ da „ocjena odraslih o tome što je najbolji interes djeteta ne može poništiti obveze poštivanja svih prava djeteta u skladu s Konvencijom”. Odbor podsjeća da ne postoji hijerarhija prava u okviru Konvencije; sva prava osigurana u Konvenciji utvrđena su u skladu s „najboljim interesom djeteta” i nijedno pravo ne može biti ugroženo negativnim tumačenjem najboljeg interesa djeteta.
5. Potpuna primjena koncepta najboljeg interesa djeteta zahtijeva razvoj pristupa koji se temelji na pravima, i sudjelovanje svih zainteresiranih aktera, s ciljem osiguravanja cjelovitog tjelesnog, psihološkog, moralnog i duhovnog integriteta djeteta i promicanja njegovog/njenog ljudskog dostojanstva.
6. Odbor ističe da je najbolji interes djeteta višestruki koncept:

1 Opći komentar Odbora br. 5 (2003.) o općim mjerama za provedbu Konvencije o pravima djeteta, st. 12; i br. 12 (2009.) o pravu djeteta da bude saslušano, st. 2.

2 Odbor od država očekuje da tumače razvoj kao „cjeloviti koncept, koji obuhvaća djetetov tjelesni, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i društveni razvoj” (Opći komentar br. 5, stavak 12).

3 Opći komentar br. 13 (2011.) o pravu djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja, stavak 61.

- (a) Materijalno pravo: pravo djeteta da njegov/njen interes bude procijenjen i ima prednost kada se razmatraju različiti interesi, kako bi se donijela odluka o određenom pitanju, i jamstvo da će ovo pravo biti primijenjeno uvijek kada se donosi odluka o djetetu, određenoj skupini djece ili skupini neimenovane djece, ili djeci općenito. Članak 3, stavak 1. uspostavlja osnovnu obvezu za države, obvezu koja je direktno primjenjiva (samoizvršiva) i na koju se može pozivati pred sudom.
 - (b) Fundamentalno, interpretativno pravno načelo: ako se jedna zakonska odredba može tumačiti na više načina, bit će odabrano ono tumačenje koje je najviše u funkciji najboljeg interesa djeteta. Prava koja su definirana Konvencijom i Fakultativnim protokolima će prilikom tumačenja služiti kao okvir.
 - (c) Pravilo postupka: Prilikom donošenja odluka koja će utjecati na neko dijete, određenu skupinu djece ili na djecu općenito, proces donošenja odluka mora sadržavati procjenu mogućeg utjecaja (pozitivnog ili negativnog) te odluke na dijete ili djecu na koju se ona odnosi. Procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta zahtijeva uspostavljanje postupovnih jamstava. Također, obrazloženje odluke mora dokazati da je dano pravo eksplicitno uzeto u obzir. Države članice će u tom smislu objasniti na koji način se prilikom donošenja odluke poštuje to pravo, odnosno što se smatra najboljim interesom djeteta; na kojim kriterijima se zasniva; i kako je interes djeteta procjenjivan u odnosu na druge čimbenike, bilo da je riječ o općenitijim pitanjima politike ili pojedinačnim slučajevima.
7. U ovom općem komentaru, izraz „najbolji interes djeteta” ili „djetetov najbolji interes” je relevantan za sve tri ovdje razrađene dimenzije.

B. Struktura

8. Ovaj opći komentar se odnosi samo na stavak 1. članka 3. Konvencije i ne proteže se na stavak 2. članka 3. koji se odnosi na dobrobit djeteta, ni stavak 3. članka 3. koji se odnosi na obvezu država stranaka da osiguraju da su institucije, usluge i ustanove/objekti u skladu s ustanovljenim standardima te da postoje mehanizmi koji osiguravaju poštivanje tih standarda.
9. Odbor opisuje ciljeve (poglavlje II.) ovog općeg komentara i objašnjava prirodu i opseg obveza država stranaka (poglavlje III.). Također, izložena je i pravna analiza stavka 1. članka 3. (poglavlje IV.) koja ukazuje na veze s drugim općim načelima Konvencije. Poglavlje V. je posvećeno praktičnoj primjeni načela najboljeg interesa djeteta, dok su u poglavlju VI. navedene smjernice za diseminaciju općeg komentara.

II. Ciljevi

10. Cilj ovog općeg komentara je osigurati da države članice Konvencije primjenjuju i poštuju načelo najboljeg interesa djeteta. Komentar također utvrđuje uvjete odgovarajućeg razmatranja, posebno kada je riječ o sudskim i administrativnim odlukama, kao i drugim aktivnostima koje se tiču djeteta kao pojedinca, i u svim fazama usvajanja zakona, politika, strategija, programa, planova, proračuna, zakonodavnih i financijskih inicijativa i smjernica - odnosno, svih provedbenih mjera - koje se odnose na djecu u općem smislu ili djecu kao posebnu skupinu. Odbor očekuje da će ovaj opći komentar služiti kao smjernica svima koji donose odluke u vezi s djecom, uključujući roditeljima i skrbnicima.
11. Najbolji interes djeteta je dinamičan koncept koji obuhvaća razna pitanja koja se stalno razvijaju. Ovaj opći komentar utvrđuje okvir za procjenjivanje i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta; ovim komentaram se ne izražava pokušaj propisivanja što je najbolje za dijete u bilo kojoj situaciji i u bilo kojem trenutku.
12. Glavni cilj ovog općeg komentara jest osnažiti razumijevanje i primjenu prava djece da se njihov naj-

bolji interes procijeni i da uvijek ima prednost, a u nekim slučajevima bude i najvažniji kriterij (vidi stavak 38.). Opći cilj ovog komentara jest promicati stvarne promjene u stavovima, što će dovesti do potpunog poštovanja djece kao nosilaca prava. Konkretnije rečeno, navedeno podrazumijeva, odnosno ima posljedice za sljedeće:

- (a) razradu svih provedbenih mjera koje poduzimaju vlade;
- (b) pojedinačne odluke sudskih i upravnih vlasti ili javnih institucija preko njihovih zastupnika, koje se odnose na jedno dijete ili više poimenično određene djece;
- (c) odluke koje donose organizacije civilnog društva i privatni sektor, uključujući profitne i neprofitne organizacije, koje pružaju usluge za djecu ili usluge koje imaju utjecaja na djecu;
- (d) smjernice za aktivnosti koje poduzimaju osobe koje rade s djecom ili u korist djece, uključujući roditelje i skrbnike.

III. Priroda i opseg obveza država stranaka

13. Svaka država stranka mora poštivati i provoditi pravo djeteta da se njen/njegov interes procijeni i uzme u obzir kao čimbenik koji ima prednost te ima obvezu poduzeti sve potrebne, ciljane i konkretne mjere za punu provedbu ovog prava.
14. Stavak 1. članka 3. uspostavlja okvir s tri različite vrste obveza država stranaka:
 - (a) obvezu osiguravanja da je najbolji interes djeteta na odgovarajući način integriran i dosljedno primijenjen u svim aktivnostima koje poduzimaju javne institucije, posebno u okviru svih provedbenih mjera, administrativnih i sudskih postupaka koji direktno ili indirektno utječu na djecu;
 - (b) obvezu osiguravanja da sve sudske i administrativne odluke, politike i zakonodavstvo koji se odnose na djecu pokazuju da je najbolji interes djeteta čimbenik koji ima prednost. Ta obveza uključuje i opis na koji način je najbolji interes djeteta sagledan i procijenjen, i do koje mjere je najbolji interes djeteta utjecao na odluku.
 - (c) obvezu osiguravanja da su interesi djeteta procijenjeni i uzeti u obzir kao čimbenik koji ima prednost u odlukama i aktivnostima privatnog sektora, uključujući u okviru pružanja usluga, ili bilo kojih drugih privatnih organizacija ili institucija koje donose odluke koje se odnose na djecu ili imaju utjecaj na njih.
15. Da bi osigurale poštivanje odredbi o najboljem interesu djeteta, države stranke moraju poduzeti određene provedbene mjere u skladu s člancima 4., 42. i stavkom 6. članka 44. Konvencije, i osigurati će da najbolji interes djeteta bude čimbenik koji ima prednost u svim aktivnostima, uključujući:
 - (a) provjeru i, kada je potrebno, usvajanje izmjena u okviru nacionalnog zakonodavstva i drugih izvora prava s ciljem primjene načela iz stavka 1. članka 3. i osiguravanje da je uvjet da se najbolji interes djeteta razmotri kao materijalno pravo i kao proceduralno pravilo prisutan i primijenjen u svim nacionalnim zakonima i propisima, regionalnim ili drugim lokalnim propisima, pravilima na osnovu kojih se upravlja privatnim i javnim institucijama koje pružaju usluge koje se odnose na djecu i sudskim i upravnim postupcima na svim razinama;
 - (b) poštivanje najboljeg interesa djeteta prilikom koordinacije i provedbe politika na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini;
 - (c) uspostavljanje postupaka i mehanizama za pritužbe, pravne lijekove i naknada s ciljem potpunog ostvarivanja prava djeteta da se njegov/njen najbolji interes na odgovarajući način integrira i dosljedno primjenjuje u svim provedbenim mjerama, sudskim i administrativnim postupcima koji su relevantni za dijete i utječu na njega ili nju;
 - (d) poštivanje najboljeg interesa djeteta prilikom raspodjele nacionalnih sredstava za programe

i mjere usmjerene na ostvarivanje prava djeteta, i u aktivnostima za koje je dodijeljena međunarodna ili razvojna pomoć;

(e) Stavljanje izričitog naglaska na najbolji interes djeteta prilikom uspostavljanja, nadzora i evaluacije postupka prikupljanja podataka i, kada je to potrebno, podržavanje istraživanja u području prava djeteta;

(f) pružanje informacija i edukacije o stavku 1. članka 3. i njegovoj praktičnoj primjeni, za sve koji donose odluke koje direktno ili indirektno utječu na djecu, uključujući stručnjake i druge osobe koje djeluju u korist djece i rade s djecom;

(g) pružanje odgovarajućih informacija djeci, njihovim obiteljima i skrbnicima, kroz odgovarajuće formulacije, odnosno na jeziku koji razumiju, kako bi sve navedene skupine razumjele djelokrug prava koja su zaštićena stavkom 1. članka 3., kao i uspostavljanje odgovarajućih uvjeta koji će omogućiti djeci da izraze svoje mišljenje i posvećivanje odgovarajuće pažnje njihovom mišljenju;

(h) borba protiv svih negativnih stavova i shvaćanja koji ograničavaju potpuno ostvarivanje prava djeteta da se njegov/njen najbolji interes procijeni i ima prvenstvo razmatranja, kroz promotivne programe u koje su uključeni mediji, društvene mreže i sama djeca, s ciljem da se djeca prepoznaju kao nosioci prava.

16. Da bi najbolji interesi djece u najvećoj mogućoj mjeri bili ostvareni, treba uzeti u obzir sljedeće parametre:

(a) univerzalnu, nedjeljivu, međuovisnu i uzajamno povezanu prirodu prava djeteta;

(b) prepoznavanje djece kao nosioca prava;

(c) globalnu prirodu i doseg Konvencije;

(d) obvezu država stranaka da poštuju, štite i omogućće ostvarivanje svih prava sadržanih u Konvenciji;

(e) kratkoročne, srednjoročne i dugoročne efekte aktivnosti koje vremenom utječu na razvoj djeteta.

IV. Pravna analiza i veze s općim načelima Konvencije

A. Pravna analiza stavka 1. članka 3.

1. „U svim akcijama koje se odnose na djecu”

(a) „u svim akcijama”

17. Cilj stavka 1. članka 3. jest osigurati da je ovo pravo zajamčeno u okviru svih odluka i aktivnosti koje se odnose na djecu. To znači da je prilikom provedbe svih akcija koje se odnose na dijete ili djecu potrebno uzeti u obzir njihov najbolji interes kao čimbenik koji ima prednost. Riječ „akcija” se ne odnosi samo na odluke, već se odnosi i na sve akte, postupanje, prijedloge, usluge, postupke i druge mjere.

18. Nedjelovanje ili nepoduzimanje akcija i propusti se također smatraju „akcijama”; na primjer, kada socijalne službe propuste poduzeti akcije u cilju zaštite djece od zanemarivanja ili zlostavljanja.

(b) „koje se odnose na”

19. Ova zakonska obveza odnosi se na sve odluke i aktivnosti koje direktno ili indirektno utječu na djecu. Zato se izraz „koje se odnose na” odnosi u prvom redu na mjere i odluke koje se direktno odnose na dijete, djecu kao skupinu ili djecu u općem smislu, a također i na druge mjere čije posljedice utječu na pojedino dijete, djecu kao skupinu ili djecu u općem smislu, čak iako ona nisu

direktno predmet tih mjera. U skladu s Općim komentarom Odbora br. 7 (2005.), takve akcije uključuju one usmjerene na djecu (npr. u vezi sa zdravljem, skrbi ili obrazovanjem), kao i akcije koje uključuju djecu i druge skupine stanovništva (npr. u vezi sa životnom sredinom, stambenim pitanjima ili prometom) (stavak 13.(b)). Zato se izraz „koje se odnose” mora tumačiti u veoma širokom smislu.

20. Sve akcije koje poduzima država na neki način utječu na djecu. To ne znači da je za svaku akciju koju poduzima država potrebno pokrenuti cjelokupan i službeni proces procjene i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta. Međutim, ako će neka odluka imati značajan utjecaj na dijete ili djecu, potrebno je osigurati visoku razinu zaštite i provesti detaljne postupke za utvrđivanje najboljeg interesa djeteta.

Zato, kada je riječ o mjerama koje nisu izravno usmjerene na dijete ili djecu, bit će potrebno razjasniti izraz „koje se odnose na”, uzimajući u obzir okolnosti tog određenog slučaja, kako bi se bolje razumio utjecaj te akcije na dijete ili djecu.

(c) „djecu”

21. Riječ „djeca” se, bez diskriminacije bilo koje vrste, u skladu s člancima 1. i 2. Konvencije, odnosi na sve osobe mlađe od 18 godina koje su u nadležnosti države stranke.
22. Stavak 1. članka 3. odnosi se na djecu kao pojedince i obvezuje države članice da prilikom donošenja svake pojedinačne odluke procijene i uzimaju u obzir najbolji interes djeteta kao čimbenika s prvenstvom razmatranja.
23. Međutim, riječ „djeca” implicitno podrazumijeva da se pravo na prvenstvo razmatranja najboljeg interesa ne odnosi samo na djecu kao pojedince, već i na djecu općenito ili djecu kao skupinu. U skladu s tim, države su obvezne procijeniti i uzeti u obzir, kao čimbenik s prvenstvom razmatranja, najbolji interes djece kao skupine ili u općem smislu u svim akcijama koje se odnose na djecu. To se posebno odnosi na sve provedbene mjere. Odbor⁴ ističe da je najbolji interes djeteta istovremeno kolektivno i individualno pravo i da primjena tog prava na djecu starosjedilačkog podrijetla kao skupinu nalaže da se razmotri na koji način je to pravo povezano s kolektivnim kulturnim pravima.
24. Navedeno ne treba razumjeti tako da se prilikom donošenja odluke o pojedinačnom djetetu njegovi/njeni interesi moraju poistovjetiti s interesima djece općenito. Naprotiv, stavak 1. članka 3. podrazumijeva da je najbolji interes djeteta potrebno procijeniti prema okolnostima u pojedinačnom slučaju. Postupci za utvrđivanje najboljeg interesa djece, kao pojedinaca i kao skupine, navedeni su u poglavlju V.

2. „bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela”

25. Obveza država da posvete odgovarajuću pažnju najboljem interesu djeteta je sveobuhvatna obveza koja se odnosi na sve javne i privatne institucije socijalne skrbi, sudove, državnu upravu i zakonodavna tijela koja se bave djecom. Iako roditelji nisu konkretno spomenuti u stavku 1. članka 3., najbolji interes djeteta će biti njihova „temeljna briga” (stavak 1. članka 18.).

⁴ Opći komentar br.11 (2009.) o djeci starosjedilačkog podrijetla i njihovim pravima prema Konvenciji, stavak 30.

(a) „javne ili privatne ustanove socijalne skrbi”

26. Ove termine ne treba shvaćati u uskom smislu ili tako da se odnose samo na socijalne ustanove *stricto sensu*, već ih treba razumjeti tako da označavaju sve ustanove čiji rad i odluke utječu na djecu i ostvarivanje njihovih prava. To nisu samo ustanove povezane s ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (npr. skrb, zdravlje, životna sredina, obrazovanje, poslovna sfera, slobodno vrijeme, igra, itd.), već i ustanove koje se bave građanskim pravima i slobodama (npr. upisom u matične knjige rođenih, zaštitom od nasilja u svim okruženjima, itd.). Privatne ustanove socijalne zaštite također podrazumijevaju organizacije iz privatnog sektora - profitne ili neprofitne - koje sudjeluju u pružanju usluga od ključne važnosti za ostvarivanje prava djeteta i koje, kao alternativa, djeluju u ime državnih službi ili surađuju s njima.

(b) „sudovi”

27. Odbor naglašava da se riječ „sudovi” odnosi na sve sudske postupke, na svim razinama - bez obzira upravljaju li postupkom profesionalni suci ili laici - i na sve relevantne postupke koji se odnose na djecu, bez ikakvog ograničenja; uključujući postupke mirenja, medijacije i arbitraže.

28. U kaznenim postupcima, načelo najboljeg interesa se primjenjuje u slučajevima djece u sukobu (tj. za koju se smatra, koja su optužena ili za koju je utvrđeno da su prekršila pravo) ili u kontaktu (kao žrtve ili svjedoci) sa zakonom, kao i slučajevima djece koja trpe posljedice sukoba njihovih roditelja sa zakonom. Odbor⁵ ističe kako zaštita najboljeg interesa djeteta znači da je prilikom postupanja s djecom prijestupnicima potrebno odbaciti tradicionalne metode pravosudnog sustava, poput represije ili kazne, u korist rehabilitacije i ciljeva restorativne pravde.

29. U građanskim postupcima, u slučajevima utvrđivanja očinstva, zlostavljanja ili zanemarivanja, ponovnog spajanja obitelji, smještanja, itd., dijete može štiti svoje interese samostalno ili uz pomoć zastupnika. Postoji mogućnost da će dijete trpjeti određene posljedice tijekom saslušanja prilikom provedbe postupaka, npr. u vezi s posvojenjem ili razvodom, odlukama o skrbništvu, boravištu, kontaktima i drugim pitanjima koja su bitna za život i razvoj djeteta, kao i tijekom postupaka koji se odnose na zanemarivanje ili zlostavljanje. U svim takvim situacijama i prilikom donošenja svih odgovarajućih odluka, bilo materijalne ili procesne prirode, sudovi moraju osigurati uzimanje u obzir najboljeg interesa djeteta i moraju dokazati da je to učinjeno na djelotvoran način.

(c) „državna uprava”

30. Odbor ističe širok raspon odluka koje donosi državna uprava, na svim razinama, odnosno da takve odluke obuhvaćaju, između ostalog, odluke u području obrazovanja, skrbi, zdravstva, okoliša, životnih uvjeta, zaštite, azila, imigracije, državljanstva, itd. Pojedinačne odluke koje donosi državna uprava u ovim područjima moraju se procjenjivati i moraju biti vođene načelom najboljeg interesa djeteta, u pogledu svih provedbenih mjera.

(d) „zakonodavna tijela”

31. Činjenica da se obveza država stranaka proteže na njihova „zakonodavna tijela” jasno ukazuje da se stavak 1. članka 3. odnosi na djecu u općem smislu, a ne samo na djecu kao pojedince. Usvajanje bilo kojeg zakona ili propisa ili kolektivnih sporazuma - poput bilateralnih ili multilateralnih tr-

5 Opći komentar br. 10 (2007) o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu, stavak 10.

govinskih ili mirovnih ugovora - treba biti provedeno uzimajući u obzir najbolji interes djeteta. Pravo djeteta da se procijeni njegov/njen najbolji interes i uzme u obzir kao čimbenik s prvenstvom razmatranja potrebno je uvesti u cjelokupno relevantno zakonodavstvo, a ne samo u zakone koji se konkretno odnose na djecu. Ova obveza se odnosi i na odobravanje proračuna, u čijoj pripremi i razradi je potrebno uzeti u obzir najbolji interes djeteta kako bi proračun bio odgovarajući sa stajališta prava djeteta.

3. „najbolji interes djeteta”

32. Koncept najboljeg interesa djeteta je složen, a što je najbolji interes potrebno je utvrditi u svakom pojedinačnom slučaju. Zakonodavac, sudac, administrativno, socijalno ili obrazovno tijelo će kroz tumačenje i primjenu stavka 1. članka 3. Konvencije i u skladu s drugim odredbama Konvencije, pojasniti ovaj koncept i konkretno ga upotrijebiti. Prema tome, koncept najboljeg interesa djeteta je fleksibilan i prilagodljiv. Potrebno ga je prilagoditi i definirati u skladu s određenim okolnostima i konkretnom situacijom djeteta ili djece u pojedinačnom slučaju, uzimajući u obzir osobni kontekst, situaciju i potrebe. Prilikom donošenja odluka koje se tiču pojedinaca, potrebno je procijeniti i utvrditi najbolji interes djeteta uzimajući u obzir konkretne okolnosti u kojima se nalazi dijete. U slučaju kolektivnih odluka - koje donosi primjerice zakonodavac - najbolji interes djeteta potrebno je procijeniti i utvrditi uzimajući u obzir okolnosti u kojima se nalazi ta konkretna skupina djece ili djeca općenito. U oba slučaja će se procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta provesti uz puno poštovanje prava djeteta iz Konvencije i njenih Fakultativnih protokola.
33. Načelo najboljeg interesa djeteta će se primjenjivati u svim pitanjima koja se odnose na dijete ili djecu i uzet će se u obzir prilikom rješavanja svih potencijalnih neslaganja između prava koja su utvrđena Konvencijom ili drugim ugovorima o ljudskim pravima. Potrebno je posvetiti pažnju mogućim rešenjima koja su u najboljem interesu djeteta. To znači da su prilikom usvajanja provedbenih mjera države obvezne razjasniti najbolji interes sve djece, što uključuje djecu u ranjivim situacijama. Potrebno je posvetiti pažnju utvrđivanju mogućih rešenja koja su u najboljem interesu djeteta.
34. Zahvaljujući svojoj fleksibilnosti, koncept najboljeg interesa djeteta može ponuditi rešenja za pojedinačne situacije djece te može unaprijediti znanje o razvoju djeteta. Međutim, koncept također može stvoriti prostor za manipulacije; primjerice, koncept najboljeg interesa djeteta zloupotrebljavale su vlade i druge državne vlasti kako bi opravdale rasističke politike; roditelji kako bi obranili vlastite interese u sporovima o skrbištvu; stručnjaci koji nisu htjeli uložiti napor i koji odbacuju procjenu najboljeg interesa djeteta kao irelevantan ili nevažan postupak.
35. U kontekstu provedbenih mjera, kako bi se prilikom pripreme i provedbe zakona i politika na svim razinama vlasti osiguralo uzimanje u obzir najboljeg interesa djeteta kao čimbenika s prvenstvom razmatranja, potrebno je stalno procjenjivanje utjecaja prava djeteta (PUPD), kako bi se predvidio utjecaj različitih prijedloga zakona, politike ili proračunskih izdvajanja za djecu i ostvarivanje njihovih prava te provedbu evaluacije utjecaja prava djeteta kako bi se procijenio istinski utjecaj primjene tih mjera.⁶

6 Opći komentar br. 5 (2003.) o općim mjerama provedbe Konvencije o pravima djeteta, stavak 45.

4. „mora imati prednost”

36. Najbolji interes djeteta mora imati prednost prilikom usvajanja svih provedbenih mjera. Riječ „mora” implicira čvrstu pravnu obvezu država i ističe da države nemaju diskrecijsko pravo, kada provode bilo koju aktivnost, u smislu provođenja procjene i uvažavanja najboljeg interesa djeteta kao čimbenika s prvenstvom razmatranja.
37. Izraz „imati prednost” ukazuje da se najbolji interes djeteta ne smije razmatrati na istoj razini s ostalim čimbenicima. Ova snažna formulacija je upotrijebljena zbog posebnog položaja djeteta: ovisnosti, zrelosti, zakonskog statusa, a često i nemogućnosti da se njen/njegov glas čuje. Sposobnost djece da iznose argumentaciju u korist vlastitih interesa je ograničena i slabija od sposobnosti koje u tom smislu imaju odrasli, a osobe koje su uključene u donošenje odluka koje utječu na djecu moraju biti potpuno svjesne njihovih interesa. Ako interesi djece nisu posebno istaknuti, često ih se previđa.
38. Pravo na najbolji interes je dodatno osnaženo kod posvajanja (članak 21.): u tom slučaju to pravo nije čimbenik „koji mora imati prednost” već se o njemu vodi računa „u najvećoj mjeri.. Najbolji interes djeteta će biti presudan čimbenik prilikom donošenja odluke o posvojenju, ali i u drugim situacijama.
39. Međutim, s obzirom da stavak 1. članka 3. pokriva širok raspon situacija, Odbor prepoznaje potrebu za određenim stupnjem fleksibilnosti u njegovoj primjeni. Kada se jednom procijeni i utvrdi najbolji interes djeteta, može se dogoditi da je on u suprotnosti s drugim interesima ili pravima (npr. onima druge djece, javnosti, roditelja, itd.). Moguća neslaganja najboljeg interesa djeteta u pojedinačnom slučaju i najboljeg interesa skupine djece ili djece općenito, moraju se rješavati od slučaja do slučaja, tako što će se pažljivo razmotriti interesi svih zainteresiranih strana kako bi se utvrdio odgovarajući kompromis. Na isti način je potrebno postupiti kada su prava drugih osoba u suprotnosti s najboljim interesom djeteta. Ako je usklađivanje neizvedivo, vlasti i donositelji odluka moraju analizirati i razmotriti prava svih zainteresiranih strana, uzimajući u obzir da pravo na prvenstvo razmatranja najboljeg interesa djeteta znači da je interes djeteta prioritet, a ne samo jedan od čimbenika. U skladu s tim, potrebno je dati veću važnost onome što je najbolje za dijete.
40. Stajalište da interes djeteta „ima prednost” zahtijeva određenu svijest o važnosti koju moraju imati interesi djece prilikom provođenja svih aktivnosti i o spremnosti da njihovi interesi budu prioritet u svim okolnostima, a posebno kada aktivnost neosporno utječe na određenu djecu.

B. Najbolji interes djeteta i veze s drugim općim načelima Konvencije

1. Najbolji interes djeteta i pravo na nediskriminaciju (čl. 2.)

41. Pravo na nediskriminaciju nije samo pasivna obveza koja zabranjuje sve oblike diskriminacije prilikom uživanja prava iz Konvencije, već također od države zahtijeva poduzimanje odgovarajućih proaktivnih mjera koje osiguravaju jednake mogućnosti za svu djecu kako bi uživala prava sadržana u Konvenciji. Ostvarivanje ovog prava može zahtijevati uvođenje pozitivnih mjera kako bi se uklonile situacije u kojima je nejednakost očigledna.

2. Najbolji interes djeteta i pravo na život, opstanak i razvoj (čl. 6.)

42. Države moraju stvoriti okruženje u kojem se poštuje ljudsko dostojanstvo i u kojem je osiguran cjeloviti razvoj djeteta. Prilikom procjene i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta, država mora osigurati puno poštovanje njegovog ili njenog prirodnog prava na život, opstanak i razvoj.

3. Najbolji interes djeteta i pravo djeteta da bude saslušano (čl. 12.)

43. U procjenu najboljeg interesa djeteta mora biti uključeno i poštivanje prava djeteta na slobodno izražavanje njegovih/njenih stavova te je potrebno posvetiti odgovarajuću pozornost tim stavovima u svim pitanjima koja se odnose na dijete. To je jasno navedeno u Općem komentaru broj 12. Odbora, u kojem se također ističe neraskidiva veza između stavka 1. članka 3. i članka 12. Ta dva članka Konvencije su komplementarna: cilj prvog je ostvariti najbolji interes djeteta, dok drugi navodi metodologiju koja se koristi kako bi se saslušali stavovi djeteta ili djece i kako bi se oni uključili u sva pitanja koja se odnose na njega/nju, uključujući procjenu njegovog/njenog najboljeg interesa. Stavak 1. članka 3. nije moguće primijeniti na ispravan način ako se ne slijede upute iz članka 12. Na sličan način, stavak 1. članka 3. unapređuje funkcionalnost članka 12., ističući ključnu ulogu djece u svim odlukama koje utječu na njihov život⁷.
44. Kada je u pitanju pravo djeteta da bude saslušano, potrebno je uzeti u obzir razvojne mogućnosti djeteta (čl. 5.). Odbor je već utvrdio da kako dijete stječe više znanja, iskustva i što više toga razumije, tako roditelji, zakonski skrbnici ili druge osobe koje su pravno odgovorne za njega/nju moraju pretvoriti vođenje i usmjeravanje u smjernice i savjete, a kasnije komunicirati međusobno na jednak osnovi⁸. Slično tome, kako dijete sazrijeva, tako će njegovi ili njeni stavovi bivati sve važniji za procjenu njegovog ili njenog najboljeg interesa. Dojenčad i mala djeca imaju jednako pravo kao i sva druga djeca na procjenu njihovih najboljih interesa, iako ne mogu izražavati svoje mišljenje ili se predstavljati na isti način kao starija djeca. Države moraju osigurati odgovarajuće uvjete, uključujući zastupanje, kada je to prikladno, prilikom procjene najboljih interesa; isto se odnosi i na djecu koja ne mogu ili ne žele izraziti svoje stavove.
45. Odbor podsjeća da stavak 2. članka 12. Konvencije definira pravo djeteta da bude saslušano, izravno ili uz pomoć zastupnika, tijekom bilo kojeg sudskog ili upravnog postupka koji se na njega/nju odnosi (za detaljniji pregled vidjeti poglavlje V. B).

V. Provedba: procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta

46. Kao što je navedeno u prethodnom dijelu, „najbolji interes djeteta” je pravo, načelo i proceduralno pravilo utemeljeno na procjeni svih elemenata interesa djeteta ili djece u konkretnoj situaciji. Kada se s ciljem donošenja odluke o konkretnoj mjeri procjenjuje i utvrđuje najbolji interes djeteta, potrebno je postupati u skladu sa sljedećim:
- (a) Prvo, u okviru određenog činjeničnog konteksta pojedinačnog slučaja, potrebno je saznati koji su elementi relevantni za procjenu najboljeg interesa, dati im konkretan sadržaj i odmjeriti ih u uzajamnom odnosu;
- (b) Drugo, da bi se tako postupilo, potrebno je provesti postupak koji će osigurati pravna jamstva i odgovarajuću primjenu prava.
47. Procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta su dva koraka koje je potrebno provesti prilikom donošenja odluke. „Procjena najboljeg interesa” se sastoji od evaluacije i dovođenja u ravnotežu svih elemenata koji su potrebni za donošenje odluke u konkretnoj situaciji u korist određenog djeteta ili skupine djece. „Procjenu najboljeg interesa” provodi donositelj odluke sa svojim osobljem - ako je moguće to će biti multidisciplinarni tim - uz obvezno sudjelovanje djeteta. „Utvrđivanje najboljeg in-

⁷ Opći komentar broj 12. stavci 70. - 74.

⁸ *Ibid.*, stavak 84.

teresa” je formalan proces koji se sastoji od strogih postupovnih jamstava, pripremljenih s ciljem utvrđivanja najboljeg interesa djeteta na temelju procjene najboljeg interesa.

A. Procjena i utvrđivanje najboljeg interesa

48. Procjena najboljeg interesa djeteta je određena aktivnost koju je potrebno provesti u svakom pojedinačnom slučaju, uzimajući u obzir određene okolnosti svakog djeteta, skupine djece ili djece općenito. Te okolnosti odnose se na pojedine značajke određenog djeteta ili djece, poput između ostalog, dobi, spola, zrelosti, iskustva, pripadnosti manjinskoj skupini, tjelesne, senzorne ili intelektualne teškoće u razvoju, kao i na društveni i kulturni kontekst u kojem se nalazi dijete ili djeca, poput prisutnosti ili odsustva roditelja, pitanja živi li dijete s njima, kvalitete odnosa djeteta i njegove/njene obitelji ili skrbnika, okoliša u smislu sigurnosti, dostupnosti kvalitetnih alternativnih sredstava za obitelj, širu obitelj ili skrbnike, itd.
49. Postupak utvrđivanja najboljeg interesa djeteta potrebno je započeti procjenom konkretnih okolnosti koje dijete čine jedinstvenim. Takvim stavom se implicira da će neki elementi biti upotrijebljeni dok drugi neće, a također se utječe na način sagledavanja međusobnog odnosa elemenata. Procjena najboljeg interesa se sastoji od istih elemenata i kada govorimo o djeci u općenitom smislu.
50. Odbor smatra kako je korisno pripremiti djelomičan i nasumičan popis elemenata koji donositelji odluka u postupcima utvrđivanja najboljeg interesa djeteta mogu uključiti u procjenu najboljeg interesa. Djelomičnost elemenata s popisa ogleđa se u tome što je uvijek moguće dodati nove stavke i razmatrati druge čimbenike koji su relevantni u skladu sa određenim okolnostima pojedinog djeteta ili skupine djece. Svi elementi u okviru popisa moraju biti uzeti u obzir i ujednačeni u kontekstu pojedine situacije. Cilj popisa je pružiti konkretne smjernice, ali i omogućiti fleksibilnost.
51. Takav popis elemenata će poslužiti kao smjernica za državu ili donositelja odluke prilikom zakonskog uređivanja konkretnih područja koja se odnose na djecu, poput obitelji, usvojenja i propisa u području maloljetničkog pravosuđa, a kada je to potrebno, moguće je uvesti i dodatne elemente u skladu s lokalnom pravnom tradicijom. Odbor želi istaknuti da je prilikom dodavanja elemenata na popis potrebno uzeti u obzir da krajnja svrha najboljeg interesa djeteta mora biti osiguravanje potpunog i učinkovitog uživanja svih prava sadržanih u Konvenciji i cjeloviti razvoj djeteta. U skladu s tim, elementi koji su u suprotnosti s pravima sadržanim u Konvenciji, ili elementi čiji bi efekt bio u suprotnosti s pravima u okviru Konvencije, ne se mogu smatrati vjerodostojnima za procjenu najboljeg interesa djeteta ili djece.

1. Elementi koje je potrebno uzeti u obzir prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta

52. U skladu s ovim uvodnim napomenama, Odbor smatra kako je potrebno uzeti u obzir sljedeće elemente prilikom procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta, u skladu s određenom situacijom:

(a) Mišljenje djeteta

53. Članak 12. Konvencije opisuje pravo djece na izražavanje vlastitog mišljenja u svim odlukama koje se odnose na njih. Bilo koja odluka koja ne uzima u obzir mišljenje djece i ne posvećuje odgovarajuću pozornost tom mišljenju, u skladu s njihovim uzrastom i zrelošću, ne poštuje mogućnost da dijete ili djeca utječu na utvrđivanje njihovog najboljeg interesa.
54. Činjenica da je dijete veoma malo ili da je ugroženo (npr. ima teškoću u razvoju, pripadnik je manjinske skupine, migrant je, itd.) ne lišava to dijete prava na izražavanje vlastitog mišljenja, niti može umanjiti važnost koju to mišljenje zaslužuje prilikom utvrđivanja njegovog/njenog najboljeg interesa.

Usvajanje određenih mjera koje jamče ostvarivanje jednakih prava djeci koja žive u takvim okolnostima, bit će podložno provođenju posebne procjene u kojoj će i sama djeca sudjelovati u postupku donošenja odluke, i osiguravanju razumne prilagodbe⁹ i podrške, ako je to potrebno, kako bi se osiguralo njihovo potpuno sudjelovanje u procjeni njihovog najboljeg interesa.

(b) Identitet djeteta

55. Kako djeca nisu homogena skupina, prilikom utvrđivanja njihovog najboljeg interesa potrebno je uzeti u obzir postojeću različitost. Identitet djeteta se sastoji od karakteristika poput spola, seksualne orijentacije, nacionalnog podrijetla, vjeroispovijesti i uvjerenja, kulturnog identiteta, karaktera. Iako sva djeca i svi mladi imaju iste osnovne potrebe, način izražavanja tih potreba ovisi o širokom rasponu osobnih, tjelesnih, socijalnih i kulturnih aspekata, što uključuje i njihove razvojne mogućnosti. Pravo djeteta na očuvanje vlastitog identiteta zajamčeno je Konvencijom (članak 8.) i mora se poštivati i uzeti u obzir prilikom procjene najboljeg interesa djeteta.
56. Kada govorimo o vjerskom i kulturnom identitetu, na primjer u kontekstu udomiteljske obitelji ili osiguravanja smještaja za dijete, odgovarajuća pozornost posvećuje se poželjnom kontinuitetu u odgoju djeteta i djetetovoj etničkoj, vjerskoj, kulturnoj i jezičnoj pripadnosti, a donositelj odluke mora uzeti u obzir taj određeni kontekst prilikom procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta. Isto vrijedi i u slučaju posvojenja, razdvajanja od roditelja ili razvoda roditelja. Posvećivanje odgovarajuće pozornosti najboljem interesu djeteta implicitno znači da djeca imaju pristup kulturi (i jeziku, ako je to moguće) svoje zemlje i obitelji podrijetla te pristup informacijama o svojoj biološkoj obitelji, u skladu sa zakonskim i profesionalnim propisima pojedine zemlje. (vidjeti stavak 4. članka 9).
57. Iako je potrebno posvetiti pozornost očuvanju vjerskih i kulturnih vrijednosti i tradicija kao sastavnom dijelu identiteta djeteta, prakse usmjerene postizanju tog cilja koje nisu u skladu s pravima utvrđenim Konvencijom, nisu u skladu s najboljim interesom djeteta. Kulturni identitet ne može biti izgovor ili opravdanje donositeljima odluka i vlastima za inzistiranje na tradicijama i vrijednostima koje negiraju prava djeteta ili djece koja su zajamčena Konvencijom.

(c) Očuvanje obiteljske sredine i održavanje odnosa

58. Odbor podsjeća da je potrebno provesti procjenu i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta u kontekstu potencijalnog razdvajanja djeteta od njenih/njegovih roditelja (članak 9, 18. i 20.). Odbor također ističe da su navedeni elementi konkretna prava, a ne samo elementi koji će se uzimati u obzir prilikom utvrđivanja najboljeg interesa djeteta.
59. Obitelj je osnovna jedinica društva i prirodna sredina za razvoj i dobrobit njenih članova, osobito djece (preambula Konvencije). Pravo djeteta na obiteljski život zaštićeno je u okviru Konvencije (članak 16.). Riječ „obitelj” treba tumačiti u širokom smislu, tako da podrazumijeva biološku obitelj, usvojitelje i udomiteljsku obitelj, ili ovisno o pojedinim okolnostima, članove šire obitelji ili zajednice u skladu s lokalnim običajima (članak 5.).
60. Sprečavanje razdvajanja obitelji i održavanje obitelji na okupu važne su sastavnice sustava zaštite djeteta, a utemeljene su na pravu opisanom u stavku 1. članka 9., koji navodi da se „dijete

⁹ Vidjeti članak 2. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom: „Razumna prilagodba” znači potrebnu i odgovarajuću prilagodbu i podešavanja, koja ne predstavljaju neproporcionalno ili neprimjereno opterećenje, da bi se u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno [...] osiguralo ravnopravno uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na izjednačenoj osnovi s drugima.

ne odvađa od svojih roditelja protiv njihove volje, osim u slučajevima kad [...] je takvo odvajanje prijeko potrebno u najboljem interesu djeteta”. Također, dijete koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja ima pravo „redovito održavati osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom” (stavak 3. članka 9.). Isto se također odnosi na sve osobe koje imaju pravo skrbništva, zakonske i običajne skrbnike, udomiteljsku obitelj i osobe s kojima dijete ima snažan osobni odnos.

61. Zbog teških posljedica koje djeca snose uslijed odvajanja od roditelja, postupke odvajanja treba provoditi samo ako su sve ostale mogućnosti iscrpljene, odnosno ako se dijete nalazi u neposrednoj opasnosti ili u drugim nužnim okolnostima; potrebno je izbjegavati pokretanje postupka odvajanja ukoliko je moguće pružiti djetetu zaštitu manje radikalnim rješenjima. Prije nego što se pokrene postupak za odvajanje, država treba pružiti podršku roditeljima u izvršavanju njihovih roditeljskih obveza, i obnoviti ili unaprijediti kapacitet obitelji da brine o svom djetetu, osim ako je odvajanje potrebno kako bi se zaštitilo dijete. Ekonomski razlozi ne mogu biti opravdanje za odvajanje djeteta od obitelji.
62. Cilj Smjernica za alternativnu skrb o djeci¹⁰ jest osigurati da se djeca ne uključuju u sustav alternativne zaštite bez razloga; a kada se pruža alternativna zaštita, da ona bude ostvarena u odgovarajućim uvjetima, koji su u skladu s pravima najboljim interesom djeteta. Osobito treba uzeti u obzir da „financijsko i materijalno siromaštvo ili uvjeti, izravno i isključivo povezani s takvim siromaštvom, nikada ne smiju biti jedino opravdanje za izdvajanje djeteta iz roditeljske skrbi [...] već takvu situaciju treba promatrati kao upozorenje za potrebu pružanja odgovarajuće potpore obitelji” (članak 15.).
63. Odvajanje djeteta od roditelja također ne može biti temeljeno na tome što dijete ima teškoću u razvoju ili na invaliditetu roditelja¹¹. Odvajanje se može razmatrati samo u slučajevima kada podrška koja je obitelji potrebna kako bi se očuvala obiteljska jedinica nije dovoljno učinkovita kako bi se izbjegao rizik da dođe do zanemarivanja ili napuštanja djeteta ili do opasnosti za sigurnost djeteta.
64. U slučaju odvajanja, država mora jamčiti, kada je to moguće, da je multidisciplinarni tim dobro obučениh stručnjaka procijenio situaciju u kojoj se nalaze dijete i njegova/njena obitelj, uz odgovarajuću ulogu suda, u skladu s člankom 9. Konvencije, i utvrdio da ni jedna druga mogućnost ne može osigurati ostvarivanje najboljeg interesa djeteta.
65. Kada je odvajanje nužno, donositelji odluka će osigurati da dijete zadrži povezanost i odnos sa svojim roditeljima i obitelji (braćom i sestrama, rođacima i osobama s kojima je dijete imalo snažnu osobnu povezanost), osim ako je to u suprotnosti s najboljim interesom djeteta. Kada je dijete smješteno izvan obitelji, kvaliteta odnosa i potreba za održavanjem odnosa će biti uzeti u obzir prilikom donošenja odluka o učestalosti i trajanju posjeta i drugih kontakata.
66. Kada su odnosi djeteta s obitelji prekinuti zbog migracije (roditelja bez djeteta ili djeteta bez roditelja), prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta u odnosu na odluke o ponovnom spajanju obitelji, potrebno je uzeti u obzir očuvanje obitelji.
67. Odbor smatra da je podjela odgovornosti između roditelja najčešće u najboljem interesu djeteta. Međutim, prilikom donošenja odluke o odgovornostima roditelja, jedini kriterij će biti što je u najboljem interesu tog određenog djeteta. Automatska dodjela roditeljske odgovornosti u korist

¹⁰ Rezolucija Opće skupštine 64/142, dodatak.

¹¹ Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, čl. 13. st. 4.

- jednog ili oba roditelja od strane suda je u suprotnosti s najboljim interesima. Prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta, sudac mora, pored drugih elementa koji su relevantni za konkretan slučaj, uzeti u obzir pravo djeteta na očuvanje veze s oba roditelja.
68. Odbor pozdravlja ratifikaciju i primjenu konvencija Haške konferencije o međunarodnom privatnom pravu,¹² koje omogućavaju primjenu najboljeg interesa djeteta i pružaju jamstva za provedbu najboljeg interesa u slučaju da roditelji žive u različitim državama.
69. U slučajevima kada roditelji ili primarni skrbnici izvrše kazneno djelo, potrebno je omogućiti provedbu mjera koje su alternativa pritvoru i primijeniti ih ovisno o određenom slučaju, uz temeljno razmatranje očekivanih posljedica provođenja različitih kazni na najbolji interes djeteta ili djece koja su pogođena u tim situacijama.¹³
70. Očuvanje obiteljske sredine obuhvaća očuvanje šireg opsega veza koje je dijete uspostavilo. Te veze se odnose na proširenu obitelj, odnosno bake i djedove, tetke/ujake/stričeve kao i prijatelje, školu i šire okruženje, a posebno su relevantne u slučajevima kada su roditelji razdvojeni i žive na različitim mjestima.
- (d) Skrb, zaštita i sigurnost djeteta
71. Prilikom procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta ili djece općenito, potrebno je uzeti u obzir obvezu države da osigura djetetu zaštitu i skrb koja je potrebna za ostvarivanje dobrobiti djeteta (članak 3, stavak 2.). Izraze „zaštita i skrb” također je potrebno tumačiti u širem smislu jer njihovi ciljevi nisu obrazloženi u ograničenom ili negativnom obliku (npr. „da se dijete zaštiti od povreda”), već u kontekstu sveobuhvatnog ideala osiguranja „dobrobiti” i razvoja djeteta. Dobrobit djece u širem smislu obuhvaća njihove osnovne materijalne, fizičke, obrazovne i emotivne potrebe, kao i potrebe za ljubavlju i sigurnošću.
72. Emocionalna skrb je osnovna potreba djece; ukoliko roditelji ili drugi primarni skrbnici ne zadovolje emotivne potrebe djeteta, potrebno je poduzeti mjere koje će doprinijeti da dijete razvije sigurne međuljudske odnose. Potrebno je da djeca razviju povezanost sa skrbnikom u veoma ranoj dobi, i ako je to primjereno, tu povezanost je potrebno održavati kako bi se djetetu osiguralo stabilno okruženje.
73. Prilikom procjenjivanja najboljeg interesa djeteta potrebno je posvetiti pozornost sigurnosti djeteta, odnosno, pravu djeteta na zaštitu od svih oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zlouporaba (članak 19.), seksualnog zlostavljanja, vršnjačkog pritiska, vršnjačkog nasilja, ponižavajućeg postupka, itd.,¹⁴ kao i zaštitu od seksualnog, ekonomskog i drugog izrabljivanja, narkotika, rada, oružanog sukoba, itd. (članci 32-39).
74. Primjena pristupa koji se temelji na najboljem interesu djeteta prilikom donošenja odluka podrazumijeva provođenje trenutne procjene sigurnosti i integriteta djeteta, međutim načelo predostrožnosti također zahtijeva procjenjivanje budućeg rizika od povreda i drugih posljedica odluka o sigurnosti djeteta.

12 To su konvencije broj 28. o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine; Broj 33. o Zaštiti djece i suradnji u vezi s međudržavnim posvojenjem iz 1993. godine; Broj 23. o Priznavanju i primjeni odluka u vezi s obvezama uzdržavanja iz 1973. godine; Broj 24. o Pravu koje se primjenjuje na obveze uzdržavanja iz 1973. godine.

13 Vidjeti preporuke dana iz opće rasprave o djeci čiji su roditelji u pritvoru (2011).

14 Opći komentar broj 13. (2011.) o pravu djeteta na slobodu od svih oblika nasilja.

(e) Ranjive situacije

75. Važan element koji je potrebno uzeti u obzir su situacije kada su djeca ranjiva, poput teškoće u razvoju, pripadnosti manjinskoj skupini, statusa izbjeglice ili azilanta, kada su žrtve zlostavljanja ili kada žive na ulici, itd. Utvrđivanje najboljeg interesa ranjivog djeteta ili djece ne treba se promatrati isključivo kao sredstvo za ostvarivanje svih prava propisanih Konvencijom, već i kao kontekst za ostvarivanje drugih normi ljudskih prava povezanih s tim konkretnim situacijama, poput prava propisanih, između ostalog, Konvencijom o zaštiti osoba s invaliditetom i Konvencijom o statusu izbjeglica.
76. Najbolji interes djeteta u određenoj ranjivoj situaciji neće biti jednak najboljem interesu druge djece ranjive u istoj ranjivoj situaciji. Vlasti i donositelji odluka moraju uzeti u obzir različite vrste i stupnjeve ranjivosti svakog pojedinačnog djeteta, zato što je svako dijete jedinstveno i svaku situaciju treba promatrati u odnosu na jedinstvenost određenog djeteta. Potrebno je provesti individualnu analizu slučaja svakog djeteta počevši od samog rođenja, uz redovne procjene multidisciplinarnog tima i preporuke za razumnu prilagodbu tijekom cjelokupnog procesa razvoja djeteta.

(f) Pravo djeteta na zdravlje

77. Pravo djeteta na zdravlje (članak 24.) i njegovo/njeno zdravstveno stanje su ključna za procjenu najboljeg interesa djeteta. Međutim, ukoliko postoji više načina za liječenje određenog zdravstvenog problema ili ako je ishod nekog načina liječenja neizvjestan, potrebno je procijeniti prednosti svakog načina liječenja u odnosu na rizike i moguće nuspojave, a također je potrebno saslušati i stavove djeteta o tim pitanjima i uzeti ih u obzir u skladu s dobi i zrelošću djeteta. U tom smislu je djeci potrebno pružiti odgovarajuće i primjerene informacije kako bi razumjela situaciju i sve relevantne aspekte u vezi s njihovim interesima te im pružiti mogućnost, kada je to moguće, da nakon što su adekvatno informirana, daju osobni pristanak na određeni način liječenja.¹⁵
78. Odbor,¹⁶ primjerice u odnosu na zdravlje adolescenata, navodi da su države stranke obvezne adolescentima osigurati, kako u školama tako i izvan njih, pristup odgovarajućim informacijama koje su ključne za njihovo zdravlje i razvoj, kako bi oni sami mogli donositi odgovarajuće odluke povezane s ponašanjem koje utječe na njihovo zdravlje. Takve informacije su, između ostalog, i podaci o upotrebi i zloupotrebi duhana, alkohola i drugih supstanci, prehrani, odgovarajuće informacije o seksualnosti i reproduktivnom zdravlju, o opasnostima rane trudnoće, prevenciji HIV-a/AIDS-a i seksualno prenosivih bolesti. Adolescenti s psiho-socijalnim poremećajima imaju pravo na liječenje i njegu u zajednici u kojoj žive, u skladu s mogućnostima koje su dostupne u tim zajednicama. Kada je potreban smještaj u bolnicu ili stambenu zajednicu, prije donošenja takve odluke potrebno je procijeniti najbolji interes djeteta i uzeti u obzir stavove djeteta; isto vrijedi i u slučaju mlađe djece. Zdravlje djeteta i mogući načini liječenja također mogu biti dio procjene najboljeg interesa i utvrđivanja najboljeg interesa prilikom donošenja drugih vrsta važnih odluka (npr. izdavanja dozvole boravka iz humanitarnih razloga).

(g) Pravo djeteta na obrazovanje

79. Dostupnost besplatnog kvalitetnog obrazovanja, što uključuje obrazovanje u ranom djetinjstvu, neformalno obrazovanje i povezane aktivnosti je u najboljem interesu djeteta. Sve odluke o mjerama i

¹⁵ Opći komentar broj 15. (2013.) o pravu djeteta na uživanje najvišeg dostupnog zdravstvenog standarda (članak 24.), stavak 31.

¹⁶ Opći komentar broj 4. (2003.) o zdravlju adolescenata i razvoju u kontekstu Konvencije o pravima djeteta.

aktivnostima u vezi s obrazovanjem koje se odnose na određeno dijete ili skupinu djece, moraju biti donesene uz poštivanje najboljeg interesa djeteta ili djece. Kako bi promicale obrazovanje ili kvalitetnije obrazovanje za veći broj djece, države stranke moraju raspolagati dobro obučanim kadrom nastavnika i drugim stručnjacima koji rade u područjima bliskim obrazovnom sustavu, moraju imati okruženja koja su prilagođena djeci i odgovarajuće metode poučavanja i učenja, uzimajući u obzir da obrazovanje nije samo ulaganje u budućnost, već i prilika za aktivnosti koje donose sreću, poštovanje, sudjelovanje i ostvarenje ambicija. Ispunjavanje ovog kriterija i unapređivanje odgovornosti djece za nadilaženje ograničenja ranjivosti bilo koje vrste bit će u njihovom najboljem interesu.

2. Ujednačavanje elemenata prilikom procjene najboljeg interesa

80. Potrebno je istaknuti da je osnovna procjena najboljeg interesa opća procjena svih elemenata relevantnih za najbolji interes djeteta, a važnost svakog pojedinog elementa ovisi o važnosti ostalih elemenata. Nisu svi elementi relevantni u svakom pojedinačnom slučaju, a različiti elementi se mogu upotrijebiti na različite načine u pojedinačnim slučajevima. Sadržaj i važnost svakog elementa će se u konačnoj procjeni svakako razlikovati od slučaja do slučaja i od djeteta do djeteta, ovisno o vrsti odluke i konkretnim okolnostima.
81. U okviru procjene najboljeg interesa, prilikom razmatranja određenog slučaja i njegovih okolnosti, elementi mogu biti u suprotnosti jedni sa drugima. Na primjer, očuvanje obiteljske sredine može biti u suprotnosti s potrebom da se dijete zaštiti od opasnosti od nasilja ili zlostavljanja od strane roditelja. U takvim situacijama je potrebno usporediti elemente i utvrditi rješenje koje je u skladu s najboljim interesom djeteta ili djece.
82. Prilikom usporedbe različitih elemenata, nužno je imati na umu da je svrha procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta osiguravanje potpunog i učinkovitog uživanja svih prava sadržanih u Konvenciji i Fakultativnim protokolima, i cjelokupni razvoj djeteta.
83. Postoji mogućnost pojave situacija u kojima je čimbenike „zaštite” koji utječu na dijete (npr. one koji mogu implicirati ograničavanje ili restrikciju prava) potrebno procijeniti u odnosu na mjere „osnaživanja” (što implicira potpuno uživanje prava bez ograničenja). U takvim situacijama, smjernice za postizanje ravnoteže među elementima su dob i zrelost djeteta. Prilikom procjenjivanja zrelosti djeteta potrebno je uzeti u obzir njegov/njen stupanj tjelesnog, emotivnog, kognitivnog i socijalnog razvoja.
84. Prilikom procjene najboljeg interesa potrebno je uzeti u obzir da će se sposobnosti djeteta razvijati. U skladu s tim, umjesto donošenja konačnih i nepovratnih odluka, donositelji odluka trebaju razmotriti mjere koje je moguće revidirati ili prilagoditi na odgovarajući način. Kako bi ostvarili taj cilj, osim procjene tjelesnih, emotivnih, obrazovnih i drugih potreba djeteta u trenutku donošenja odluke, potrebno je razmotriti moguće razvoje događaja u odnosu na razvoj djeteta, i analizirati ih s kratkoročnog i dugoročnog stajališta. U tom kontekstu, odlučivanje se treba temeljiti na procjeni kontinuiteta i stabilnosti sadašnje i buduće situacije u kojoj se dijete nalazi.

B - Postupovna jamstva koja osiguravaju provedbu najboljeg interesa djeteta

85. Kako bi se osiguralo ispravno provođenje prava djeteta da njegovi ili njeni interesi imaju prednost, potrebno je uspostaviti postupovna jamstva koja su prilagođena potrebama djeteta. Koncept najboljeg interesa djeteta je sam po sebi postupovno jamstvo (vidjeti stavak 6. (b) u gornjem tekstu).
86. Javne vlasti i organizacije koje donose odluke koje se odnose na djecu moraju postupati u skladu s obvezom procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta, dok se od osoba koje svakodnevno donose odluke koje se odnose na djecu (npr. roditelji, skrbnici, nastavnici, itd.) ne očekuje stro-

go poštivanje ove procedure koja se sastoji od dva koraka, iako odluke koje se svakodnevno donose također moraju poštivati i odražavati najbolji interes djeteta.

87. U cilju donošenja odluka koje se odnose na djecu, države moraju uspostaviti formalne postupke, sa strogim postupovnim jamstvima, za procjenjivanje i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta te uspostaviti mehanizme za evaluaciju rezultata tih postupaka. Države moraju razviti transparentne i objektivne postupke za donošenje svih odluka koje donose zakonodavci, suci ali državna uprava, osobito u područjima koja izravno utječu na dijete ili djecu.
88. Odbor poziva države i sve osobe koje su zadužene za procjenjivanje i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, da posvete posebnu pozornost sljedećim mehanizmima zaštite i jamstvima:

(a) Pravo djeteta da iznosi vlastito mišljenje

89. Ključni element postupka je komunikacija s djecom s ciljem omogućavanja svrhovitog sudjelovanja djeteta i prepoznavanja njegovog/njenog najboljeg interesa. Ta vrsta komunikacije treba se, između ostalog, sastojati od pružanja informacija djeci o postupku i mogućim održivim rješenjima i uslugama, kao i od prikupljanja informacija od djece i utvrđivanja njihovih mišljenja.
90. Kada dijete želi izraziti svoje mišljenje i kada je to pravo ostvareno uz pomoć zastupnika, obveza tog zastupnika jest da precizno prenese stavove djeteta. U slučaju da je mišljenje djeteta u suprotnosti s mišljenjem zastupnika, potrebno je uspostaviti postupak koji će omogućiti djetetu da zahtijeva postavljanje posebnog zastupanja (npr. staratelja ad litem), ukoliko je to potrebno.
91. Postupak procjenjivanja i utvrđivanja najboljeg interesa skupine djece se donekle razlikuje od istog postupka u slučaju pojedinačnog djeteta. Kada se radi o interesima velike skupine djece, institucije državne uprave moraju pronaći način kako će saznati stavove reprezentativnog uzorka takve skupine i posvetiti odgovarajuću pozornost njihovim stavovima prilikom planiranja mjera ili prilikom donošenja zakonodavnih odluka koje se direktno ili indirektno odnose na tu skupinu, kako bi se osiguralo da svi stavovi svih kategorija djece budu u jednakoj mjeri uzeti u obzir. Postoji mnogo primjera kako se to može postići, uključujući saslušanja djece, dječje parlamente, dječje organizacije, dječje sindikate i druga reprezentativna tijela, rasprave u školi, internetske društvene mreže, itd.

(b) Utvrđivanje činjenica

92. Kako bi se dobili svi elementi potrebni za provedbu procjene najboljeg interesa, dobro obučeni stručnjaci moraju raditi na prikupljanju činjenica i informacija o konkretnom slučaju. Takav postupak se može sastojati od razgovora s, između ostalog, osobama koje su bliske s djecom, drugim ljudima koji su u svakodnevnom kontaktu s djecom, svjedocima određenih incidenata. Prikupljene podatke i informacije potrebno je potvrditi i analizirati prije nego što se upotrebe u procjeni najboljeg interesa djeteta ili djece.

(c) Doživljaj vremena

93. Djeca i odrasli na različite načine doživljavaju protok vremena. Kašnjenja ili odugovlačenja prilikom donošenja odluka ostavljaju negativne posljedice na djecu i njihov razvoj. Zbog toga se preporučuje da se prednost da postupcima ili procesima koji se odnose ili utječu na djecu te da se rješavaju u najkraćem mogućem roku. Trenutak donošenja odluke trebao bi, u mjeri u kojoj je to moguće, biti u skladu s djetetovim shvaćanjem načina na koji on/ona može imati korist od te odluke. Odluke je potrebno preispitati u odgovarajućim intervalima jer se dijete razvija i njegov/njen kapacitet izražavanja vlastitog mišljenja napreduje. Sve odluke u vezi sa njegovom, liječenjem, zbrinjavanjem i dru-

gim mjerama koje se odnose na dijete potrebno je periodično preispitati u smislu njegove/njene percepcije vremena, i njegovih/njenih kapaciteta i razvoja (članak 25.).

(d) Kvalificirani stručnjaci

94. Djeca su raznovrsna skupina, u okviru koje svatko ima svoje karakteristike i potrebe koje mogu na odgovarajući način procijeniti samo kvalificirani profesionalci, stručnjaci u području razvoja djece i adolescenata. Zato je potrebno da se službeni postupak procjenjivanja provodi u prijateljskoj i sigurnoj atmosferi te da tim postupkom upravljaju stručnjaci koji su prošli edukaciju u područjima, između ostalog, dječje psihologije, dječjeg razvoja i drugih relevantnih područja ljudskog i socijalnog razvoja, koji imaju iskustvo u radu s djecom i koji će informacije koje dobivaju, razmatrati na objektivan način. Kada i koliko je to moguće, multidisciplinarni timovi stručnjaka trebali bi biti uključeni u postupak procjene najboljeg interesa djeteta.
95. Procjena posljedica alternativnih rješenja mora se oslanjati na opće znanje (tj. iz područja prava, sociologije, obrazovanja, socijalnog rada, psihologije, zdravlja, itd.) o vjerojatnim posljedicama svakog mogućeg rješenja za dijete, uzimajući u obzir njegove/njene individualne karakteristike i prethodno iskustvo.

(e) Pravno zastupanje

96. Djetetu će biti potrebno odgovarajuće pravno zastupanje prilikom službene procjene i utvrđivanja najboljeg interesa djeteta od strane sudova ili drugih odgovarajućih tijela. Kada je dijete upućeno na upravni ili sudski postupak tijekom kojeg se utvrđuje njegov/njen najbolji interes, djetetu će biti dodijeljen pravni zastupnik, kao i skrbnik ili zastupnik njenih/njegovih stavova, u slučajevima kada postoji potencijalni sukob između stranaka u postupku donošenja odluke.

(f) Pravno obrazloženje

97. Kako bi se dokazalo poštivanje prava djeteta da se provede procjena i uzme u obzir njegov/njen najbolji interes kao čimbenik s prvenstvom razmatranja, za svaku odluku u vezi s djetetom ili djecom mora postojati razlog zbog kojeg se donosi (motivacija) i ona mora biti opravdana i obrazložena. U motivaciji je potrebno eksplicitno navesti činjenice u vezi s okolnostima u kojima se nalazi dijete, koji elementi su utvrđeni kao relevantni u okviru procjene najboljeg interesa, sadržaj elemenata u pojedinačnom slučaju i na koji način su elementi uzeti u obzir jedni u odnosu na druge s ciljem utvrđivanja najboljeg interesa djeteta. Ako se odluka razlikuje od mišljenja djeteta, ta odluka mora biti obrazložena na način koji ukazuje na to da najbolji interes djeteta ima prednost, bez obzira na neslaganje djeteta s odlukom. Nije dovoljno samo u općem smislu navesti da su drugi čimbenici značajniji od najboljeg interesa djeteta; svi faktori u vezi sa pojedinim slučajem moraju biti opisani te je potrebno obrazložiti razlog pripisivanja većeg značaja. Razlozi moraju na vjerodostojan način prikazati zbog čega najbolji interes djeteta nije dovoljno značajan da bi imao prednost pred drugim čimbenicima. Potrebno je voditi računa o okolnostima uslijed kojih najbolji interes djeteta mora biti najvažniji kriterij (vidjeti pasus 38.).

(g) Mehanizmi za provjeru ili reviziju odluka

98. U okviru svojih pravnih sustava, države bi trebale uspostaviti mehanizme za žalbe na odluke ili revizije odluka koje se odnose na djecu, kada te odluke djeluju kao da nisu u skladu s odgovarajućim postupcima za procjenjivanje i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta ili djece. Uvijek tre-

ba postojati mogućnost da se na državnoj razini podnese zahtjev za provjeru odluke ili da se podnese žalba na odluku. Djecu je potrebno upoznati s tim mehanizmima i oni trebaju biti dostupni djetetu ili njegovom/njenom pravnom zastupniku, ako se smatra da postupovna jamstva nisu poštovana, da su činjenice pogrešne, da postupak procjene najboljeg interesa nije proveden na odgovarajući način ili da je nekim drugim čimbenicima pripisan prevelik značaj. Tijelo koje provodi provjeru mora uzeti u obzir sve ove aspekte.

(h) Procjena utjecaja prava djeteta (PUPD)

99. Kao što je prethodno navedeno, usvajanje svih provedbenih mjera treba se provesti kroz postupak koji osigurava da najbolji interes djeteta ima prednost. Procjena utjecaja prava djeteta (PUPD) može predvidjeti utjecaj bilo kojeg prijedloga politike, zakona, propisa, proračuna ili druge administrativne odluke koja utječe na djecu i uživanje njihovih prava te treba biti komplementarna s trenutačnim nadzorom i evaluacijom utjecaja mjera na prava djeteta.¹⁷ PUPD treba biti ugrađena u vladine postupke na svim razinama, počevši od razvoja politike i drugih općih mjera, s ciljem uspostavljanja dobrog upravljanja u području prava djeteta. Prilikom provođenja PUPD moguće je razviti različite metodologije i prakse. U najmanju ruku se kao kontekst mora koristiti Konvencija i njeni Fakultativni protokoli, osobito kako bi se osiguralo da su procjene utemeljene na općim načelima i da se prilikom njihovih provođenja posebno obrati pažnja na različit utjecaj različitih mjera koje se razmatraju za djecu. Sama procjena utjecaja može se temeljiti na informacijama koje pruže djeca, civilno društvo i stručnjaci, kao i relevantne službe u okviru vlade te akademski istraživači i na dokumentiranim iskustvima u zemlji ili izvan nje. Analiza treba sadržavati preporuke za izmjene, alternative i unapređenja i treba biti dostupna javnosti.¹⁸

VI. Diseminacija

100. Odbor preporučuje državama da što šire distribuiraju i predstave ovaj opći komentar skupštinama, vladama i sudstvu, na nacionalnoj i lokalnoj razini. Djeca također trebaju biti upoznata s općim komentarom - uključujući i onu koja su marginalizirana - kao i svi stručnjaci koji rade s djecom i u korist djece (uključujući suce, pravnike, nastavnike, skrbnike, socijalne radnike, službenike javnih i privatnih institucija socijalne zaštite, zdravstvene radnike, učitelje itd.) i civilno društvo u širem smislu. Kako bi se ovo postiglo, potrebno je prevesti opći komentar na relevantne jezike, pripremiti verzije komentara koje će biti razumljive djeci, održavati konferencije, seminare, radionice i druge relevantne događaje za razmjenu primjera dobre prakse za primjenu općeg komentara. Opći komentar je također potrebno uključiti u materijal za službene edukacije, edukacije za stupanje na radno mjesto i edukacije na radu, svih relevantnih stručnjaka i tehničkog osoblja.

101. Države trebaju u periodično izvještavanje Odboru uključiti informacije o izazovima s kojima su se suočavale i mjerama koje su morale primijeniti kako bi postigle poštivanje najboljeg interesa djeteta u svim sudskim i administrativnim odlukama i aktivnostima koje se odnose na dijete kao pojedinca, kao i u svim fazama usvajanja provedbenih mjera u vezi s djecom općenito ili s djecom kao konkretnom skupinom.

¹⁷ Opći komentar br. 16 (2013.) o obvezama država u smislu utjecaja poslovnog sektora na prava djeteta, stavovi 78.-81.

¹⁸ Države mogu pronaći primjere u Izvještaju Posebnog izvjestitelja o pravu na hranu, i u Smjernicama o procjeni utjecaja trgovinskih i financijskih sporazuma na ljudska prava (A/HRC/19/59/Add.5).

UJEDINJENI NARODI

2011.

FAKULTATIVNI PROTOKOL UZ KONVENCIJU O PRAVIMA DJETETA O POSTUPKU POVODOM PRITUŽBI¹

Države stranke ovog Protokola,

uzimajući u obzir da je, u skladu s načelima proglašenim u Povelji Ujedinjenih naroda, priznanje prirodnog dostojanstva te jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske obitelji temelj slobode, pravde i mira u svijetu,

imajući na umu da države stranke Konvencije o pravima djeteta (u daljnjem tekstu: „Konvencija“) priznaju prava utvrđena Konvencijom svakom djetetu, unutar njihove jurisdikcije, bez diskriminacije bilo koje vrste, neovisno o rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom, etničkom i socijalnom podrijetlu, imovinskom statusu, invaliditetu, rođenju ili drugom položaju djeteta ili njegovih roditelja ili skrbnika,

ponovno potvrđujući univerzalnost, nedjeljivost, međuovisnost i povezanost svih ljudskih prava i temeljnih sloboda,

ponovno također potvrđujući položaj djeteta kao nositelja prava i kao ljudskog bića s dostojanstvom i razvojnim sposobnostima,

prepoznajući da poseban i ovisan položaj djece može za njih stvoriti stvarne poteškoće u primjeni sredstava pravne zaštite zbog kršenja njihovih prava,

uzimajući u obzir da će ovaj Protokol osnažiti i dopuniti nacionalne i regionalne mehanizme omogućavajući djeci podnošenje pritužbi zbog kršenja njihovih prava,

prepoznajući da u primjeni sredstava pravne zaštite zbog kršenja prava djeteta prvenstveno treba uzeti u obzir najbolji interes djeteta te da takva sredstva pravne zaštite trebaju uzeti u obzir potrebu za postupcima prilagođenim potrebama djeteta na svim razinama,

potičući države stranke na razvoj odgovarajućih nacionalnih mehanizama kojima se djetetu, čija su prava povrijeđena, omogućava pristup učinkovitim sredstvima pravne zaštite na nacionalnoj razini,

podsjecajući na važnu ulogu koju na ovom području mogu imati nacionalne institucije za ljudska prava i druge mjerodavne specijalizirane institucije sa zadaćom promicanja i zaštite prava djeteta,

uzimajući u obzir da, s ciljem osnaživanja i nadopunjavanja takvih nacionalnih mehanizama, kao i daljnjeg unaprjeđenja provedbe Konvencije i, gdje je to primjenjivo, njezinih fakultativnih protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji te glede uključivanja djece u oružane sukobe, bilo prikladno omogućiti Odboru za prava djeteta (u daljnjem tekstu: „Odbor“) provedbu zadaća predviđenih ovim Protokolom.

¹ http://www.msppm.hr/djelokrug_aktivnosti/zastita_djece/3_fakultativni_protokol_uz_konvenciju_o_pravima_djeteta_o_postupku_povodom_prituzbi

sporazumjele su se kako slijedi:

I. DIO OPĆE ODREDBE

ČLANAK 1. NADLEŽNOST ODBORA ZA PRAVA DJETETA

1. Država stranka ovog Protokola priznaje nadležnost Odbora kako je to predviđeno ovim Protokolom.
2. Odbor neće provoditi svoju nadležnost u odnosu na državu stranku ovog Protokola o pitanjima vezanim uz kršenja prava utvrđenih u instrumentu kojeg ta država nije stranka.
3. Odbor neće primati pritužbe koje se odnose na državu koja nije stranka ovog Protokola.

ČLANAK 2. OPĆA NAČELA KOJA UREĐUJU ZADAĆE ODBORA

U ispunjavanju zadaća koje su mu dodijeljene ovim Protokolom, Odbor se vodi načelom najboljeg interesa djeteta. Također pozornost posvećuje pravima i mišljenjima djeteta i uvažava ta mišljenja u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

ČLANAK 3. POSLOVNIK

1. Odbor usvaja poslovnik kojeg se treba pridržavati prilikom provedbe zadaća koje su mu dodijeljene ovim Protokolom. Pritom posebnu pozornost posvećuje članku 2. ovog Protokola kako bi se zajamčili postupci prilagođeni potrebama djeteta.
2. Odbor će u svoj poslovnik uključiti zaštitne mjere kako bi spriječio manipulaciju djetetom od strane onih osoba koje postupaju u njegovo ili njeno ime te može odbiti razmatranje bilo koje pritužbe za koju smatra da nije u najboljem interesu djeteta.

ČLANAK 4. MJERE ZAŠTITE

1. Država stranka poduzima sve odgovarajuće korake kako bi osigurala da pojedinci pod njezinom jurisdikcijom nisu izloženi kršenju ljudskih prava, lošem postupanju ili zastrašivanju, kao posljedica pritužbi ili suradnje s Odborom na temelju ovog Protokola.
2. Identitet bilo kojeg odnosnog pojedinca ili skupine pojedinaca neće se javno otkrivati bez njihova izričita pristanka.

II. DIO

POSTUPAK POVODOM PRITUŽBI

ČLANAK 5. POJEDINAČNE PRITUŽBE

1. Pritužbe mogu biti podnesene od strane ili u ime pojedinca ili skupine pojedinaca, u okviru jurisdikcije države stranke, koji tvrde da su žrtve kršenja, od strane te države stranke, bilo kojeg prava koje je utvrđeno u bilo kojem od sljedećih instrumenata kojih je ta država stranka:
 - (a) Konvenciji;
 - (b) Fakultativnom protokolu uz Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji;
 - (c) Fakultativnom protokolu uz Konvenciju glede uključivanja djece u oružane sukobe.
2. Kada se pritužba podnosi u ime pojedinca ili skupine pojedinaca, potreban je njihov pristanak, osim ako podnositelj može opravdati postupanje u njihovo ime bez takvog pristanka.

ČLANAK 6. PRIVREMENE MJERE

1. U bilo kojem trenutku nakon primitka pritužbe i prije nego što je odlučeno o njezinoj osnovanosti, Odbor može odnosnoj državi stranci na žurno razmatranje proslijediti zahtjev za poduzimanjem privremenih mjera, koje bi u iznimnim okolnostima bile potrebne kako bi se izbjegla moguća nepopravljiva šteta za žrtvu ili žrtve navodnih kršenja.
2. Kada Odbor djeluje po slobodnoj ocjeni na temelju stavka 1. ovog članka, to ne podrazumijeva utvrđivanje dopustivosti ili osnovanosti pritužbe.

ČLANAK 7. DOPUSTIVOST

Odbor smatra pritužbu nedopuštenom u slučajevima kada:

- (a) je pritužba anonimna;
- (b) pritužba nije u pisanom obliku;
- (c) pritužba predstavlja zlouporabu prava na podnošenje takve pritužbe ili nije usklađena s odredbama Konvencije i/ili njezinih fakultativnih protokola;
- (d) je Odbor već razmatrao isto pitanje ili je ono bilo ili još uvijek jest predmet razmatranja u nekom drugom postupku međunarodnog ispitivanja ili rješavanja spora;
- (e) nisu iscrpljena sva raspoloživa domaća sredstva pravne zaštite. Ovo neće biti pravilo kada je primjena domaćih sredstava pravne zaštite bezrazložno produljena ili nije vjerojatno postizanje učinkovitog rješenja;
- (f) je pritužba očigledno neosnovana ili nije dovoljno potkrijepljena;
- (g) su se činjenice koje su predmet pritužbe dogodile prije stupanja na snagu ovog Protokola za odnosnu državu stranku, osim ako su se nastavile događati nakon tog datuma;
- (h) pritužba nije podnesena u roku od jedne godine nakon što su iscrpljena domaća sredstva pravne zaštite, osim u slučajevima kada podnositelj može dokazati da pritužbu nije bilo moguće podnijeti unutar tog roka.

ČLANAK 8. PROSLJEĐIVANJE PRITUŽBE

1. Osim ako Odbor smatra pritužbu nedopuštenom bez obavješćivanja odnosno države stranke, Odbor o svakoj pritužbi koja mu je podnesena u skladu s ovim Protokolom na povjerljiv način obavješćuje odnosnu državu stranku što je prije moguće.
2. Država stranka podnosi Odboru pisane odgovore ili izjave kojima pojašnjava pitanje i primijenjena sredstva pravne zaštite, ako postoje. Država stranka podnosi svoj odgovor što je prije moguće, odnosno u roku od šest mjeseci.

ČLANAK 9. PRIJATELJSKO RJEŠENJE SPORA

1. Odbor će svojim ugledom i utjecajem posredovati među odnosnim strankama s ciljem postizanja prijateljskog rješenja spora na temelju poštivanja obveza utvrđenih u Konvenciji i/ili njezinim fakultativnim protokolima.
2. Sporazumom o prijateljskom rješenju spora postignutom pod okriljem Odbora završava se razmatranje pritužbe na temelju ovog Protokola.

ČLANAK 10. RAZMATRANJE PRITUŽBI

1. Odbor će razmotriti pritužbe zaprimljene na temelju ovog Protokola što je prije moguće, uzimajući u obzir cjelokupnu dokumentaciju koja mu je podnesena, pod uvjetom da je ona prosljeđena odnosnim stranama.
2. Odbor će održavati zatvorene sastanke prilikom razmatranja pritužbi zaprimljenih na temelju ovog Protokola.
3. Kada je Odbor zatražio privremene mjere, ubrzat će razmatranje pritužbe.
4. Prilikom razmatranja pritužbi koje se odnose na navodna kršenja gospodarskih, socijalnih ili kulturnih prava, Odbor razmatra opravdanost koraka poduzetih od strane države stranke u skladu s člankom 4. Konvencije. Pri tome Odbor uzima u obzir da država stranka može donijeti niz mogućih političkih mjera za provedbu gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava u Konvenciji.
5. Nakon razmatranja pritužbe, Odbor bez odgode odnosnim strankama prosljeđuje svoja mišljenja o pritužbi, zajedno sa svojim preporukama, ako postoje.

ČLANAK 11. PROVEDBA DALJNJIH AKTIVNOSTI

1. Država stranka će pažljivo razmotriti mišljenja Odbora, zajedno s njegovim preporukama, ako postoje, te Odboru podnijeti pisani odgovor koji uključuje informacije o svakoj poduzetoj i predviđenoj aktivnosti s obzirom na mišljenja i preporuke Odbora. Država stranka podnosi svoj odgovor što je prije moguće, odnosno u roku od šest mjeseci.
2. Odbor može pozvati državu stranku na dostavljanje daljnjih informacija o svim mjerama koje je država stranka poduzela u odnosu na mišljenja ili preporuke Odbora ili provedbu sporazuma o pri-

jateljskom rješenju spora, ako postoje, uključujući ih, ako to Odbor smatra potrebnim, u sljedeća izvješća države stranke na temelju članka 44. Konvencije, članka 12. Fakultativnog protokola uz Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji ili članka 8. Fakultativnog protokola uz Konvenciju glede uključivanja djece u oružane sukobe, kada je to primjenjivo.

ČLANAK 12. MEUDRŽAVNE PRITUŽBE

1. Država stranka ovog Protokola može, u svako doba, izjaviti da priznaje nadležnost Odbora za primanje i razmatranje pritužbi u kojima jedna država stranka tvrdi da druga država stranka ne ispunjava svoje obveze na temelju bilo kojeg od sljedećih instrumenata kojih je ta država stranka:
 - (a) Konvencije;
 - (b) Fakultativnog protokola uz Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji;
 - (c) Fakultativnog protokola uz Konvenciju glede uključivanja djece u oružane sukobe.
2. Odbor neće primiti pritužbe koje se odnose na državu stranku koja nije dala takvu izjavu, kao ni pritužbe od države stranke koja nije dala takvu izjavu.
3. Odbor će svojim ugledom i utjecajem posredovati među odnosnim državama strankama s ciljem postizanja prijateljskog rješenja spora na temelju poštivanja obveza utvrđenih u Konvenciji i njezinim fakultativnim protokolima.
4. Izjavu na temelju stavka 1. ovog članka države stranke polažu kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda, koji njihove preslike prosljeđuje drugim državama strankama. Izjava može u svako doba biti povučena obaviješću upućenom glavnom tajniku. Takvo povlačenje ne utječe na razmatranje pitanja koje je predmet pritužbe koja je već prosljeđena na temelju ovog članka; neće se primati daljnje pritužbe od bilo koje države stranke na temelju ovog članka nakon što je glavni tajnik primio obavijest o povlačenju izjave, osim ako odnosna država stranka ne podnese novu izjavu.

III. DIO ISTRAŽNI POSTUPAK

ČLANAK 13. ISTRAŽNI POSTUPAK ZA TEŠKA ILI SUSTAVNA KRŠENJA

1. Ako Odbor primi pouzdane informacije koje upućuju na teška ili sustavna kršenja prava iz Konvencije ili njezinih fakultativnih protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji ili glede uključivanja djece u oružane sukobe od strane države stranke, Odbor poziva državu stranku na suradnju pri razmatranju informacija i, u tu svrhu, na neodgodivu dostavu očitovanja vezanog uz odnosne informacije.
2. Uzimajući u obzir sva očitovanja koja je odnosna država stranka mogla podnijeti, kao i bilo koje druge pouzdane informacije kojima raspolaže, Odbor može odrediti jednog ili više svojih članova da provedu istragu te žurno o tome obavijeste Odbor. Kada je to opravdano, i uz pristanak države stranke, istraga može uključiti posjet njezinom državnom području.
3. Istraga se provodi u povjerljivosti, a u svim stadijima postupka zatražit će se suradnja države stranke.

4. Nakon razmatranja rezultata istrage, Odbor bez odgode prosljeđuje te rezultate odnosnoj državi stranci, zajedno sa svim komentarima i preporukama.
5. Odnosna država stranka, što je prije moguće, odnosno u roku od šest mjeseci od primitka rezultata istrage, komentara i preporuka koje joj je proslijedio Odbor, podnosi Odboru svoje očitovanje.
6. Nakon dovršetka takvog postupka u vezi s istragom provedenom u skladu sa stavkom 2. ovog članka, Odbor može, nakon savjetovanja s odnosnom državom strankom, odlučiti o uvrštavanju sažetka rezultata postupka u svoje izvješće predviđeno u članku 16. ovog Protokola.
7. Svaka država stranka može, u vrijeme potpisivanja ili ratifikacije ovog Protokola ili pristupa Protokolu, izjaviti da ne priznaje nadležnost Odbora predviđenu ovim člankom u odnosu na prava utvrđena u nekim ili svim instrumentima navedenim u stavku 1.
8. Svaka država stranka koja je dala izjavu u skladu sa stavkom 7. ovog članka može u svako doba povući ovu izjavu obaviješću upućenom glavnom tajniku Ujedinjenih naroda.

ČLANAK 14. PRAĆENJE AKTIVNOSTI NAKON ISTRAŽNOG POSTUPKA

1. Odbor može, ako je potrebno, nakon isteka razdoblja od šest mjeseci iz članka 13. stavka 5., pozvati odnosnu državu stranku da ga obavijesti o mjerama koje su poduzete i predviđene kao odgovor na istragu provedenu na temelju članka 13. ovog Protokola.
2. Odbor može pozvati državu stranku na dostavljanje daljnjih informacija o svim mjerama koje je država stranka poduzela u odnosu na istragu provedenu na temelju članka 13., uključujući ih, ako to Odbor smatra potrebnim, u sljedeća izvješća države stranke na temelju članka 44. Konvencije, članka 12. Fakultativnog protokola uz Konvenciju o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji ili članka 8. Fakultativnog protokola uz Konvenciju glede uključivanja djece u oružane sukobe, kada je to primjenjivo.

IV. DIO ZAVRŠNE ODREDBE

ČLANAK 15. MEĐUNARODNA POMOĆ I SURADNJA

1. Odbor može, uz pristanak odnosne države stranke, specijaliziranim ustanovama, fondovima i programima Ujedinjenih naroda i ostalim nadležnim tijelima proslijediti svoja mišljenja ili preporuke vezane uz pritužbe i istrage koje ukazuju na potrebu tehničkog savjeta ili pomoći, zajedno s očitovanjima i prijedlozima države stranke, ako postoje, na ova mišljenja ili preporuke.
2. Odbor također može, uz pristanak odnosne države stranke, navedena tijela upoznati sa svakim pitanjem koje proizlazi iz pritužbi razmatranih na temelju ovog Protokola, a što im u okviru područja njihove nadležnosti može pomoći u donošenju odluke o prikladnosti međunarodnih mjera koje bi mogle pomoći državama strankama u postizanju napretka u provedbi prava priznatih Konvencijom i/ili njezinim fakultativnim protokolima.

ČLANAK 16. IZVJEŠĆE OPĆOJ SKUPŠTINI

Odbor će u svoje izvješće, koje se Općoj skupštini podnosi svake dvije godine u skladu s člankom 44. stavkom 5. Konvencije, uključiti sažetak svojih aktivnosti na temelju ovog Protokola.

ČLANAK 17. DISTRIBUCIJA FAKULTATIVNOG PROTOKOLA I INFORMIRANJE O NJEMU

Svaka država stranka obvezuje se što šire upoznati javnost i distribuirati ovaj Protokol te olakšati pristup informacijama o mišljenjima i preporukama Odbora, a posebice u pogledu onih pitanja koja se odnose na tu državu stranku, koristeći se primjerenim i aktivnim sredstvima i u pristupačnim oblicima i za odrasle i djecu, uključujući i one s invaliditetom.

ČLANAK 18. POTPISIVANJE, RATIFIKACIJA I PRISTUP

1. Ovaj Protokol otvoren je za potpisivanje svakoj državi koja je potpisala, ratificirala ili pristupila Konvenciji ili bilo kojem od njezina prva dva Fakultativna protokola.
2. Ovaj Protokol podliježe ratifikaciji bilo koje države koja je ratificirala ili pristupila Konvenciji ili bilo kojem od njezina prva dva Fakultativna protokola. Isprave o ratifikaciji polažu se kod glavnog tajnika Ujedinjenih naroda.
3. Ovaj Protokol otvoren je za pristup svakoj državi koja je ratificirala ili pristupila Konvenciji ili bilo kojem od njezina prva dva Fakultativna protokola.
4. Pristup se provodi polaganjem isprave o pristupu kod glavnog tajnika.

ČLANAK 19. STUPANJE NA SNAGU

1. Ovaj Protokol stupa na snagu tri mjeseca nakon polaganja desete isprave o ratifikaciji ili pristupu.
2. Za svaku državu koja ratificira ovaj Protokol ili mu pristupa nakon polaganja desete isprave o ratifikaciji ili isprave o pristupu, ovaj Protokol stupa na snagu tri mjeseca nakon datuma polaganja njezine vlastite isprave o ratifikaciji ili pristupu.

ČLANAK 20. KRŠENJA DO KOJIH JE DOŠLO NAKON STUPANJA NA SNAGU

1. Odbor će biti nadležan isključivo za kršenja bilo kojih prava iz Konvencije i/ili njezina prva dva Fakultativna protokola od strane države stranke, do kojih je došlo nakon stupanja na snagu ovog Protokola.
2. Ukoliko država postane stranka ovog Protokola nakon njegovog stupanja na snagu, obveze te države u odnosu na Odbor odnose se samo na kršenja prava iz Konvencije i/ili njezina prva dva Fakultativna protokola, do kojih je došlo nakon stupanja na snagu ovog Protokola za odnosnu državu.

ČLANAK 21. IZMJENE I DOPUNE

1. Svaka država stranka može predložiti izmjenu i dopunu ovog Protokola i podnijeti je glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Glavni tajnik obavješćuje države stranke o predloženim izmjenama i dopunama uz zahtjev da ga obavijeste žele li sastanak država stranaka u svrhu razmatranja i odlučivanja o prijedlozima. U slučaju da se, u roku od četiri mjeseca od datuma takvog obavješćivanja najmanje jedna trećina država stranaka izjasni u korist takvog sastanka, glavni tajnik saziva sastanak pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda. Svaka izmjena i dopuna koju je usvojila većina od dvije trećine prisutnih država stranaka koje su glasovale, glavni tajnik podnosi Općoj skupštini na odobrenje i nakon toga svim državama strankama na prihvaćanje.
2. Izmjena i dopuna koja je usvojena i odobrena u skladu sa stavkom 1. ovog članka, stupa na snagu tridesetog dana nakon što broj položenih isprava o prihvatu dostigne dvije trećine broja država stranaka na datum usvajanja izmjene i dopune. Nakon toga, izmjena i dopuna stupa na snagu za svaku državu stranku tridesetog dana nakon polaganja njezine vlastite isprave o prihvatu. Izmjena i dopuna će obvezivati samo države stranke koje su je prihvatile.

ČLANAK 22. OTKAZIVANJE

1. Svaka država stranka može u svako doba otkazati ovaj Protokol pisanom obavješću glavnom tajniku Ujedinjenih naroda. Otkaz stupa na snagu godinu dana nakon datuma kada glavni tajnik primi obavijest.
2. Otkaz ne utječe na kontinuiranu primjenu odredaba ovog Protokola u odnosu na svaku pritužbu podnesenu na temelju članka 5. ili 12. ili svaku istragu pokrenutu na temelju članka 13. prije datuma na koji otkaz proizvodi učinak.

ČLANAK 23. DEPOZITAR I OBAVJEŠĆIVANJE OD STRANE GLAVNOG TAJNIKA

1. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda depozitar je ovog Protokola.
2. Glavni tajnik obavješćuje sve države o:
 - (a) potpisima, ratifikacijama i pristupima na temelju ovog Protokola;
 - (b) datumu stupanja na snagu ovog Protokola i bilo kojih njegovih izmjena i dopuna na temelju članka 21.;
 - (c) svakom otkazu na temelju članka 22. ovog Protokola.

ČLANAK 24. JEZICI

1. Ovaj Protokol, čiji su tekstovi na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španjolskom jednako vjerodostojni, bit će pohranjen u arhivu Ujedinjenih naroda.
2. Glavni tajnik Ujedinjenih naroda dostavlja ovjerene preslike ovog Protokola svim državama.